III-12802

CORINT ISTORIE

Geoffrey Jukes

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

FRONTUL DE EST 1941-1945

BIBL. CENTR. UNIV.
M. „EMINESCU" IAȘI
III-12802

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Războaie care au schimbat lumea

Al Doilea Război Mondial

Frontul de Est 1941–1945

BCUIAȘI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III-12.802

Geoffrey Jukes

Al Doilea Război Mondial

Frontul de Est 1941–1945

0 000008 19097 BCU IASI

Traducere din limba engleză de Dragoș Roșca

CORINT
ISTORIE

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

GEOFFREY JUKES (1928-2010) a absolvit Universitatea Oxford în 1953 și a lucrat în următorii 14 ani la Ministerul Apărării și la Ministerul de Externe și al Coloniilor din Marea Britanie, specializându-se în istorie, strategie și armament rus/sovietic. Din 1967 până în 1993 a fost profesor la Universitatea Națională Australiană. A scris mai multe cărți având ca subiect Frontul de Est în cele două războaie mondiale.

Redactare: Sorin Petrescu
Tehnoredactare computerizată: Simona Bănică
Ilustrație copertă: Infanteriștii sovietici trec fluviul Dvina în timpul Operației Bagration. (IWM NYP 31136 PR2)
Design: Ken Vail Graphic Design, Cambridge, UK
Selecția fotografiilor: Image Select International
Cartografie: The Map Studio

Geoffrey Jukes, *The Second World War. The Eastern Front, 1941-1945*

First published in Great Britain in 2002 by Osprey Publishing, Elms Court, Chapel Way, Botley, Oxford, OX2, 9LP, UK
All rights reserved.
Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

978-606-8623-92-4

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
JUKES, GEOFFREY
Al Doilea Război Mondial: Frontul de Est, 1941-1945 / Geoffrey Jukes, trad.: Dragoș Roșca — București: Corint Books, 2015
Bibliogr.
ISBN 978-606-8623-92-4

I. Roșca, Dragoș (trad.)

94(4)"1941/1945"

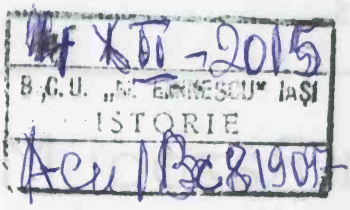

BCUIAȘI CENTRALA UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

Introducere 7

Cronologie 9

Contextul istoric
Învoiala dictatorilor și trădarea 15

Forțele beligerante
Germania mizează pe o victorie rapidă 21

Începutul războiului
Germaniei îi reușește efectul de surpriză 24

Luptele
O Armată Roșie zdrobită, dar nu înfrântă 25

Portretul unui soldat
Perspectiva germană și cea sovietică 80

Populația în timpul războiului
Propaganda, legea de împrumut și închiriere și acapararea teritoriilor 83

Portretul unui civil
„Eram la fel de mobilizați ca soldații" 86

Sfârșitul războiului
Germania capitulează, Stalin intră în război cu Japonia 88

Concluzii și consecințe
De la alianță la Războiul Rece 89

Bibliografie 93

BCUIASICENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Introducere

Lenin se aştepta ca, în urma acaparării puterii în Rusia de către bolşevici, în noiembrie 1917, un val de revoluţii să mătură Europa. Puţinele care au avut loc au fost înfrânte, iar bolşevicii au trebuit să ducă un război civil greu şi brutal pentru a se menţine la putere. În acest timp, au intervenit şi puterile străine, Ucraina a încercat să-şi capete independenţa, iar Finlanda, Estonia, Letonia şi Lituania chiar au reuşit. Polonia, ce fusese împărţită între Germania, Austro-Ungaria şi Rusia, şi-a câştigat independenţa, acaparând teritorii din Bielorusia şi Ucraina. Provinciile Imperiului Rus din Extremul Orient au ajuns în componenţa acesteia abia în 1922, invazia rusă punând capăt războiului de independenţă al Georgiei din acel an. Uniunea Sovietică, creată pe 1 ianuarie 1923, era izolată pe plan internaţional ca singurul stat „socialist" (în afară de marioneta sa, Mongolia). Majoritatea guvernelor o considerau drept paria: cele conservatoare pentru că aceasta îşi incita constant cetăţenii la revoltă, iar cele socialiste pentru că dictatura unui singur partid era străină tradiţiilor socialiste democratice occidentale şi scandinavice.

Astfel că Rusia a trebuit să supravieţuiască într-o lume ostilă, încheind în 1920 tratate de pace cu fostele ei provincii, acum independente, un tratat comercial cu Marea Britanie în 1921 şi Tratatul de la Rapallo, cu celălalt paria al Europei, Germania. Acest ultim tratat a ajutat, în secret, la renaşterea militară a Germaniei. Tratatul de la Versailles din 1919 îi impusese Germaniei limita de 100 000 de soldaţi şi interzisese recrutarea, aeronavele militare, tancurile şi submarinele. Şeful Reichswherului, generalul von Seekt, vedea în cultivarea relaţiilor cu Armata Roşie o cale de a eluda aceste restricţii.

Tratatul de la Rapallo a oferit Rusiei recunoaşterea diplomatică din partea Germaniei şi perspectiva reconstruirii economiei, în timp ce Germania a câştigat un furnizor de alimente şi materii prime, reducând astfel dependenţa de bunăvoinţa învingătorilor. Un acord secret dintre Reichswehr şi Armata Roşie oferea Germaniei, pe teritoriul URSS, locuri de testare şi personal de instruire în operarea armelor interzise la Versailles, mai ales tancuri şi aparate de zbor. În schimb, URSS primea sume anuale importante şi informaţii privitoare la proiectarea, testarea şi folosirea armelor. Au fost înfiinţate trei centre secrete: o şcoală de aviaţie la Lipeţk, una de tancuri la Kazan şi o unitate specializată în arme chimice lângă Volsk. Pentru a păstra secretul, germanii au participat în număr redus, au fost scoşi temporar din Reichswehr, au călătorit cu paşapoarte false, fără uniforme şi li s-a interzis la întoarcere să vorbească despre destinaţia şi scopul lor. În Germania au fost trimişi ofiţeri sovietici (supuşi aceloraşi restricţii) pentru a participa la cursuri, manevre şi simulări tactice şi pentru a lua contact cu industria militară germană.

Şcolile nu aveau efective mari. La Lipeţk au absolvit doar 120-130 de piloţi. Dar aceştia s-au specializat pe tactici pentru avioanele de vânătoare, aparatele de zbor pentru atacuri la sol şi bombardierele de zi, iar unii dintre ei s-au numărat printre „aşii" celui de-al Doilea Război Mondial. La şcoala de tancuri erau înscrişi doar 12 elevi pe an, dar aceştia studiau şi testau teorii ale războiului cu unităţi mobile blindate, teorii create de către Liddell Hart, Fuller şi Martel în Marea Britanie şi de Gaulle în Franţa. Printre ofiţerii germani instruiţi în URSS s-au numărat viitorii feldmareşali Brauchitsch, Keitel, Manstein şi Model, ca şi unii dintre viitorii generali, cum ar fi cel mai aprig susţinător al războiului cu unităţi mobile, Heinz Guderian. Specialiştii în războiul chimic făceau cercetări în domeniul gazelor

BCU CENTRAL UNIVERSITARA LIBRARY

toxice, al echipamentelor de protecție și al antidoturilor.

După venirea lui Hitler la putere, în 1933, Stalin a întrerupt brusc această cooperare. Fiecare armată a învățat multe lucruri despre cealaltă, dar germanii au fost avantajați de epurarea violentă a cercurilor militare înalte de către Stalin, în anii 1937-1938. Majoritatea celor care fuseseră în Germania au fost acuzați că spionau pentru Troțki sau Germania, Polonia sau Japonia ori de conspirație pentru a pierde războiul și a reinstitui capitalismul, aproape toți fiind împușcați. Cunoștințele despre armata germană au dispărut odată cu aceștia, doar pentru a fi redescoperite cu prețul unor pierderi grele pe fronturile celui de-al Doilea Război Mondial. Abia în 1956, la trei ani de la moartea lui Stalin, au fost abrogate aceste acuzații: dictatorul își protejase propria putere și pe cea a incompetentului său ministrul al apărării, Kliment Voroșilov, și nu propria țară.

BCUIASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cronologie

1941 **22 iunie** Germania porneşte invazia; Italia şi România declară război URSS.
24 iunie Germanii cuceresc capitala Lituaniei, Vilnius.
26–27 iunie Finlanda şi Ungaria declară război URSS.
28 iunie Capitala Bielorusiei, Minsk, este cucerită.
1 iulie Capitala Letoniei, Riga — cucerită.
8 iulie Frontul sovietic vestic este încercuit la sud-est de Minsk: 290 000 de prizonieri.
16 iulie Germanii cuceresc Chişinăul.
august Stalin este numit comandant suprem; germanii iau 103 000 de prizonieri la Uman.
13 august Asediul Odessei.
28 august Cade Tallinn, capitala Estoniei.
30 august Germanii taie liniile ferate spre Leningrad.
8 septembrie Leningradul este izolat, afară de Lacul Ladoga.
10 septembrie Bătălia de la Smolensk se termină cu retragerea sovieticilor; Jukov preia comanda la Leningrad.
16 septembrie Germanii încercuiesc Frontul sud-vestic şi iau 665 000 de prizonieri.
17 septembrie Instrucţia militară obligatorie pentru toţi cetăţenii sovietici între 16 şi 50 de ani.
19 septembrie Germanii cuceresc Kievul; începe asediul Leningradului (până pe 27 ianuarie 1944); germanii încep ofensiva pentru Moscova (Operaţia Taifun).
octombrie Germanii încercuiesc Frontul Briansk.
7 octombrie Fronturile sovietice de vest şi de rezervă încercuite la vest de Viazma.
8 octombrie Frontul Briansk este străpuns în est; 50 000 de prizonieri.
10 octombrie Jukov este însărcinat cu apărarea Moscovei.
13 octombrie Rezistenţa de la Viazma este înfrântă; germanii iau 673 000 de prizonieri.
15 octombrie Evacuarea majorităţii guvernului din Moscova; ploaia, lapoviţa, ninsoarea şi noroiul încetinesc înaintarea.
16 octombrie Ultimii apărători ai Odessei sunt evacuaţi pe mare.
18 octombrie Germanii intră în Crimeea.
19 octombrie „Starea de asediu" (legea marţială) este proclamată la Moscova.
25 octombrie Harkovul este cucerit de germani; în Crimeea, sovieticii se retrag la Sevastopol.
30 octombrie Asediul Sevastopolului (până pe 4 iulie 1942).
15 noiembrie Reîncepe ofensiva germană asupra Moscovei.
17 noiembrie Contraofensiva sovietică în sud.
20 noiembrie Germanii cuceresc Rostov.
22 noiembrie Primele ajutoare trimise în Leningrad.
23 noiembrie Germanii ajung la 31 km de Moscova.
29 noiembrie Sovieticii recuceresc Rostov.
5 decembrie Ofensiva sovietică asupra Moscovei (până pe 20 aprilie).
19 decembrie Hitler destituie 19 generali şi se autoproclamă comandant suprem al armatei.
25 decembrie Este eliminată ameninţarea de încercuire a Moscovei de la nord; începe asaltul terestru şi naval sovietic de la Kerci-Feodosia.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1942 **2 ianuarie** Se termină asaltul de la Kerci-Feodosia; avans de 60 km.
7 ianuarie Bătălia de la Moscova se încheie după un avans de 100-240 km.
8 ianuarie Începe ofensiva generală sovietică — până pe 20 aprilie.
3 februarie Germanii încercuiesc Armata a 33-a sovietică la Iuhnov.
6 februarie Armata a 9-a germană încercuieşte Armata a 29-a lângă Rjev.
20 februarie Două corpuri germane încercuite la Volhov.
19 martie Armatele sovietice a 2-a şoc şi a 59-a sunt încercuite în „punga" Volhov.
17 aprilie Este decimată Armata a 33-a sovietică.
20 aprilie Finalul ofensivei generale sovietice; germanii sunt împinşi la 320 km de Moscova.
3 mai Sovieticii încearcă încercuirea germanilor la Demiansk.
12 mai Frontul sovietic de sud-vest înaintează către Harkov.
16 mai Frontul sovietic Crimeea abandonează întreaga peninsulă, în afară de Sevastopol (176 000 de morţi).
23 mai Armata 1 Panzere germană ajunge în spatele Frontului sud-vestic.
29 mai Se încheie bătălia de la Harkov; pier 230 000 de sovietici.
28 iunie Grupul de Armate Sud începe ofensiva de vară.
29 iunie Decimarea armatelor a 2-a şoc şi a 59-a după încercuire; 33 000 de prizonieri.
8 iulie Grupul de Armate Sud înaintează de-a lungul Donului.
12 iulie Frontul Stalingrad.
25 iulie Bătălia din Caucaz.
28 iulie Stalin emite Ordinul nr. 227: „niciun pas înapoi".
10 august Grupul de Armate A ajunge în zona petroliferă Maikop.
23 august Armata a 6-a germană ajunge pe Volga, la nord de Stalingrad.
26 august Jukov este numit adjunct al comandantului suprem.
12 septembrie Germanii ajung la Stalingrad.
20 septembrie Germanii sunt respinşi prin trecătorile din Caucaz.
30 septembrie Germanii înaintează pe coasta vestică a Caucazului spre Tuapse.
9 octombrie Comisarii politici ai Armatei Roşii sunt înlocuiţi de „comandanţii adjuncţi pe chestiuni politice".
23 octombrie Înaintarea germanilor către Tuapse este oprită.
6–12 noiembrie Frontul transcaucazian opreşte înaintarea germanilor spre zonele petrolifere sovietice.
11 noiembrie Este oprită ultima ofensivă germană la Stalingrad.
19 noiembrie Fronturile sud-vestic şi Don pornesc contraofensiva de încercuire din nord.
20 noiembrie Frontul Stalingrad începe încercuirea în sud.
23 noiembrie Încercuirile prind la Kalaci 20 de divizii germane şi 3 române.
24 noiembrie Frontul Kalinin începe ofensiva pentru a separa forţele germane în sud.
12 decembrie Încercarea de sprijinire a forţelor germane la Stalingrad
16 decembrie Atacurile fronturilor sud-vestic şi Voronej pe Donul de mijloc; grupul german de la Tuapse este înfrânt.
30 decembrie Forţele germane de sprijin de la Stalingrad sunt respinse; se încheie campania de pe Donul de mijloc; sunt înfrânte armatele a 8-a italiană, a 3-a română şi a 2-a maghiară; Grupul de Armate Don şi A sunt atacate din spate.

1943 **3 ianuarie** Grupul de Armate A începe retragerea din Caucaz (în afară de Peninsula Taman şi Novorossiisk).
8 ianuarie Germanii resping termenii de capitulare la Stalingrad.

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

10 ianuarie Forțele germane de la Stalingrad sunt încercuite în două „pungi".
12 ianuarie Încercarea de a ridica asediul Leningradului.
18 ianuarie Sovieticii curăță sudul Lacului Ladoga și construiesc o cale ferată pentru aprovizionarea Leningradului.
24 ianuarie Grupul de Armate A se retrage din Caucaz.
30 ianuarie Forțele din sudul Stalingradului se predau; feldmareșalul Paulus cade prizonier.
2 februarie Capitularea restului forțelor din Stalingrad.
16 februarie Manstein începe contraofensiva de la Harkov.
15 martie Manstein cucerește Harkovul; sovieticii se retrag 100-145 km spre nordul Donețkului.
8 aprilie Jukov anticipează ofensiva germană de vară în Kursk și recomandă defensiva urmată de contraofensivă.
12 aprilie Stalin aprobă planul lui Jukov.
15 aprilie Hitler emite directiva ofensivei „Citadela" contra „pungii" de la Kursk.
26 aprilie Sovieticii atacă ultimele forțe germane rămase în Caucaz.
5 iulie Grupul de Armate Centru începe Operația Citadela.
10 iulie Debarcările aliate din Sicilia amenință Germania în vest.
12 iulie Germanii pierd bătălia de tancuri de la Prohorovka.
13 iulie Hitler renunță la Operația Citadela și trimite câteva divizii în vest; fronturile Briansk, centru și vest încep Operația Kutuzov, alăturându-li-se, pe 17 iulie, fronturile sud și sud-vest, pe 18, Frontul Stepă, și pe 22, fronturile Volhov și Leningrad.
27 iulie Menținerea Frontului sud-vest după cucerirea capetelor de pod din nordul Donețkului.
2 august Se încheie ofensiva Frontului sud: cuceriri minore, pierderi grele de trupe.
3 august Fronturile Voronej, Stepă și sud-vest atacă sudul zonei de rezistență.
7 august Fronturile vest și Kalinin atacă sectorul Smolensk.
13 august Oprirea temporară a ofensivei Frontul Kalinin.
18 august Operația Kutuzov se termină (avans de 155 km).
22 august Fronturile Leningrad și Volhov își încheie ofensiva: câștiguri minore.
23 august Frontul Kalinin reia ofensiva; fronturile Voronej și Stepă sunt oprite după 145 km.
25 august Bătălia pentru Nipru începe pe toate cele cinci fronturi de la cel de centru spre sud.
6 septembrie Frontul vest oprit după 40 km.
9 septembrie Frontul Caucazul de nord începe ofensiva de la Novorossiisk-Taman.
22 septembrie Frontul Voronej ia capul de pod de la Bukrin peste Nipru, la sud de Kiev; fronturile sud și sud-vest sunt oprite după 300 km și eliberarea zonei industriale Donbass.
30 septembrie Frontul centru este oprit după cucerirea câtorva capete de pod peste Nipru.
2 octombrie Fronturile vest și Kalinin opresc ofensiva după ce avansează 200-260 km și încep cucerirea Bielorusiei.
9 octombrie Sfârșitul Operației Novorossiisk-Taman; germanii sunt alungați din Caucaz.
10 octombrie Frontul Voronej ia capul de pod de la Liute peste Nipru, la nord de Kiev; Frontul sud începe curățarea regiunii sud-estice a Niprului.
14 octombrie Se încheie cu succes ofensiva Frontului sud.
30 octombrie Stalin gata să intre în război împotriva Japoniei.
31 octombrie Frontul 4 ucrainean (fost sud) ajunge în nordul Crimeii; Frontul transcaucazian începe debarcarea la Kerci.

BCU CLUJ CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

3 noiembrie Frontul 1 ucrainean (fost Voronej) atacă Kievul.
6 noiembrie Cucerirea Kievului.
13 noiembrie Grupul de Armate Sud respinge Frontul 1 ucrainean.
28 noiembrie Conferința Aliaților la Teheran (până pe 1 decembrie).
19 decembrie Germanii împing Frontul 1 ucrainean 19 km.
22 decembrie Frontul 1 ucrainean se oprește după o retragere de 40 km.
24 decembrie Începe ofensiva Frontului 2 bielorus și a celor patru fronturi ucrainene.
decembrie Populația calmucă deportată pentru colaboraționism.

1944 **14 ianuarie** Începutul ofensivei pentru străpungerea asediului Leningradului
27 ianuarie Se încheie asediul Leningradului.
28 ianuarie Circa 70 000 de germani sunt încercuiți la Korsun-Șevcenkovski.
3 februarie Frontul Leningrad ajunge în Estonia.
17 februarie Se încheie bătălia de la Korsun-Șevcenkovski; circa 50 000 de germani uciși, 18 000 de prizonieri.
1 martie Se încheie ofensiva Leningradului; germanii sunt împinși 210 km.
28 martie Frontul 2 ucrainean trece Prutul în România.
martie Cecenii și ingușeții deportați pentru colaboraționism cu germanii.
aprilie Balkarii deportați pentru colaboraționism.
8 aprilie Frontul 1 ucrainean ajunge la granițele Cehoslovaciei și României; Frontul 4 ucrainean și Armata independentă de coastă atacă în Crimeea.
17 aprilie Se încheie ofensiva pe malul drept al Niprului, după un avans de aproape 480 km pe un front de 1 480 km.
9 mai Frontul 4 ucrainean cucerește Sevastopolul.
10 iunie Fronturile Leningrad și Karelia încep ofensiva împotriva Finlandei.
23 iunie Începe principala ofensivă sovietică (Operația Bagration).
3 iulie Este eliberat Minskul, circa 100 000 de germani sunt încercuiți.
13 iulie Frontul 3 bielorus cucerește capitala Lituaniei, Vilnius.
28 iulie Frontul 1 bielorus ajunge pe Vistula și se apropie de Varșovia.
1 august Frontul 1 bielorus ia capetele de pod de pe Vistula la nord și sud de Varșovia; Armata Krajowa începe insurecția din Varșovia.
7 august Frontul 4 ucrainean intră în Cehoslovacia.
23 august Fronturile 2 și 3 ucrainene încercuiesc Grupul de Armate Sud la Iași-Chișinău.
23 august România declară război Germaniei.
28 august Frontul 3 baltic ajunge la granița estică a Germaniei.
29 august Încheierea oficială a Operației Bagration; răzmeriție antigermane în Slovacia.
31 august Frontul 2 ucrainean intră în București.
4 septembrie Finlanda rupe alianța cu Germania.
5 septembrie Armistițiu pe frontul finlandez; URSS declară război Bulgariei; fronturile 2 și 3 ucrainene ajung la granițele iugoslavă și bulgară.
8 septembrie Frontul 3 ucrainean intră în Bulgaria; aici începe mișcarea antigermană.
9 septembrie Bulgaria declară război Germaniei; Frontul 4 ucrainean începe ofensiva din estul Carpaților.
14 septembrie Începe o ofensivă pe cinci fronturi în zona Balticii.
15 septembrie Trupele sovietice intră în Sofia; Finlanda declară război Germaniei.
20 septembrie Frontul 4 ucrainean intră în Cehoslovacia, iar Frontul 2 Ucrainean în Ungaria.

BCU CLUJ / UNIVERSITY LIBRARY

26 septembrie Frontul Leningrad cucereşte Tallinn, ocupă Estonia continentală, ajunge la coasta baltică şi izolează Grupul de Armate Nord.
28 septembrie Frontul 3 ucrainean şi forţele iugoslave şi bulgare încep ofensiva împotriva Belgradului; fronturile 2 şi 4 ucrainene încep ofensiva împotriva Budapestei.
7 octombrie Frontul Karelia porneşte spre Norvegia.
10 octombrie Frontul 1 baltic ajunge pe coastă şi separă Grupul de Armate Nord de Prusia Orientală.
16 octombrie Lovitură de stat sprijinită de germani în Ungaria (care semnase un armistiţiu preliminar pe 11); armatei i se comandă să continue lupta.
20 octombrie Frontul 3 ucrainean şi forţele iugoslave cuceresc Belgradul.
22 octombrie Frontul Karelia ajunge în Norvegia şi eliberează Kirkenes.
27 octombrie Frontul 3 bielorus ajunge în Prusia Orientală.
29 octombrie Frontul Karelia se opreşte şi predă cuceririle rezistenţei norvegiene.
2 noiembrie Frontul 2 ucrainean se apropie de Budapesta.
9 noiembrie Frontul 3 ucrainean cucereşte capul de pod pe Dunăre.
24 noiembrie Se încheie ofensiva baltică; Grupul de Armate Nord este izolat în Kurlandia.
3 decembrie Frontul 3 ucrainean porneşte atacul în nordul Budapestei.
26 decembrie Fronturile 2 şi 3 ucrainene încercuiesc Budapesta.
31 decembrie Sovieticii intră în suburbiile vestice ale Budapestei.

1945 **6 ianuarie** Churchill îi cere lui Stalin să pornească ofensiva pentru a-i ajuta pe Aliaţi în Ardeni; Stalin grăbeşte cu opt zile Operaţia Vistula-Odra.
12 ianuarie Fronturile 1 bielorus şi 1 ucrainean încep ofensiva Vistula-Odra.
17 ianuarie Frontul 1 bielorus cucereşte Varşovia.
18 ianuarie Corpul 4 SS Panzere atacă în Ungaria, ajunge la Dunăre în sudul Budapestei pe 20, dar este respins pe 27; Frontul 2 ucrainean cucereşte Pesta.
25 ianuarie Frontul 2 bielorus ajunge pe coasta baltică (Frisches Haff), blocând căile de retragere şi aprovizionare ale Grupului de Armate Centru; Frontul 1 ucrainean cucereşte poduri pe Odra.
28 ianuarie Frontul 1 şi flota baltică cuceresc Memel (Klaipeda).
31 ianuarie Frontul 1 bielorus cucereşte capete de pod pe Odra, la nord şi sud de Kostrzyn.
3 februarie Se încheie ofensiva Vistula-Odra; urmează înaintarea către Berlin.
13 februarie Cucerirea Budapestei.
15 februarie Frontul 1 ucrainean trece râul Neisse, încercuind 40 000 de germani la Breslau.
16 februarie Contraatacul german la sud-est de Szczecin avansează cu 8-13 km.
18 februarie Germanii opresc ofensiva din vestul Carpaţilor a Frontului 4 ucrainean.
19 februarie Germanii blochează Frontul 2 bielorus în Prusia Orientală.
23 februarie Frontul 1 bielorus cucereşte Poznan; Turcia declară război Germaniei şi Japoniei.
24 februarie Frontul 1 ucrainean încheie campania din Silezia inferioară cu pierderi grele pentru Corpul 4 SS Panzere şi Armata a 17-a; Frontul 2 bielorus atacă în Pomerania; Armata 4 SS Panzere îi respinge pe sovietici peste râul Hron.
4 martie Fronturile 1 şi 2 bieloruse ajung pe coasta baltică, divizând forţele germane.
6 martie Grupul de Armate Sud atacă în Ungaria.
16 martie Fronturile 2 şi 3 ucrainene contraatacă în Ungaria.
22 martie Frontul 1 bielorus acumulează mai multe capete de pod peste Odra.

BCU "LUCIAN BLAGA" CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

26 martie Frontul 3 bielorus nimicește forțele germane încercuite la Frisches Haff.
30 martie Frontul 3 ucrainean intră în Austria.
2 aprilie Frontul 3 ucrainean ajunge pe rutele de sud către Viena.
5 aprilie URSS nu prelungește pactul de neutralitate din 1941 cu Japonia.
6 aprilie Frontul 3 bielorus atacă în forță Königsberg; fortăreața cade pe 9.
13 aprilie Cucerirea Vienei.
16 aprilie Fronturile 1 și 2 bieloruse și 1 ucrainean încep bătălia pentru Berlin.
24 aprilie Fronturile 1 bielorus și 1 ucrainean se unesc în suburbiile Berlinului.
30 aprilie Hitler se sinucide.
2 mai Garnizoana berlineză se predă.
3 mai Frontul 2 bielorus se unește cu Frontul 1 bielorus și forțele britanice și americane pe Elba; forțele germane din Bavaria și vestul Austriei se predau americanilor.
5 mai Mișcarea antigermană din Praga cu sprijinul fronturilor 1, 2 și 4 ucrainene.
7 mai Reprezentanții Înaltului Comandament german semnează capitularea necondiționată.
8 mai Ceremonia de capitulare la Berlin (Karlshorst).
9 mai Grupul de Armate Nord capitulează în Kurlandia.
11 mai Capitulează germanii din Praga.
iunie Tătarii din Crimeea deportați pentru presupusa colaborare cu germanii.
17 iulie Aliații încep Conferința de la Potsdam.
26 iulie SUA, Marea Britanie și China cer capitularea Japoniei prin Declarația de la Potsdam; Stalin sprijină această cerere.
30 iulie Mareșalul Vasilevski este însărcinat cu campania împotriva Japoniei.
8 august URSS declară război Japoniei și invadează Manciuria, Coreea, sudul Sahalinului și Insulele Kurile.
10 august Japonia acceptă Declarația de la Potsdam.
14 august Împăratul anunță capitularea Japoniei.
15 august Forțele anglo-americane încetează focul.
17 august Generalul Yamada, comandantul Armatei Kwantung, cere condițiile sovieticilor.
19 august Yamada se predă necondiționat cu Armata Kwantung.

BCUIAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Învoiala dictatorilor și trădarea

În 1935, Hitler respinge Tratatul de la Versailles și reintroduce recrutarea, iar în 1936, reocupă Renania demilitarizată. Dat fiind că *Mein Kampf* (1924) susținea extinderea spațiului vital (*Lebensraum*) în est, Stalin se simte amenințat de renașterea militară a Germaniei și caută sprijinul Marii Britanii și al Franței pentru impunerea unei politici de „securitate comună" față de Germania. Dar ezitările Franței și Marii Britanii de a lua partea unuia dintre dictatori duce la eșecul acestei inițiative. În aprilie 1938, Hitler anexează Austria; în august, cere Cehoslovaciei, sub amenințarea războiului, să cedeze regiunea Sudeților. Stalin mobilizează echivalentul a 90 de divizii (mult mai mult decât cele 52 de divizii germane), dar guvernele francez și britanic constrâng Cehoslovacia să capituleze.

URSS nu a fost invitată la Conferința de la München de ratificare a cedării Sudeților, așa că Stalin încearcă să ajungă la o înțelegere cu Hitler. Negocierile secrete duc, pe 23 august 1939, la încheierea unui tratat între miniștrii de externe Molotov și Ribbentrop ce dă mână liberă Germaniei să invadeze Polonia, pe 1 septembrie. O clauză secretă confirmă anexarea sovietică a teritoriilor cucerite în 1920 de către Polonia la est de „Linia Curzon", definită la Versailles drept frontiera legală, iar pe 17 septembrie se produce

Ribbentrop semnează Pactul Ribbentrop-Molotov sub privirile lui Stalin și Molotov. (AKG Berlin)

BCU IASI CENTRALA UNIVERSITARA LIBRARY

invazia sovietică. Alte clauze secrete plasează Finlanda, Estonia, Letonia și Lituania în sfera de influență sovietică. Cele trei state baltice au fost silite să accepte baze militare sovietice și au fost anexate în 1940.

Stalin nu intenționa să anexeze Finlanda, dar în noiembrie 1939, cere teritorii din Istmul Kareliei, pentru a depărta granița de Leningrad, și o bază la Turku, la intrarea în Golful Finlandei, oferind în schimb de două ori mai mult teritoriu în nordul Lacului Ladoga. Când e refuzat de finlandezi, îi invadează și „recunoaște" guvernul finlandez „popular" de la Moscova. Armata Roșie triumfă în 1940, datorită superiorității numerice, dar suferă pierderi enorme. Ineficiența Armatei Roșii îl face pe Hitler să creadă că epurările staliniste „au decapitat-o", credință împărtășită și de cercurile militare franceze, britanice și americane. Guvernele francez și britanic ar fi dorit să trimită forțe militare spre a-și arăta sprijinul pentru Finlanda, scopul fiind de a tăia sursa Germaniei de minereu de fier suedez. Numai cererea Finlandei de a încheia armistițiu în 1940 i-a salvat pe aceștia de la a porni război cu URSS, pe lângă Germania.

Wehrmachtul a copleșit Danemarca, Norvegia, Luxemburgul, Belgia, Olanda și Franța în mai puțin de trei luni (aprilie-iunie 1940), demolând motivul înțelegerii dintre Hitler și Stalin — credința acestuia că germanii nu doresc un război pe două fronturi. La finalul lunii iulie, Hitler comandă crearea planurilor de invadare a URSS în 1941. Aceste planuri nu puteau fi ascunse în totalitate. Trebuiau create baze militare și de aprovizionare în Prusia Orientală și în Polonia ocupată, fiind necesare și alierea României și Finlandei.

Acțiunile Germaniei nu au fost ignorate de Moscova, serviciile de spionaj sovietice lucrând intens. Două surse foarte importante au fost un grup antinazist din Berlin, „Orchestra roșie" (*Die Rote Kapelle*), și Richard Sorge, un agent sovietic din Tokyo, prieten cu ambasadorul Germaniei. Agenții din zonele de graniță și grănicerii sovietici au raportat cu sârg mișcările trupelor germane, Churchill trimițând de asemenea avertismente. Totuși, câțiva factori au păstrat elementul-surpriză al invaziei germane de pe 22 iunie 1941.

Cel mai important a fost o campanie de dezinformare. Aceasta l-a făcut pe Stalin să creadă că avansul trupelor germane către est avea ca scop distragerea atenției britanicilor de la o nouă invazie, mai ales că în același timp a fost făcută URSS o ofertă de împărțire a Imperiului Britanic. Oferta a fost făcută în timpul vizitei lui Molotov la Berlin, în noiembrie 1940, iar Stalin a fost suficient de interesat pentru a-l întreba de două ori pe Molotov dacă germanii au insistat în această direcție. Lucru care nu s-a petrecut.

Ministrul apărării, mareșalul Timoșenko, și șeful Marelui Stat-Major, generalul Jukov, erau îndeajuns de neliniștiți pentru a-i cere, pe 15 mai, lui Stalin permisiunea de a iniția un atac preventiv. Replica lui Stalin a fost: „Ați înnebunit?" și i-a avertizat că, dacă germanii sunt provocați și atacă, „vor cădea capete".

Unii autori ruși văd în acest refuz sursa dezastrelor de la începutul războiului. Dar circumstanțele nu pot fi ignorate. URSS a fost izolată intenționat în urma recentelor acte de agresiune. Cu cinci zile înainte ca Timoșenko și Jukov să meargă la Stalin, adjunctul lui Hitler (Rudolf Hess) a zburat în Marea Britanie pentru a propune pacea sau chiar, dat fiind bine-cunoscutul anticomunism al lui Churchill, ca Anglia să se alăture „cruciadei" germane. Din punct de vedere politic, URSS trebuia percepută drept victimă, așa că un atac preventiv era exclus. Stalin credea că invazia este inevitabilă, dar spera să o amâne prin manevre politice și prin respectarea strictă a înțelegerilor economice cu Germania — Guderian nota mai târziu că, în timp ce-și alinia trupele pentru invazia de pe 22 iunie, trenuri întregi cu materii prime ruse încă ajungeau în Germania.

Refuzul lui Stalin a fost, prin urmare, întemeiat. Mai puțin întemeiate au fost eforturile sale de a evita „provocarea" germanilor. Când comandantul militar al zonei Kiev, general-colonelul Kirponos, a ocupat poziții defensive avansate, acesta a fost mustrat, iar odinele i-au fost anulate. Forțelor aeriene defensive li s-a interzis să

Iosif Vissarionovici Stalin (1879-1953), secretar general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din 1924, președinte al Consiliului Comisarilor Poporului (prim-ministru) și comandant suprem din 1941, generalissim (1945). (AKG Berlin)

BCU CLUJ / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Plan alternativ de invazie (a)
FINLANDA
0
500 km
N
SUEDIA
Leningrad
ESTONIA
LETONIA
MAREA BALTICĂ
LITUANIA
Dvina
Moscova
Smolensk
PRUSIA ORIENTALĂ
URSS
NORD
Minsk
Berlin
Vistula
Lublin
Pripet
Mlaștinile Pripetului
GERMANIA
POLONIA
Kiev
SUD
Lvov
Nipru
Spre Caucaz
Don
Nistru
Dunărea
UNGARIA
Odessa
MAREA AZOV
ROMÂNIA

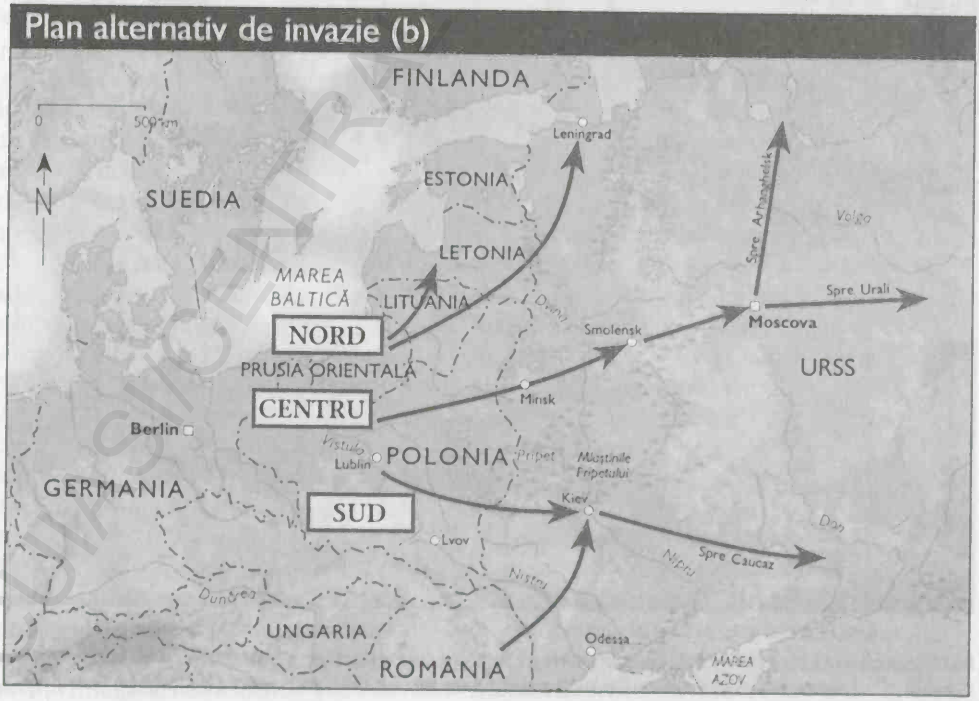
Plan alternativ de invazie (b)
FINLANDA
0
500 km
N
Leningrad
SUEDIA
ESTONIA
Spre Arhanghelsk
Volga
LETONIA
MAREA BALTICĂ
LITUANIA
Dvina
Spre Urali
Moscova
NORD
Smolensk
PRUSIA ORIENTALĂ
URSS
CENTRU
Minsk
Berlin
Vistula
Lublin
POLONIA
Pripet
Mlaștinile Pripetului
GERMANIA
Kiev
SUD
Don
Lvov
Spre Caucaz
Nipru
Nistru
Dunărea
UNGARIA
Odessa
MAREA AZOV
ROMÂNIA

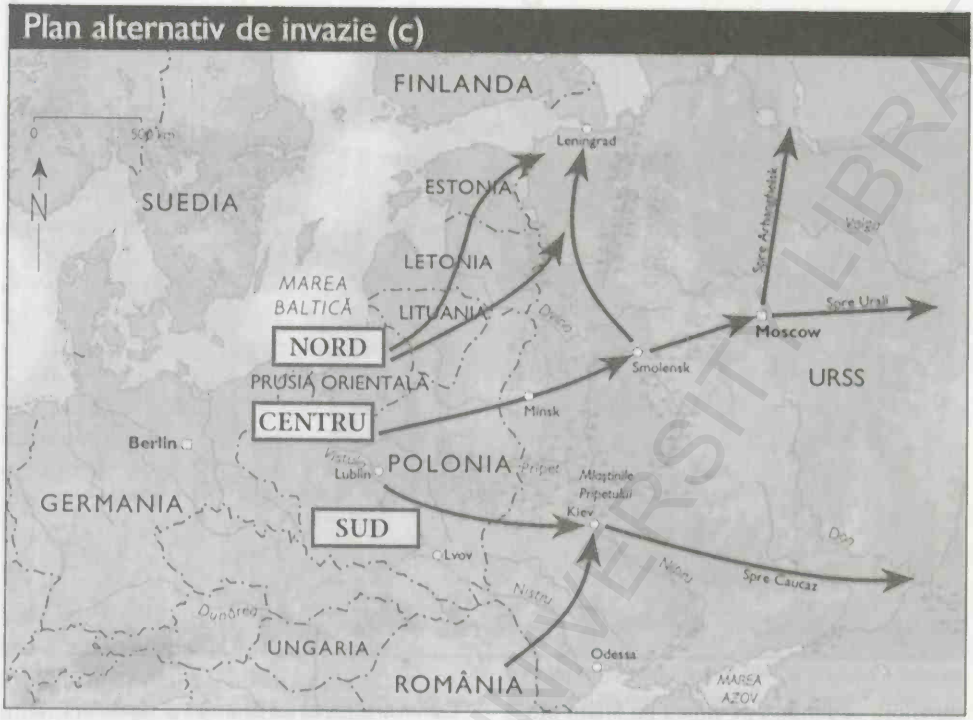

Plan alternativ de invazie

(a) Creat de echipa Înaltului Comandament al Armatei (OKH) sub coordonarea generalului Marcks, la începutul lunii august 1940, cu centrarea forţelor pe Moscova şi Kiev.

(b) Adoptat de general-colonelul Halder, şeful Statului-Major al OKH, pe 5 decembrie 1940. Aici este adăugat Leningradul ca centru principal de atac.

(c) Creat de către Hitler în Directiva nr. 21 (Operaţia Barbarossa), pe 18 decembrie 1941. Această versiune a planului avea ca prioritate distrugerea forţelor sovietice din statele baltice şi cucerirea Leningradului. Moscova era pe locul al doilea.

atace avioanele de recunoaştere germane care fotografiau spaţiul sovietic cu săptămâni întregi înainte de invazie, iar unul dintre acestea, care a fost forţat să aterizeze, a fost eliberat imediat. Fortificaţiile de-a lungul vechii graniţe sovieto-poloneze au fost dezafectate şi nu au fost construite altele noi. În timp ce soarta forturilor belgiene şi a Liniei Maginot, în 1940, a arătat limitele fortificaţiilor fixe, prezenţa lor ar fi servit cel puţin la restricţionarea rutelor de invazie. Comandanţilor forţelor aeriene le-a fost interzis să-şi răspândească avioanele.

Au existat erori şi în pregătirile de război ale sovieticilor. Numărul militarilor a explodat de la 1,5 milioane, în 1936, la 4,75 milioane, în 1941, dar absolvenţii şcolilor de ofiţeri au crescut în număr numai de două ori. Instrucţia a neglijat tehnicile defensive şi s-a bazat pe lozinci precum „înfrângerea inamicului acasă la el". În al treilea rând, evaluarea eronată a experienţe războiului civil spaniol a dus la demobilizarea imenselor formaţiuni de infanterie motorizată şi tancuri create la începutul anilor 1930 şi redistribuirea tancurilor ca arme de sprijin al infanteriei. În urma succeselor diviziilor de Panzere din 1939-1940, Timoşenko a început să refacă rapid aceste formaţiuni, dar numai câteva au fost gata la mijlocul anului 1941.

Toate aceste lipsuri au fost cauzate în principal de incompetenţa lui Voroşilov ca ministru al apărării, deşi nici Stalin nu este lipsit de vină pentru că nu l-a concediat decât în 1940. În orice caz, alte două erori vin direct de la Stalin. Prima a fost epurarea ofiţerilor superiori, în 1937 şi 1938. Aceasta s-a axat în principal pe tinerii ofiţeri

Comandanții fronturilor de la sfârșitul războiului, 1945: (de la stânga la dreapta) I.S. Konev, F.I. Tolbuhin, A.M. Vasilevski, R.I. Malinovski, G.K. Jukov, L.N. Govorov, K.K. Rokossovski, A.I. Ieremenko, K.A. Meretkov, I.H. Bagramian. (Novosti [Londra])

superiori, ocolindu-i pe amicii lui Stalin din războiul civil, precum Voroșilov, Budionîi și Kulik. Viitorul război va arăta că aceștia nu au învățat nimic din 1920, în timp ce resturile noii generații (Jukov, Vasilevski, Rokossovski, Mereţkov, Voronov, Malinovski, Tolbuhin și Rotmistrov) au avut succese care le-au depășit pe cele ale mareșalilor lui Hitler sau chiar pe cele ale mareșalilor lui Napoleon. Printre cei împușcați în 1937-1938 existau oameni la fel de înzestrați care, fiind în avangarda intelectuală din 1941, ar fi putut contribui la evitarea dezastrelor din acel an. Dar având în vedere viteza cu care germanii au eliminat alte armate care nu fuseseră „decapitate", ne putem îndoi totuși că aceștia ar fi putut schimba complet cursul evenimentelor.

Efectele epurării nu ar trebui exagerate. Însă o altă eroare a lui Stalin a fost respingerea planului defensiv al Statului-Major. Acesta anticipa principala ofensivă germană din nordul mlaștinilor Pripet, având ținte Leningradul și Moscova, și un atac secundar la sud spre Kiev. Stalin insista că principalul obiectiv al Germaniei erau resursele minerale și agricole ale Ucrainei, astfel că principalul atac avea să vină din sud. Acest lucru poate fi explicat numai prin determinismul economic marxist. La finele verii anului 1941, Hitler ezita într-adevăr între Ucraina și Moscova. Totuși, Stalin s-a înșelat cu privire la ofensiva principală: Hitler a trimis două grupuri de armate la nordul mlaștinilor Pripet și un singur corp în sudul acestora.

Germania mizează pe o victorie rapidă

Armata germană a început campania din URSS după doi ani de victorii răsunătoare. În ciuda importanței diviziilor de Panzere și infanterie motorizată, acestea reprezentau doar o mică parte din armată, fiind eficiente în ruperea liniilor inamice, după care, întorcându-se, le striveau între ele și infanteria care le urma cu artileria trasă de cai. Aveau și sprijin aerian cu bombardiere, mai ales bombardierele în picaj Ju87 „Stuka" însoțite de escorte de avioane de luptă.

Planul era ca Armata Roșie să fie distrusă la vest de Nipru, într-o campanie de patru luni care trebuia să înceapă la mijlocul lunii mai și să se încheie înainte de venirea iernii. Evenimentele din Balcani au dus la o întârziere de cinci săptămâni, invazia începând pe 22 iunie 1941 la ora 3,30 dimineața — dacă totul ar fi mers conform planului, campania s-ar fi putut încheia înainte de iarnă.

Forțele de invazie erau compuse din trei grupuri de armate (Nord, Centru și Sud), fiecare sub comanda unui *Generalfeldmarschall* (feldmareșal). Avangarda era formată din patru grupuri de Panzere, două cu Grupul de Armate Centru și câte unul cu celelalte două.

Grupul de Armate Nord (von Leeb) avea Grupul 4 Panzere, cu trei divizii de tancuri, trei de infanterie motorizată și 20 de infanterie. Grupul de Armate Centru (von Block) avea grupurile 2 și 3 Panzere, cu nouă divizii de tancuri, șase de motorizate și 35 de infanterie, iar Grupul de Armate Sud (von Rundstedt) avea Grupul 1 Panzere, cu cinci divizii de tancuri, trei de motorizate, 33 de divizii germane și 14 române de infanterie. În Finlanda erau opt divizii germane și 20 finlandeze. Toate formațiunile erau la capacitate maximă sau aproape, dar diviziile de Panzere aveau doar 200 de tancuri fiecare, față de 400, în 1939-1940.

Înaltul Comandament al Armatei Terestre (*Oberkommando des Heeres* — OKH) avea o rezervă de două divizii de tancuri, două de motorizate și 24 de infanterie. Cu tot cu acestea, Germania avea 153 de divizii (19 de tancuri, 14 de motorizate și 120 de infanterie), plus 40 de divizii române și finlandeze. Aceasta însemna aproximativ 3,3 milioane de germani și 500 000 de trupe aliate, cu 3 300 de tancuri. Fiecare grup de armate avea atașată o *Luftflotte* (flotă aeriană), respectiv între 400 (Nord) și 900 (Centru) de aparate de luptă, proporția fiind

Herman Hoth, comandant în 1941 al Grupului 3 Panzere din Grupul de Armate Centru. În 1942, a comandat încercarea de despresurare a Stalingradului. În noiembrie 1943, a fost destituit de Hitler pentru că nu a reușit să-i împiedice pe sovietici să recucerească Kievul. (Imperial War Museum)

Gerd von Rundstedt a demisionat de la comanda Grupului de Armate Sud în decembrie 1941, din cauza amestecului lui Hitler, dar a fost numit apoi comandant al armatei germane în vest. (Imperial War Museum)

de 40% avioane de luptă şi 60% bombardiere. Cu 55 de divizii germane şi aproape 1 500 de aparate de zbor angajate în alte părţi, invazia era compusă şi 73,6% din armata germană şi 58,3% din Luftwaffe.

Principala problemă a Germaniei era reprezentată de informaţii. În ciuda zborurilor de recunoaştere aproape zilnice făcute în avans, hărţile invadatorilor erau adesea imprecise. Estimările forţelor Armatei Roşii se apropiau de adevăr cu privire la trupele aflate la graniţe (evaluate la 147 de divizii şi 33 de brigăzi, cifra reală fiind de 170 de divizii), dar erau complet greşite cu privire la capacitatea de mobilizare şi de echipare a rezerviştilor. Aceste lipsuri se vor dovedi esenţiale după eşecul unei victorii rapide.

Armata Roşie a fost reorganizată după dezastrul din Finlanda. În aprilie 1940, Stalin l-a înlocuit pe Voroşilov în funcţia de comisar al poporului (ministru) pentru apărare cu mareşalul Timoşenko, ce a întărit disciplina, a ameliorat instrucţia şi a început să formeze din nou marile formaţiuni mobile pe care le demobilizase Voroşilov, în 1939. Dar lucrul acesta a început abia în martie 1941, şi mai puţin de jumătate din cele 20 de corpuri motorizate (fiecare compus dintr-o divizie de tancuri şi două de infanterie motorizată) au fost echipate până în iunie. Armata Roşie avea mai mulţi militari (aproximativ 4,75 milioane) şi de aproape

În 1941, Ewald von Kleist comanda Grupul I Panzere, care avansa spre Rostov. La sfârşitul anului 1942, comanda Grupul de Armate A în Caucaz. Hitler l-a avansat la gradul de feldmareşal, în 1943, dar l-a concediat în martie 1944. (Imperial War Museum)

Wilhelm Ritter von Leeb, comandantul Grupului de Armate Nord în 1941, a încercuit, dar nu a putut cuceri Leningradul. În ianuarie 1942 și-a dat demisia pentru că Hitler se amesteca în luarea deciziilor militare. (Imperial War Museum)

șase ori mai multe tancuri decât germanii, dar majoritatea erau depășite sau uzate: în iunie 1940, doar 40% erau funcționale. Tancurile T-34 (mediu) și KV (greu), superioare tancurilor germane Panzer III și IV, au intrat în producție în 1940, dar până la mijlocul anului 1941, au fost produse doar 1 475, dintre care niciunul nu a ajuns la unitățile de graniță.

Luftwaffe avea doar 2 000 de aparate de zbor pentru invazie față de cele 12 000 sovietice, dintre care 8 000 se aflau în partea europeană a URSS. Dar și majoritatea aparatelor de zbor sovietice erau depășite și aveau o funcționalitate redusă, 1 200 dintre aparatele din zona de graniță fiind distruse în prima zi, majoritatea la sol. Abia pe la mijlocul anului 1943 vor deveni superioare forțele aeriene sovietice.

Marina a avut doar rol auxiliar, mulți marinari sovietici luptând ca infanteriști. Marina sovietică avea mai multe submarine decât oricare alta în 1941, dar performanța acestora lăsa de dorit. Principalul rol al forțelor de suprafață era protejarea flancurilor de coastă ale armatei, dar pierderea bazelor flotei baltice în primele săptămâni a silit navele de suprafață să se retragă la Leningrad. Acolo ele au fost ținute pe loc de gheață jumătate de an, după care de o barieră de mine germane în Golful Finlandei, deși armele acestora au contribuit la bombardarea pozițiilor germane. Flota din Marea Neagră a aprovizionat și evacuat garnizoanele din Odessa și Sevastopol, dar nu i-a împiedicat pe germani să treacă Strâmtoarea Kerci din Crimeea în Caucaz și nici nu a jucat vreun rol decisiv în luptele duse pe coastele Mării Negre. Flota nordică a ajutat la escortarea convoaielor aliate de aprovizionare, deși navele de luptă britanice au avut rolul principal aici. Flota din Pacific nu a prea avut niciun rol până în 1945 și mulți dintre marinarii de aici au luptat ca infanteriști în vest.

Paralel cu linia de ofițeri de comandă, Armata Roșie avea o linie de „ofițeri politici". Aceștia aveau uneori drept de veto, iar alteori erau subordonați comandanților. Ei erau responsabili cu îndoctrinarea politică a trupelor și, într-o anumită măsură, de asistență, dar funcția lor de bază era de supraveghere a militarilor de carieră.

BCU CLUJ / ALUMNI LIBRARY

Germaniei îi reușește efectul de surpriză

Ordinul de pornire a invaziei a fost Directiva nr. 21 emisă de Hitler pe 18 decembrie 1940. Acesta hotăra Operația Barbarossa „pentru a strivi Uniunea Sovietică într-o campanie rapidă" (de patru luni) și cu „obiectivul final... de a ridica o barieră împotriva Uniunii Sovietice asiatice pe linia Volga-Arhanghelsk", de unde Luftwaffe ar fi putut la nevoie să elimine „ultimele zone industriale ale URSS din Urali". Toate pregătirile au fost finalizate la 15 mai 1941. Evenimentele din Grecia și Iugoslavia au produs o întârziere de cinci săptămâni, dar o campanie de patru luni putea fi încheiată înainte de începerea iernii.

Conducătorii sovietici au observat creșterea numărului de trupe germane de-a lungul granițelor comune, dar nu au putut estima data invaziei. Doar într-o sâmbătă, 21 iunie, au primit informații îndeajuns de precise pentru a alerta zonele militare de graniță. Timoșenko și Jukov și-au petrecut mare parte din seară și noapte scriind ordine; comandanții locali le-au primit doar cu câteva ore înainte de invazie, iar multe unități nu au fost puse în gardă. Mai ales forțele aeriene au avut de suferit, pierzând 1 200 de aparate în prima zi. Comandantul suprem al marinei, amiralul Kuznețov, a dat fuga pe străzi de la cartierul general la comandamentul său pentru a pune marina în cel mai ridicat nivel de alertă, astfel că nicio navă sau bază nu a fost afectată în primele atacuri și nu a fost pierdut niciun aparat de zbor al marinei.

Condițiile proaste de comunicare și transport au limitat reacțiile armatei. Existau puține instalații radio, comunicațiile depinzând astfel în principal de serviciile publice de telegraf și telefonie, care au fost afectate sau distruse de bombardamente, tiruri ori sabotori germani. Multe unități de pe linia frontului nu au primit niciun ordin, iar altele doar ordine care nu țineau pasul cu evenimentele. Planul de mobilizare cerea rechiziționarea camioanelor și cailor din economia civilă, dar proprietarii acestora nu au făcut niciun efort în această direcție.

Generalul-maior (mai apoi mareșal) Rokossovski, pe atunci comandant al Corpului 9 motorizat, în zona militară specială Kiev (Frontul de sud-vest după începerea războiului), a aflat de iminența invaziei doar de la un dezertor german. A trebuit să deschidă ordinele secrete operaționale din proprie inițiativă, dat fiind că nu putea contacta Moscova, cartierul general de la Kiev sau al Armatei a 5-a din Luțk. Trupele sale erau motorizate doar cu numele, având alocate doar o treime din numărul total de tancuri, iar cele pe care le avea erau depășite și cu motoarele defecte, în timp ce „infanteria motorizată" nu avea vehicule, cai sau camioane. Pe parcursul retragerii, corpul de sub comanda sa a trebuit de câteva ori să străpungă forțele mobile germane. Singura apărare contra deselor atacuri aeriene erau propria antiaerienă, dat fiind că nu a avut sprijinul niciunui avion sovietic; dar trupele sale s-au comportat atât de eficient că, după trei săptămâni, acesta a fost avansat la comanda unei armate.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

O Armată Roșie zdrobită, dar nu înfrântă

1941

Atacul germanilor a fost surprinzător aproape în totalitate. Grupul de Armate Nord (feldmareșalul von Leeb), cu armatele a 16-a și a 18-a (în total 20 de divizii), și Grupul 4 Panzere (general-colonelul Hoepner), cu trei divizii de tancuri și trei de infanterie motorizată, s-au ciocnit cu Frontul sovietic nord-vest (general-colonelul F.I. Kuznețov; „front" în jargonul militar rus înseamnă grup de armate), cu o armată de coastă și cu una continentală. Acestea aveau patru divizii de tancuri, două de motorizate și 19 de infanterie, dar entuziasmul soldaților (în majoritate din țările baltice) de a lupta pentru noii stăpâni era cel puțin îndoielnic.

Grupul de Armate Centru (von Bock) s-a lovit de Frontul sovietic vest (generalul de armată D.G. Pavlov) în Bielorusia. Bock avea nouă divizii de tancuri, șase de motorizate și 35 de infanterie, iar cele trei armate ale lui Pavlov aveau 12 divizii de tancuri, șase de motorizate, două de cavalerie și 24 de infanterie. Bock voia ca grupurile 2 și 3 Panzere să avanseze 400 km în Bielorusia și să se întâlnească la est de capitala Minsk pentru a strivi forțele lui Pavlov între ele și infanteria armatelor a 4-a și a 9-a. La 27 iunie, cele trei armate ale lui Pavlov plus o patra trimisă în ajutor au fost încercuite în două „pungi" mari în jurul orașelor Bialistok și Novogrodek. Liniile de comunicație erau atât de distruse, încât Stalin a aflat de încercuire abia după trei zile de la un post de radio german. Pavlov și câțiva subordonați au fost judecați imediat de Curtea Marțială și împușcați.

La 8 iulie, germanii au eliminat două armate sovietice și marea majoritate a celorlalte trei, luând peste 290 000 de prizonieri, și au capturat sau distrus 2 500 de tancuri și 1 500 de tunuri. Guderian a atacat Smolenskul venind din sud, pe 15 iulie, în timp ce Hoth l-a depășit prin nord, închizând singura cale de refugiu în est, pe 27 iulie. Unele unități sovietice au scăpat, dar până pe 8 august au fost luați 347 000 de prizonieri și au fost distruse sau capturate 3 400 de tancuri și 3 000 de tunuri. În următoarele două săptămâni, au fost luați încă 78 000 de prizonieri, iar în două luni Grupul de Armate Centru a acoperit două treimi din cei 1 200 km care despărțeau granița de Moscova.

Germanii trebuiau să hotărască acum următoarea mișcare. Smolenskul nu a fost victoria pe care au pretins-o apoi istoricii sovietici — se știe acum că 486 171 (83,6%) dintre cei 581 600 de soldați prezenți acolo între 10 iulie și 10 septembrie au fost pierduți „irevocabil": adică uciși, capturați sau răniți fără a mai putea continua lupta. Dar rezistența sovietică s-a întărit și pierderile germane au crescut. Odată cu problemele create de distanță, căldură și praf, peste jumătate dintre tancurile și camioanele Grupului de Armate Centru s-au defectat, iar infanteria și caii care trăgeau căruțele și tunurile ajunseseră într-o stare de epuizare. Directiva Barbarossa indicase că, după „strivirea forțelor inamice din Bielorusia", accentul trebuia să cadă pe distrugerea celor baltice și pe cucerirea Leningradului. Doar după aceea urma Moscova. Încăpățânarea lui Hitler de a urma acest plan întâmpina rezistența lui Bock și Guderian, dar el le-a respins cererile de a ataca imediat Moscova.

Grupul de Armate Sud (comandat de feldmareșalul von Rundstedt) avea Grupul 1 Panzere și armatele a 6-a și a 17-a în Polonia și trei armate (a 11-a germană, a 3-a și a 4-a române) în România. Cele cinci divizii de tancuri, trei de motorizate și 26 de infanterie din Polonia au invadat Ucraina

Trupele dotate cu motociclete erau adesea folosite în avangardă și pentru a testa acuratețea hărților, de multe ori înșelătoare. (AKG Berlin)

prin sudul mlaștinilor Pripet, în timp ce șapte divizii germane și 14 române păzeau câmpurile petrolifere de la Ploiești și nu s-au mișcat până pe 29 iunie.

Credința lui Stalin că Ucraina urma să fie principala țintă a germanilor l-a făcut să trimită mai multe forțe în sudul decât în nordul mlaștinilor. Frontul sud-vest (generalul-colonelul M.P. Kirponos) avea patru armate, iar nou-formatul Front sud (generalul de armată I.V. Tiulenev), aflat la granița cu România, avea două armate. Între acestea, aveau 20 de divizii de tancuri, 10 de motorizate, șase de cavalerie și de infanterie — cu mult mai mult decât invadatorii. Dar și tancurile lor erau vechi și uzate, infanteriei

motorizate îi lipseau camioanele, iar germanii deţineau şi aici superioritatea aerului, în timp ce populaţia din recent anexatele Galiţia, Ucraina occidentală, Bucovina şi Basarabia era în majoritate la fel de antisovietică precum în ţările baltice şi Bielorusia occidentală, uşurând mişcările grupurilor de sabotori. Grupul 1 Panzere a dat de tancurile sovietice din a doua zi şi câteva bătălii au întârziat retragerea, în timp ce Armata a 5-a sovietică fiind flancată s-a retras în ordine în mlaştini. Progresul era de asemenea lent împotriva Frontului de sud şi capturile puţine. Cei 400 km până la Nipru au luat două luni; în acest timp, Grupul de Armate Centru a parcurs 800 km şi a luat o mulţime de prizonieri.

Dar soarta Grupului de Armate Sud s-a ameliorat pe la mijlocul lunii iulie, când Rundstedt a trimis două dintre cele trei corpuri ale Grupului 1 Panzere la sud-vest, de la Berdicev spre Pervomaisk, pentru a ajunge în spatele celor trei armate sovietice.

În primele săptămâni de iarnă, gheaţa de pe Lacul Ladoga suporta doar sănii. Doar după ce gheaţa a ajuns la o grosime de 30 cm au putut camioanele să încerce periculoasa traversare, după cum se vede aici. (AKG Berlin)

Armatele a 17-a şi a 11-a au completat încercuirea („punga" de la Uman) pe 2 august, iar şase zile mai târziu, cei 103 000 de ostaşi sovietici se predau. Restul Frontului sud nu a avut altă scăpare decât să se retragă rapid peste Nipru, lăsând Odessa ca o fortăreaţă izolată.

Au continuat presiunile pentru avansul către Moscova. Comandantul suprem al armatei, feldmareşalul Brauchitsch, şeful OKH, general-colonelul Halder, şi Guderian au încercat, între 18 şi 24 august, să obţină permisiunea lui Hitler. Dar Guderian a fost trimis în sud pentru a se întâlni cu Grupul 1 Panzere la Lokhvitsia, aproximativ 225 km est de Kiev, ca să încercuiască Frontul de sud-vest.

Trei săptămâni înainte, pe 29 iulie, Jukov insistase să retragă Frontul de sud-vest şi să abandoneze Kievul. Stalin a refuzat, iar Jukov a demisionat din funcţia de şef al Statului-Major şi a cerut o comandă operativă. Stalin i-a oferit aşa-numitul Front de rezervă, pe linia frontului la vest de Moscova. Apoi Jukov a provocat prima retragere a germanilor la Elnia, dar nu a putut exploata această victorie dat fiind că fronturile vecine au trebuit să se retragă. Pe

ROMANIAN CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

18 august, a observat o scădere bruscă a activității germanilor. Aflând că același lucru îl observaseră cei din Frontul central, i-a comunicat lui Stalin că probabil Guderian își regrupa forțele pentru a porni spre sud și a sugerat trimiterea unei forțe puternice în zona Briansk pentru a-l ataca în flanc.

Stalin i-a răspuns că prevăzuse lucrul acesta și crease cu câteva zile înainte Frontul Briansk. Totuși, comandantul acestuia, generalul-colonelul (apoi mareșalul) Eriomenko, a scris în memoriile sale că ordinele erau să se apere de un avans spre est, nu de unul spre sud. El nu a reușit să oprească tancurile lui Guderian și acestea s-au întâlnit cu cele ale lui von Kleist pe 16 septembrie. Două zile mai târziu, Stalin a autorizat cu reticență abandonarea Kievului, dar era deja prea târziu: Kirponov a fost ucis, cele patru armate ale sale au fost distruse pe 26 septembrie, iar germanii au luat 665 000 de prizonieri. Istoricii sovietici resping această cifră, dar cercetătorii post-sovietici admit pierderi „irevocabile" de 616 304 de oameni în Ucraina, între 7 iulie și 26 septembrie, ceea ce echivalează cu pierderea a mai mult de patru divizii pe săptămână, timp de 10 săptămâni.

În timp ce Guderian se reîntorcea în nord pentru a se pregăti pentru avansul spre Moscova, apărarea Leningradului se năruia în mâinile nepricepute ale lui Voroșilov, orașul fiind complet izolat pe 8 septembrie, afară de o singură cale primejdioasă peste Lacul Ladoga. Pe 9 septembrie, Stalin îl

Leningradul în prima iarnă a asediului. Punct de colectare a cadavrelor. (AKG Berlin)

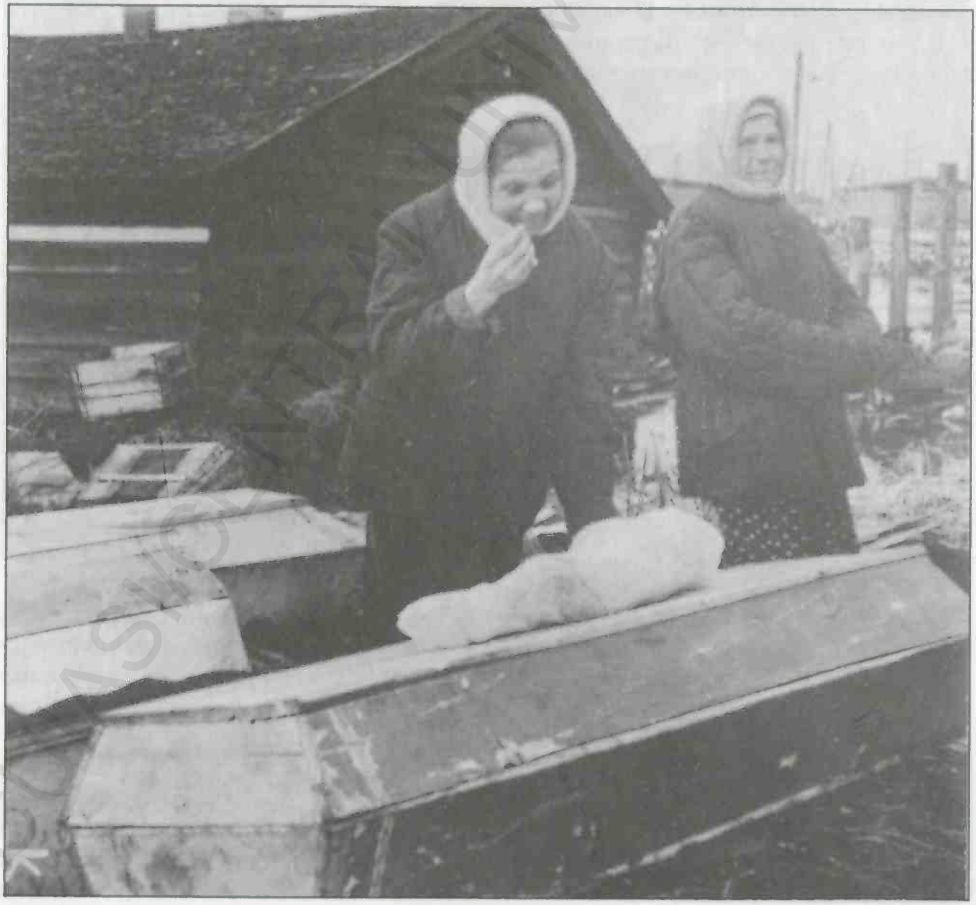

Începe ofensiva împotriva Moscovei — Operația Taifun. Începe și sezonul rece. (AKG Berlin)

trimite pe Jukov să se ocupe de situație. Pe 14 septembrie, germanii erau în Golful Finlandei, la aproximativ 6 km de marginea orașului, astfel că Jukov trebuia să acționeze rapid. Trei zile de demiteri, amenințări înspăimântătoare, improvizații în plină panică și probabil ceva execuții au pus în mișcare apărătorii demoralizați, iar la acestea s-a adăugat și norocul: pe 12 septembrie, Grupul 4 Panzere a plecat spre ofensiva Moscovei. Pe 17 septembrie, șase divizii germane au încercat să pătrundă din sud, dar nu au reușit, iar pe 25 septembrie, Grupul de Armate Sud a început asediul.

Stalin avea acum nevoie de Jukov în altă parte. Asaltul asupra Moscovei, Operația Taifun, a început pe 30 septembrie și a rupt imediat liniile de apărare — fronturile vest, Briansk și de rezervă. Acestea numărau 1,25 milioane de oameni, împărțiți în 96 de divizii și 14 brigăzi, cu sprijinul a două „zone fortificate". Dar pierderile anterioare au redus forțele mobile la o singură divizie și 13 brigăzi de blindate, cu 770 de tancuri, și două divizii de infanterie motorizată. Restul erau nouă divizii de cavalerie și 84 de infanterie, cu 9 150 de tunuri, inclusiv mortiere.

Pierderile germanilor erau mici prin comparație: 94 000 uciși, 346 000 răniți și foarte puțini capturați până pe 26 august. Dar grupurile de Panzere, acum numite armate de Panzere, aveau o lipsă cronică de tancuri. La finalul lunii septembrie, Armata a 2-a era echipată în proporție de 50%, iar armatele 1 și 3 în proporție de 75%, față de începutul războiului; doar Armata a 4-a avea toate tancurile. Exista și o lipsă a camioanelor de 30%, iar efectivele din 54 dintre cele 142 de divizii germane de pe Frontul de Est erau cu mai mult de 3 000 (20%) sub normă. În orice caz, Grupul de Armate Centru, întărit cu divizii de tancuri și motorizate din grupurile de armate Nord și Sud și cu cinci divizii de infanterie din Grupul de Armate Sud, avea acum 14 divizii de tancuri, opt de motorizate și 48 de infanterie, cuprinzând aproape jumătate din forțele Germaniei de pe Frontul de Est și având de trei ori mai multe tancuri și aparate de zbor (1 000 față de 360) și de două ori mai multe tunuri decât sovieticii.

Guderian a atacat pe 30 septembrie, a rupt flancul sudic al Frontului Briansk și a

SUS: Ploile de toamnă au desfundat drumurile, făcând dificilă înaintarea. Soldații germani încearcă să-și scoată motocicleta din noroi. (AKG Berlin)

JOS: Înaintarea a devenit mai ușoară pe pământul înghețat.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Linia frontului la începutul Operației Taifun

avansat 210 km în două zile către Orel. Cele trei armate al Frontului Briansk erau încercuite la 6 octombrie, iar pe 8 octombrie li s-a ordonat să scape către est. O parte a reușit, dar peste 50 000 au fost făcuți prizonieri.

Fronturile vest și de rezervă au avut o soartă și mai grea. Armatele a 3-a și a 4-a Panzere și armatele a 4-a și a 9-a au atacat pe 2 octombrie și au pătruns imediat prin rândurile inamice, Armata a 3-a Panzere (Hoth) îndreptându-se către Viazma, iar Armata a 4-a Panzere (Hoepner) către Iuhnov. Pe 7 octombrie, s-au întâlnit la vest de Viazma, încercuind 45 de divizii sovietice, iar pe 19 octombrie, luaseră 673 000 de prizonieri. Cercetătorii postsovietici confirmă o cifră mai mică, dar uriașă în sine: 514 338 până la finalul lunii noiembrie, 41% dintre forțele celor două fronturi. Pe 18 octombrie, Corpul 40 Panzere a luat Mojaiskul, la doar 100 km de Moscova. Pe 16 octombrie, a izbucnit panica în capitală: Stalin a rămas, dar ministerele, corpurile diplomatice și mare parte din Statul-Major au fost evacuate la Kuibîșev (Samara). Mii de moscoviți au fugit, a început jaful și, pe 19 octombrie, a fost decretată „starea de asediu".

Au existat totuși doi factori care i-au încetinit pe germani, iar primul a fost vremea. Pe 6 octombrie, a început să ningă, iar de pe 9, lapovița și ploile torențiale nu s-au mai oprit. Vehiculele rămâneau blocate în noroi, iar infanteria, până la genunchi în mâl, o lua deseori înaintea camioanelor cu provizii și muniție. Vremea nu era mai bună nici pentru sovietici, dar încetinirea

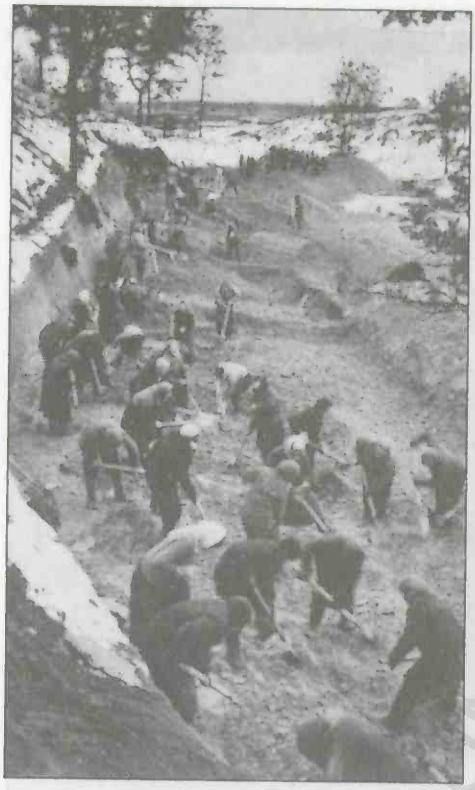

Femei care sapă tranșee antitanc la Moscova. (AKG Berlin)

înaintării i-a avantajat pe aceștia, mai ales prin imobilizarea tancurilor. Înaintarea germană va prinde avânt din nou doar după îngheț, dar temperaturile scăzute vor aduce noi probleme.

Al doilea factor a fost Jukov, care, pe 7 octombrie, a fost trimis de Stalin pe front pentru a evalua situația. Pe 8 octombrie la ora 2,30, el i-a telefonat lui Stalin pentru a-i spune că principala nevoie era întărirea liniei de la Mojaisk, iar apoi a pornit prin ploaia torențială pentru a-l căuta pe mareșalul Budionîi și cartierul general al Frontului de rezervă. L-a găsit, în cele din urmă, în orașul părăsit Maloiaroslaveț, doar pentru a afla că acesta nu știa nici măcar unde se afla cartierul său general, darămite starea trupelor sale.

Pe 10 octombrie, ofițerul de presă al lui Adolf Hitler, Otto Dietrich, a chemat toți reprezentanții presei străine pentru a anunța oficial că războiul a fost câștigat. În aceeași zi, Stalin i-a dat lui Jukov comanda rămășițelor fronturilor vest și de rezervă și, la recomandarea acestuia, l-a numit pe fostul comandant al Frontului vest, Konev, adjunct însărcinat cu sectorul nordic al frontului de lângă Kalinin (Tver). Stalin a întărit imediat și linia de la Mojaisk, trimițând 14 divizii de infanterie, 16 brigăzi de tancuri și peste 40 de regimente de artilerie din rezervă sau din alte sectoare pentru a forma patru armate. Aceste forțe erau atât de slăbite de lupte, încât ajunseseră abia la 90 000 de oameni, echivalentul a patru divizii.

Pe 17 octombrie, sectorul Kalinin, cu trei armate și un grup de luptă format ad-hoc, a devenit Frontul Kalinin, sub comanda lui Konev. Pe 18 octombrie, germanii cuceriseră Kalinin și Kaluga, amenințând cu flancarea Moscovei la nord și la sud și silindu-l pe Jukov să împingă linia frontului la doar 64 km de oraș. Zeci de mii de civili, majoritatea femei și copii, au fost mobilizați pentru a săpa linii defensive, tranșee și capcane pentru tancuri; bărbații au fost echipați cu câte o pușcă și li s-a făcut o instrucție sumară, formând batalioane de „miliții populare".

Se apropia 7 noiembrie, aniversarea revoluției bolșevice. Stalin a considerat că era important să fie ținute manifestările obișnuite, inclusiv o paradă militară în Piața Roșie. Pentru a evita deranjul produs de raidurile aeriene, adunarea partidului de pe 6 noiembrie a fost ținută în subteran, în stația de metrou Maiakovskaia. În discursul lui Stalin, pierderile germanilor au fost mărite de șapte ori, iar ale sovieticilor au fost înjumătățite, dar important este că el nu a pus accent pe comunism, ci pe patriotism și atunci, și la parada de a doua zi. Trupele au mers direct pe front cu îndemnurile lui Stalin de a urma exemplul „marilor noștri înaintași" — de la Aleksandr Nevski, care i-a învins pe Cavalerii Teutoni în 1240, la Kutuzov, care s-a dovedit a fi superior lui Napoleon, în 1812.

Pe măsură ce solul înghețа la jumătatea lunii noiembrie, germanii și-au recăpătat

mobilitatea, dar au întâmpinat probleme noi. Puțini aveau haine de iarnă sau costume albe de camuflaj și au fost 133 000 de cazuri cu degerături. Combustibilul, antigelul și lubrifianții de iarnă pentru aparatele de zbor și vehicule nu făceau față. Vaselina înghețată trebuia rasă de pe proiectile înainte ca acestea să poată fi folosite, iar întreținerea aparatelor de zbor, a tancurilor și a camioanelor în aer liber era un coșmar. Stalin și Jukov au ordonat tactica „pământului pârjolit" — cât mai multe clădiri distruse înainte de retragere. Trupele sufereau adesea de frig și foame; ofensiva s-a stins la finalul lunii noiembrie.

Evaluarea germană de la 1 decembrie referitoare la epuizarea resurselor Armatei Roșii s-a dovedit acum a fi complet eronată.

Parada de la aniversarea revoluției, Piața Roșie, 7 noiembrie 1941. Soldații și tancurile au plecat de la manifestație direct pe front. (AKG Berlin)

Din diverse surse, dar mai ales de la spionul său din Tokyo, Richard Sorge, Stalin a aflat că Japonia intenționa să pornească atacul în sud împotriva sateliților asiatici ai Europei și SUA, și nu spre nord împotriva URSS. Prin urmare, a început să transfere divizii din Extremul Orient; acestea, împreună cu noile formațiuni au format o rezervă de 58 de divizii, până la finalul lunii noiembrie.

Jukov a recunoscut mai târziu că nu plănuise o ofensivă majoră. Atacurile de recunoaștere arătau slăbiciunile germanilor,

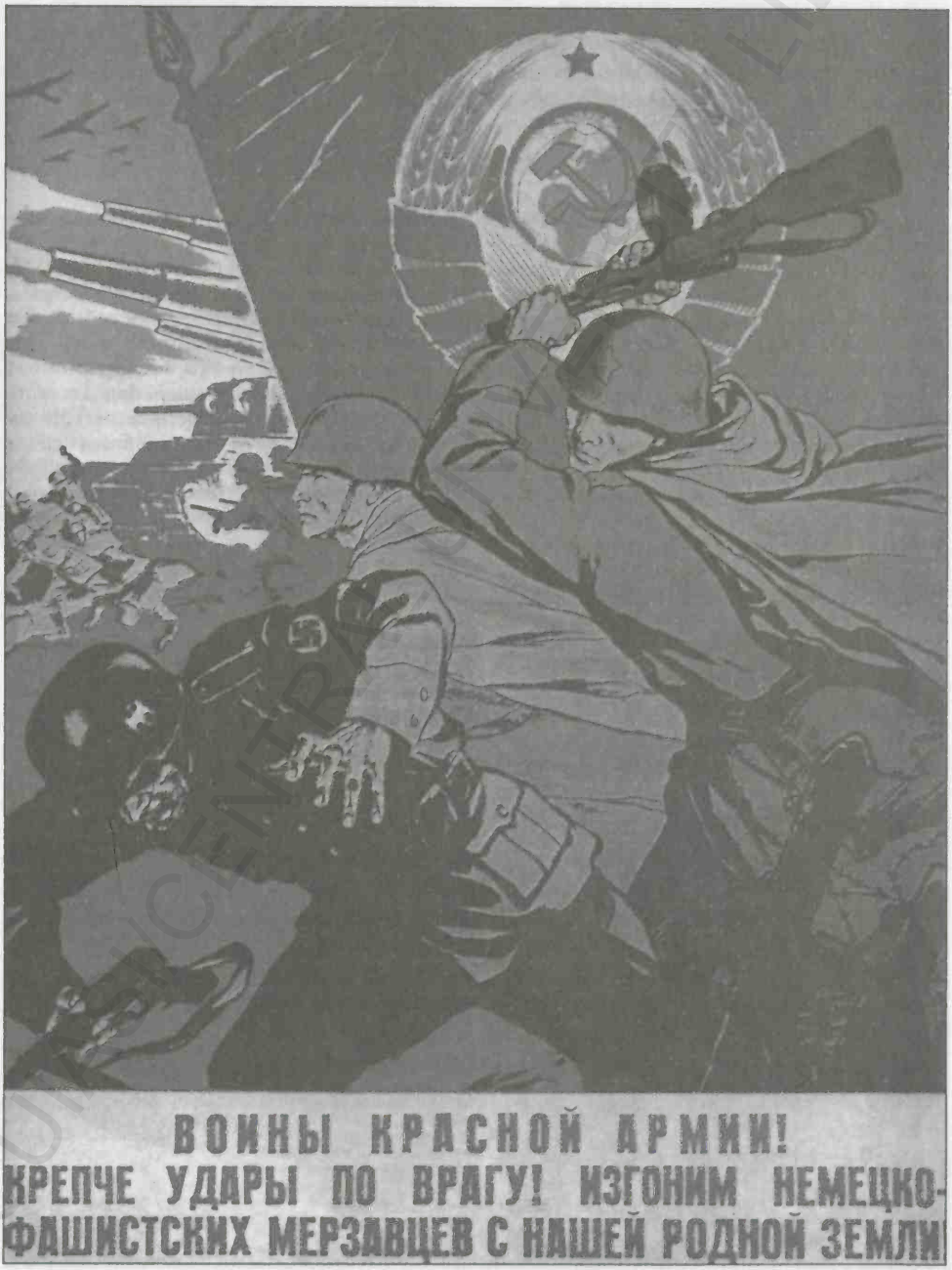

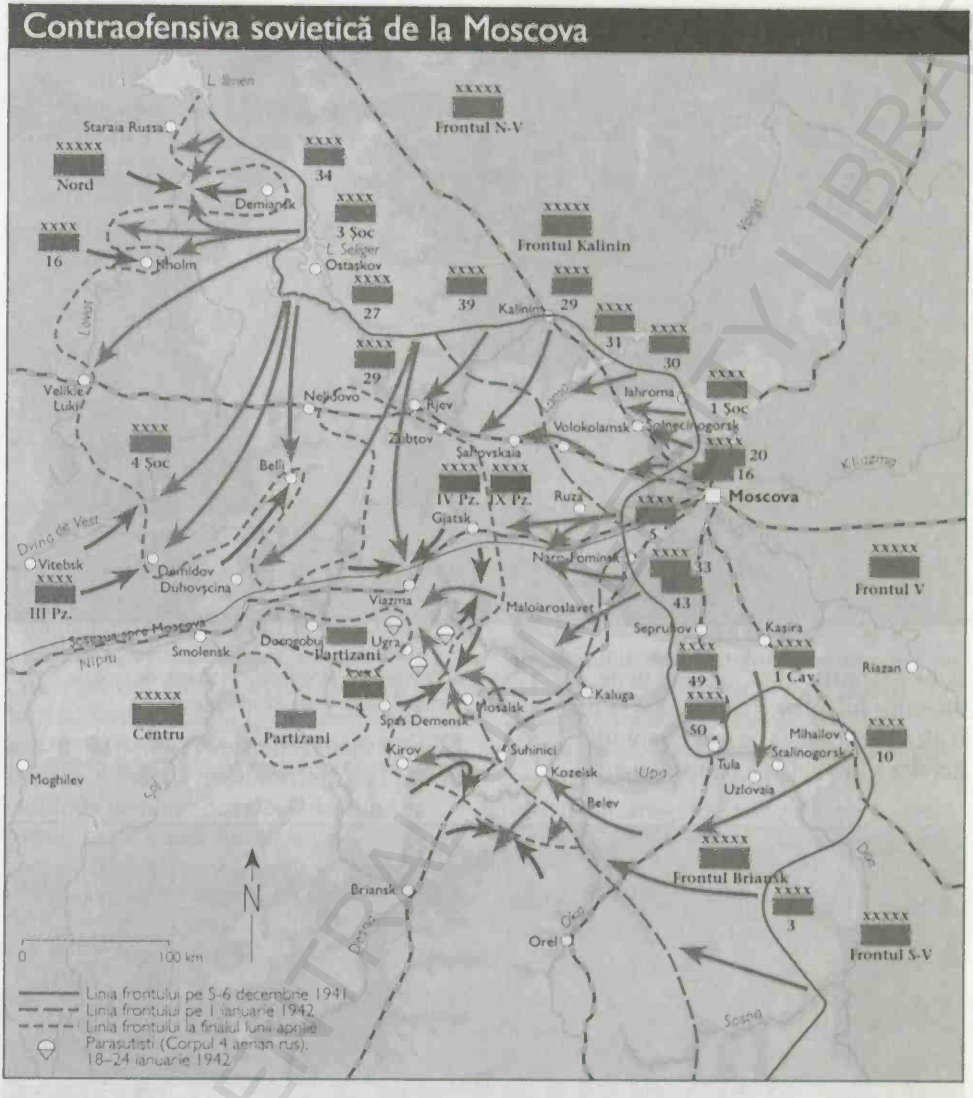

justificând o ofensivă a fronturilor vest şi Kalinin, care a început la –25°C, pe 5 decembrie la ora 3 dimineaţa. Acestea aveau mai puţine tancuri şi aparate de zbor decât Grupul de Armate Centru, dar în schimb erau alcătuite din trupe proaspete, îmbrăcate, hrănite şi echipate pentru sezonul rece, cu tunuri, tancuri şi camioane proiectate pentru această vreme şi hangare încălzite pentru avioane.

Afiş sovietic de propagandă: „Luptători ai Armatei Roşii, loviţi inamicul cu mai multă putere! Să-i izgonim pe ticăloşii fascişti germani din patria noastră!". (Ann Ronan Picture Library)

După 34 de zile de lupte grele, germanii au fost împinşi cel puţin 100 km, iar în unele locuri 240 km. Jukov, sprijinit de şeful Statului-Major, Şapoşnikov, a stabilit obiective precise, a interzis atacurile frontale şi a concentrat resursele pentru a împinge linia centrală a frontului şi pentru a pune Moscova la adăpost de campaniile anului viitor. Stalin credea că germanii pot fi învinşi înainte de dezgheţul din primăvară

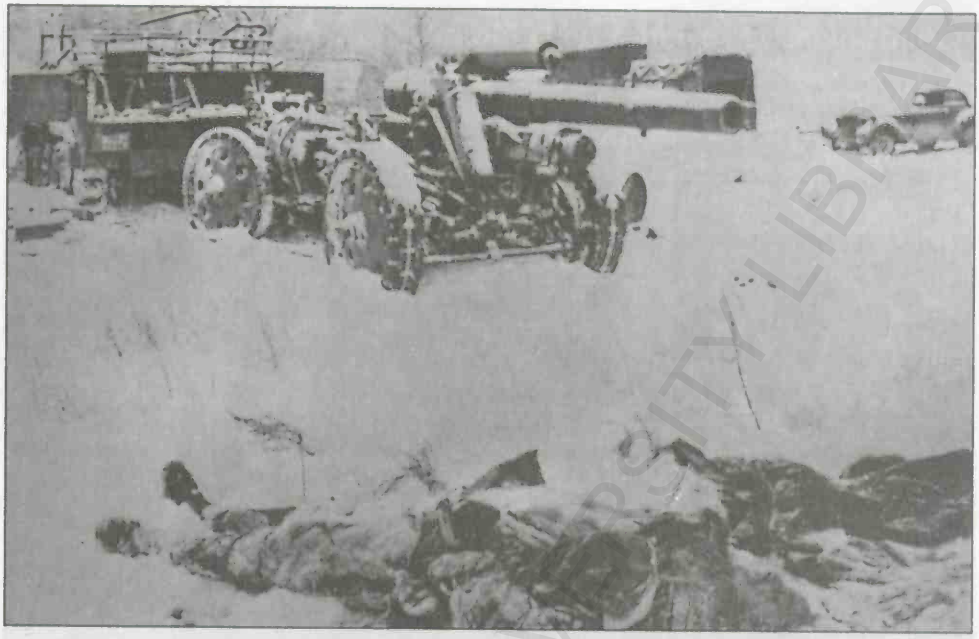

și, pe 5 ianuarie 1942, trecând peste obiecțiile lui Jukov și Șapoșnikov, a ordonat o ofensivă generală pe cinci fronturi. Aceasta a început la 5 ianuarie și a

SUS: Moscova, decembrie 1941, piese de artilerie germană abandonate. (domeniu public)

JOS: Dezghețul de primăvară a desfundat drumurile în aceeași măsură ca ploile de toamnă. (IWM)

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

continuat până pe 20 aprilie, obținând câteva succese, dar cu pierderi grele față de ofensiva lui Jukov din decembrie. Mai mult de un milion de soldați au luat parte la fiecare dintre acestea: 139 586 au fost pierduți „irevocabil" în decembrie și de două ori mai mult în următoarea lună (272 520). Penuria de resurse era atât de mare, încât unele unități din artileria lui Jukov puteau trage doar două obuze pe zi. Rata medie de avans a fost de 2,4 km pe zi — minoră în comparație cu avansul anterior al germanilor sau cel ulterior al Armatei Roșii.

Moscova nu era singura problemă a lui Hitler. Grupul de Armate Sud era de asemenea copleșit de vitregia vremii și, pe 11 octombrie 1941, a fost blocat de noroi și de cele șapte armate ale fronturilor sud și sud-vest. În acea zi, Armata 1 de tancuri a ajuns la râul Mius, dar a fost oprită de furtună și de rezistența din ce în ce mai îndârjită. Ceva mai la nord, Armata a 4-a a cauzat pierderi grele frontului sud-vest, forțând Stavka (Înaltul Comandament al armatei sovietice) să permită retragerea pe Donețk. Aceasta a fost o lovitură grea pentru eforturile sovietice de război, dat fiind că trebuiau să abandoneze mare parte din bazinul Donețk care oferea două treimi din resursele de cărbune și fier sovietic și trei cincimi din producția de oțel și aluminiu. Dar mare parte din echipamentul industrial a fost mutat în Urali sau în Siberia, iar minele de cărbune au fost dinamitate; deficitul creat a fost compensat prin exploatarea altor zone, mai ales prin muncă forțată în nord, la Vorkuta.

Rostov-pe-Don, „poarta către Caucaz", a căzut la 20 noiembrie, dar o contraofensivă sovietică începuse deja, Armata a 56-a atacând din sud pentru a-i ține pe germani ocupați, în timp ce Armata a 37-a încerca să lovească pe coasta din spatele acestora. Rundstedt a ordonat retragerea către Mius, la 80 km vest, dar în cursul acesteia, pe 30 noiembrie, Hitler a anulat ordinul. Rundstedt a demisionat, iar Hitler l-a înlocuit cu feldmareșalul von Reichenau, comandant al Armatei a 6-a și unul dintre puținii generali naziști convinși. Ambii au acceptat cu greu că Rostovul nu poate fi menținut, dar Hitler a ordonat ca Armata 1 Panzere să rămână într-o poziție intermediară la est de Mius. Totuși, la 1 decembrie, sovieticii au străpuns liniile, iar Hitler a trebuit să permită retragerea către Mius. Rundstedt avusese dreptate. Grupul de Armate Sud a menținut frontul acolo cu ușurință până la mijlocul anului 1942, apoi a avansat către Rostov și Caucaz.

Reacția lui Hitler la revenirea neașteptată a sovieticilor a fost să-și destituie generalii și să interzică retragerea. Până pe 19 decembrie, Brauchitsch, Bock, Rundstedt, Guderian, Hoepner și alții erau eliminați din peisaj, iar Hitler și-a asumat comanda supremă. Unii generali au admis mai târziu că ordinele sale de a rezista au avut rolul de a preveni retragerea în dezordine. Dar stabilizarea frontului s-a datorat atât ofensivei ambițioase a lui Stalin, cât și dezghețului; iar insistența lui Hitler de a nu da înapoi a condamnat în mod repetat trupele germane la anihilare.

Bătălia Moscovei a fost prima înfrângere terestră majoră a Germaniei și a marcat eșecul Blitzkriegului. Armata Roșie a suferit pierderi enorme, dar era încă funcțională, iar dintre cele trei obiective „simbolice" ale anului 1941 (Leningrad, Moscova, Kiev), doar Kievul căzuse. Pierderile Germaniei au fost mult mai reduse, dar la fel era și capacitatea ei de a le înlocui. În lunile următoare, utilajele industriale evacuate în Urali și Siberia vor ajuta nou-create le industrii să înlocuiască pierderile de echipament. Din decembrie, intrarea SUA în război va oferi URSS un furnizor important pentru nevoile de război.

1942

Fronturile Kalinin și vest au continuat ofensiva „limitată" susținută de Șapoșnikov și Jukov. Dar, îngrijorător pentru Germania, o ofensivă sovietică „limitată" însemna un front lung de 640 km și mai mult de un milion de oameni, împărțiți în 95 de divizii și 46 de brigăzi. La 20 aprilie, când

În ofensiva sovietică la Bervenkovo au fost luați mulți prizonieri, dar și mai mulți în contraofensiva germană. (AKG Berlin)

dezgheţul blocase deja înaintarea, germanii erau împinşi departe de Moscova.

Planul lui Hitler pentru 1942 s-a centrat exclusiv în sud. Aproape tot petrolul sovietic provenea din trei exploatări din Caucaz şi era distribuit cu petroliere pe Volga şi trenuri de-a lungul acesteia. Donul, al doilea fluviu din zona europeană a URSS, face un unghi drept la sud de Voronej, curgând 400 km spre sud-est, ca apoi să se îndrepte în sud-vest pentru a se vărsa în Marea Azov. Acest al doilea mare cot este la doar 72 km de Volga. Planul era ca Grupul de Armate Sud să avanseze spre est de-a lungul Donului, apoi să treacă pe Volga la nord de marele centru industrial Stalingrad, tăind astfel calea aprovizionării cu petrol. A doua etapă ar fi trebuit să fie avansul în Caucaz pentru capturarea câmpurilor petrolifere. Acest plan nu necesita cucerirea Stalingradului, dar Hitler ţinea la acest lucru pentru valoarea simbolică a numelui.

Campania a început prost pentru Armata Roşie. Mareşalul Timoşenko a plănuit ofensiva de la o deformaţie a liniei, „punga" Barvenkovo, pentru a recuceri Harkovul, pe atunci cel mai important oraş sovietic

ocupat de germani, dar neștiind că aceștia plănuiau Operația Fridericus, de nimicire a „pungii" prin închiderea încercuirii din două direcții, Timoșenko a atacat pe 12 mai, cu șase zile înainte de Operația Fridericus, când doar Armata 1 Panzere ajunsese în poziție. Pe 17 mai, Kleist a lansat o operație „pe un singur flanc" și, până pe 22 mai, a închis încercuirea. Timoșenko a cerut întăriri; răspunsul lui Stalin a fost: „Dacă s-ar da divizii la piață, ți-aș lua câteva; dar nu se dau" și iar a interzis retragerea până când a fost prea târziu. Au fost distruse trei armate sovietice, 29 de divizii decimate și multe altele lovite rău, mai mult de 200 000 de

Prizonieri sovietici sapă pe marginea drumului. (AKG Berlin)

soldați luați prizonieri și peste 400 de tancuri pierdute, și asta înainte ca ofensiva germană să înceapă.

O încercare de a străpunge blocada Leningradului a eșuat, cu o altă armată încercuită și distrusă. Veștile nu erau mai bune nici în sud: eforturile de a opri înaintarea germanilor spre Strâmtoarea Kerci și Caucaz s-au soldat cu pierderea a jumătate din soldați (30 547 din 62 500).

Pentru ofensiva principală, Bock dispunea de patru armate-satelit. Învăluirea din nord, pe Don, era formată din Armata 4 Panzere (generalul-colonelul Hoth) și Armata a 6-a (generalul-colonelul Paulus). Învăluirea din sud îi avea Armata 1 Panzere (Kleist) și Armata a 17-a (generalul Ruoff), iar Armata a 11-a (generalul-colonelul von Manstein) trebuia să devină disponibilă după cucerirea Sevastopolului, dat fiind că acest oraș putea fi punctul de plecare al unei ofensive spre Moscova. Armatele-satelit (a 2-a maghiară, a 8-a italiană și a 3-a română) trebuiau să asigure flancul german de-a lungul Donului. Bock avea 89 de divizii, dintre care nouă de tancuri, majoritatea la capacitate deplină.

Pe 19 iunie a apărut o criză de panică atunci când un avion ușor, care avea la bord un maior cu planurile pentru prima parte a ofensivei, s-a prăbușit în spatele liniilor sovietice. Dar Stalin, care în 1941 crezuse că prioritatea lui Hitler era reprezentată de țintele economice, nu voia să creadă acum că Hitler făcea exact acest lucru. Pe 26 iunie, a respins documentele capturate ca fiind dezinformări, cu două zile înainte de începerea ofensivei, exact cum era în documentele respective, cu un atac asupra Voronejului.

Dat fiind că orașul putea fi punctul de pornire a unei ofensive asupra Moscovei, era apărat de 74 de divizii, șase corpuri de tancuri și 37 de brigăzi, cu 1,3 milioane de oameni. Bock a aruncat două dintre cele trei corpuri ale Armatei a 4-a Panzere într-o încercare de a lua orașul, blocându-le acolo până pe 13 iulie. Apărătorii sovietici au avut peste 37 000 de pierderi „irevocabile", dar majoritatea Frontului sud-vest s-a târât în est de-a lungul Donului, în relativă ordine, cu echipamentul greu intact. Erau urmăriți doar de Armata a 4-a pe jos — cele 18 divizii cuprindeau doar două de tancuri și una de motorizate. Hitler l-a destituit pe Bock pentru asta și l-a învinuit apoi pentru tot ce a urmat, inclusiv pentru catastrofa de la Stalingrad.

Hitler a împărțit apoi Grupul de Armate Sud în Grupul de Armate B (Weichs), care să avanseze către Volga, și A (List) care să avanseze către Caucaz, mutând și cartierul

general de la Rastenburg (Prusia Orientală) la Vinița (Ucraina). De acolo a emis directivele nr. 43 (11 iulie) și nr. 45 (23 iulie) care aveau ca obiectiv cucerirea porturilor sovietice de la Marea Neagră și a câmpurilor petrolifere din Caucaz, tăind astfel și rutele de aprovizionare ale Aliaților prin Iran. Directiva nr. 44 (21 iulie) ordona întreruperea căii ferate Murmansk. Dacă aceste obiective ar fi fost atinse, singurele căi de aprovizionare ar fi rămas prin Pacific și Siberia, iar ajutoarele (în afară de cele pe cale aeriană) ar fi fost înjumătățite.

Operațiile desfășurate de infanteria germană au dus la puține încercuiri și la și mai puțini prizonieri. Hitler a ignorat dovezile că fronturile sud-vest și sud se retrăgeau peste Don. Pe 13 iulie, a transferat Armata a 4-a Panzere către Grupul de

Luptele din zona industrială a Stalingradului au continuat pe tot parcursul bătăliei. (Iacov Riumkin)

Armate A pentru a trece Donul la Konstantinovka și a avansa pe malul estic spre Rostov, cu scopul de a încercui forțele sovietice pe care le credea ca fiind încă la vestul fluviului. Ploile torențiale de vară și lipsa combustibilului au împiedicat mișcarea, dar Frontul sud deja traversase. La mijlocul lunii iulie, Halder scria în jurnalul său că subestimarea inamicului de către Hitler ajunsese atât de năucitoare, încât orice plan era imposibil.

Comandantul ales pentru a apăra Stalingradul cu Armata a 62-a a fost general-locotenentul V.I. Ciuikov, până atunci adjunct al comandantului Armatei a 64-a. În timpul retragerii el a observat dependența puternică a germanilor de coordonare — tancurile nu se mișcau până nu veneau avioanele, iar infanteria nu pleca fără tancuri — și a înțeles că obiceiul infanteriei de a deschide focul înainte de distanța letală sugera o aversiune față de lupta din apropiere. El a decis să încerce să țină linia frontului cât mai aproape de germani, astfel încât aceștia să nu poată folosi tancurile și aviația de teamă să nu-și lovească propria infanterie. În stepă acest lucru era foarte dificil, dar cadrul unui oraș mare oferea această posibilitate, dacă oamenii lui Ciuikov acceptau efectul secundar al acestei strategii: să devină mai expuși focului armelor ușoare. Iar acest lucru era dificil, dată fiind starea de spirit proastă. A fost nevoie de amenințări, probabil și execuții, mesaje mișcătoare din partea comandantului Eriomenko și a ofițerului politic Nikita Hrușciov, sosirea proviziilor și Ordinul nr. 227 al lui Stalin „niciun pas înapoi" pentru a produce rezultate.

Odată ce Armata a 62-a a ajuns în oraș, Ciuikov a mai adus o inovație. Luptele ducându-se mai mult în clădiri, de multe ori cameră cu cameră, structura clasică a armatei pe plutoane și companii nu mai era eficientă. Ciuikov a organizat Armata a 62-a în „unități de asalt" cu 20-50 de infanteriști, două sau trei tunuri și câte o trupă de pionieri și soldați cu aruncătoare de flăcări și explozibili. Au studiat comportamentul dușmanului și, când puteau, îi atacau pe germani când mâncau, dormeau sau schimbau santinelele. Grupe de asalt de șase-opt oameni, fiecare cu pistol-mitralieră, 10-12 grenade, pumnal și un hârlet de campanie (folosit mai des ca toporișcă decât la săpat) deschideau atacul. Când semnalau că erau înăuntru, urma grupul de sprijin cu mitraliere de calibru mai mare, mortiere, arme antitanc și puști, rângi, târnăcoape și explozibili. Aceștia îi ajutau pe cei din grupele de asalt unde era nevoie, dar rolul lor era de a împiedica orice tentativă de ajutorare a celor atacați. Al treilea element, grupul de rezervă, avea aceeași funcție, dar dacă nu era nevoie de așa ceva, acesta se puteau separa în grupe de asalt pentru a intensifica atacul. Nu prea era loc de grupe de tancuri și artilerie, dar ca sprijin era folosit câte un tanc sau câte un tun. Minarea subterană a fost folosită prima oară pe o clădire din care germanii trăgeau asupra singurei căi de aprovizionare a Armatei a 62-a, șlepurile de pe Volga. Pionierii au săpat două săptămâni un tunel până sub clădire unde au pus 3 t de explozibili care au făcut-o praf. Apoi această tehnică a început să fie folosită pe larg.

Nu toate luptele se duceau în clădiri. Orașul se întindea pe kilometri întregi de-a lungul malului vestic al Volgăi și în tot asediul s-au dus lupte în două mari complexe industriale, uzinele de tractoare și pe baricade. Pentru un mic deal, Kurganul Mamaev, care domină centrul orașului, s-au dus lupte atât de intense, încât exploziile au făcut pământul prea fierbinte ca să se poată depune zăpada.

Într-un asemenea loc strâmt nu existau zone sigure. Majoritatea artileriei sovietice a fost desfășurată pe malul estic al Volgăi, conform informațiilor de la cercetașii din oraș. Nu existau cabluri telefonice impermeabile, iar comunicațiile trebuiau menținute cu ajutorul cablurilor normale care trebuiau schimbate la câteva zile sub focul tirurilor. Ciuikov a trebuit să-și mute cartierul general de câteva ori, stabilindu-se până la urmă în buncăre și barje semiscufundate pe malul vestic, în spatele unor petroliere de care și-au dat seama că

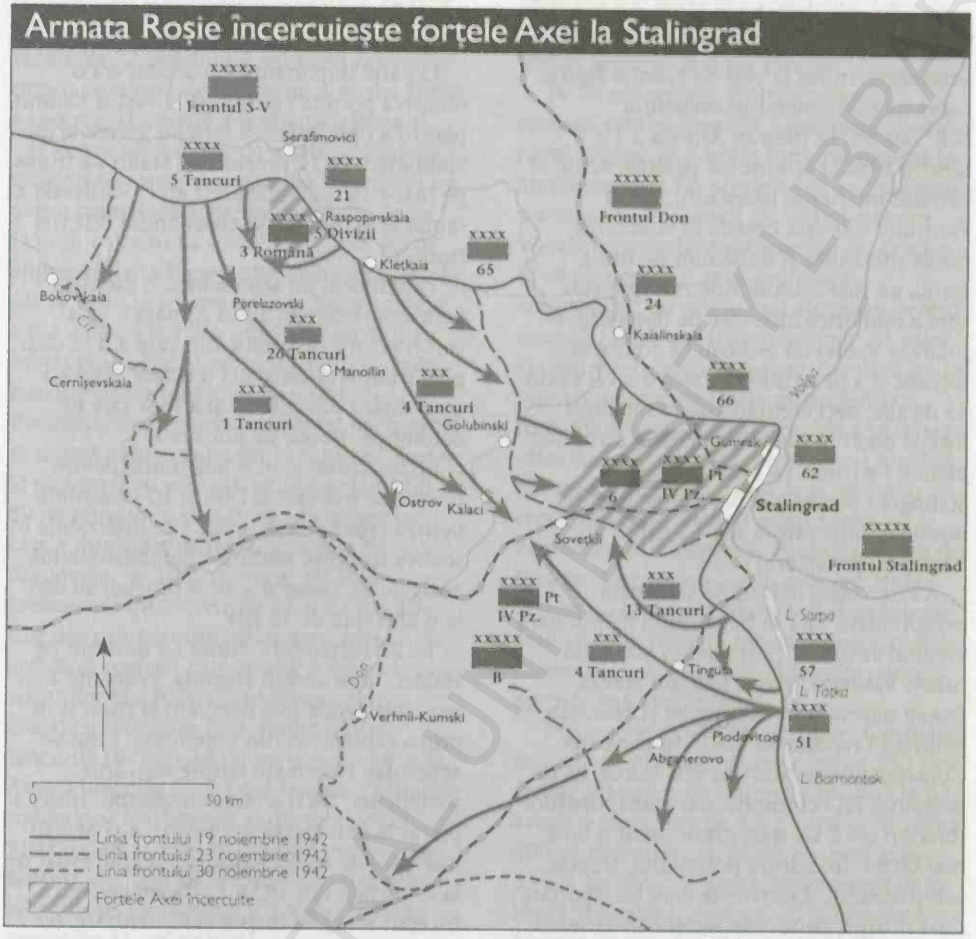

erau pline doar când un proiectil le-a incendiat.

Încercările de a-i respinge pe germani atacând spre nord nu au avut succes. Pe 12 septembrie, Jukov s-a întors de la Stalingrad pentru a-i raporta acestea lui Stalin și, în timp ce Stalin cerceta hărțile, i-a spus lui Vasilevski: „Trebuie să găsim altă soluție". Stalin le-a spus să găsească una și să i-o comunice în seara următoare. Aceasta va cuprinde o propunere cu două puncte principale: primul era să-i țină pe germani la distanță apărând din răsputeri orașul și al doilea era să adune forțe pentru a-i încercui, trecând de forțele române care le păzeau flancurile (Armata a 3-a la nord și a 4-a la sud de oraș).

Învăluirea la nord trebuia să pornească de la două capete de pod pe malul de sud-vest al Donului, la Serafimovici și Kletkaia. O unitate de tancuri (Armata a 5-a tancuri, comandată de general-locotenentul Romanenko) trebuia să se deplaseze în secret la capul de pod de la Serafimovici pentru a porni în sud pe Don spre Kalaci, unde trebuia să ajungă învăluirea din sud. Secretul urma să fie absolut — chiar și lui Eriomenko, comandantul fronturilor Stalingrad și sud-vest, urmau să i se dea numai informații vagi deocamdată.

Reorganizarea preliminară a redenumit Frontul Stalingrad în Frontul Don, comandat de general-locotenentul Rokossovski. Eriomenko avea acum comanda Frontului

sud-vest (redenumit Stalingrad) și a fost creat un nou Front sud-vest la finalul lui octombrie, trimis la vest de Frontul Don și comandat de general-locotenentul N.F. Vatutin. În timp ce Armata a 5-a tancuri trebuia să formeze peretele vestic al inelului interior al încercuirii, restul Frontului sud-vest trebuia să străpungă liniile românilor și italienilor pentru a forma un inel exterior orientat spre vest spre a opri orice încercare de despresurare. Jukov și Vasilevski estimau că adunarea forțelor și a proviziilor va necesita cel puțin 45 de zile, deci contraofensiva nu putea începe decât în noiembrie. Stalin a aprobat planul, l-a trimis pe Jukov înapoi la Stalingrad pentru a supraveghea sectorul nordic și după câteva zile l-a trimis pe Vasilevski în sectorul sudic.

Au fost luate măsuri de securitate excepționale, fără să fie permisă menționare vreunui amănunt prin telefon sau radio. Jukov, Vasilevski și alți membri Stavka făceau naveta între Stalingrad și Moscova pentru a-i raporta lui Stalin în persoană. Comandanții de front au fost informați la începutul lui octombrie, dar comandanților inferiori nu li s-a spus nimic decât o lună mai târziu. În măsura posibilului, trupele, echipamentul și proviziile erau transportate doar noapte, iar forțele aeriene încercau să țină la distanță avioanele de recunoaștere germane.

Cele trei fronturi au desfășurat 66 de divizii și 19 brigăzi de infanterie, opt divizii de cavalerie, cinci corpuri și 15 brigăzi de tancuri și două corpuri de mecanizate, sprijinite de șase armate. Nu toate unitățile erau la capacitate maximă, dar totalul de 1 143 500 de oameni, 13 500 de tunuri cu calibrul mai mare de 7,5 cm și 894 de tancuri era mult mai mare decât își imaginase OKH că poate mobiliza Armata Roșie. Asemenea mari mișcări de trupe nu puteau fi ascunse în totalitate, dar germanii nu și-au dat seama nici de amploarea, nici de scopul lor. Cea mai bună informație adunată de colonelul Gehlen, șeful Serviciului de informații „Armatele străine din est", a fost o vagă intuire a învăluirii din nord; despre cea din sud nu avea nicio idee.

O parte importantă a planului era o ofensivă pornită cu fronturile vest și Kalinin pentru a opri întărirea forțelor germane din Stalingrad. Pe 17 noiembrie, Stalin l-a trimis pe Jukov să comande acest atac; Vasilevski a rămas la Stalingrad să coordoneze cele trei fronturi.

La mijlocul lui septembrie, o ofensivă germană reînnoită a pus Armata a 62-a într-o poziție disperată, din care a ieșit doar prin trimiterea imediată de către Stavka a unei divizii din rezervă și a încă șase în octombrie. Datele de pornire a contraofensivei erau 9 noiembrie pentru fronturile sud-vest și Don și 10 noiembrie pentru Frontul Stalingrad. Dar întârzierile în sosirea trupelor, muniției, combustibilului, antigelului, cailor și a altor provizii au dus la o amânare de 10 zile.

Pe 24 septembrie, Hitler l-a destituit pe Halder. Înlocuitorul acestuia, generalul Kurt von Zeizler, era mai obedient și chiar și în prima săptămână din noiembrie, când se acumulau informații despre mișcările sovieticilor, OKH a rămas impasibil. Hitler a plecat la Berchtesgaden pentru a-și pregăti discursul de comemorare a puciului eșuat de la München din 1923. Cartierul general a început mutarea înapoi la Rastenburg, iar iminentul cataclism cu greu putea să-i găsească pe decidenții germani într-o poziție mai defavorabilă. Pe 23 octombrie, forțele britanice au atacat în Egipt, iar pe 2 noiembrie, Rommel a început să se retragă. Pe 7 noiembrie, forțele anglo-americane au debarcat în teritoriile franceze din nordul Africii, astfel că Hitler a trimis o forță importantă în Tunisia, iar pe 8, a invadat regiunea Vichy. Pe 19, a început contraofensiva sovietică.

În tot acest timp Hitler s-a aflat la Berghof, însoțit doar de câțiva ofițeri din Înaltul Comandament (OKW) și niciunul din OKH, responsabil cu Frontul de Est. Restul personalului său era împrăștiat între un sediu la marginea orașului și trenul său aflat la Salzburg. OKH era la Rastenburg, ca și OKL (Înaltul Comandament al Forțelor

Aeriene), iar comandantul acestuia, Göring, era la Paris. Hitler a ajuns la Rastenburg târziu, pe 23 noiembrie, iar când Zeizler l-a primit cu o listă de probleme urgente, Hitler a încercat să amâne discuția pe a doua zi.

Decizia sovieticilor de a ataca armatele-satelit a fost una bine gândită. Germanii nu aveau oameni să apere lungul flanc de pe Don și, convins că sovieticii nu pot primi ajutor, Hitler a încredințat apărarea acestuia (de la vest la est) armatelor a 2-a maghiară, a 8-a italiană și a 3-a română. Românii au luptat bine când și-au recuperat teritoriile românești din Moldova, Basarabia și Bucovina, dar nu prea erau la fel de doritori să moară pentru germani în mijlocul Rusiei. Și nici nu erau echipați să reziste atacului de 80 de minute cu cele 3 500 de tunuri cu care a început contraofensiva la 6,30 dimineața, pe 19 noiembrie. OKH îi încorsetase între diviziile 14 și 22 Panzere. Cea din urmă își camuflase tancurile cu fân, atrăgând șoarecii care au ros izolația cablurilor electrice. Când Romanenko a atacat cu tancurile T-34, multe dintre tancurile Diviziei 22 nu au putut fi pornite. Atunci diviziile 22 și 14 și Divizia 1 blindate română au fost atacate și dinspre podul Kleșkaia. Doar apoi au atacat Armata a 5-a tancuri, dar fără succes. Cinci dintre cele zece divizii ale Armatei a 3-a române s-au predat pe 21 noiembrie.

Podul de la Kalaci a fost luat prin șiretlic. O coloană care avea înainte câteva vehicule germane capturate a pornit în trombă către pod cu farurile aprinse. Gărzile au crezut că le veniseră ajutoarele pe care le așteptau și au fost copleșiți înainte să-și dea seama ce se întâmplase.

Învăluirea din sud, pornită pe 20 noiembrie cu trei armate din Frontul Stalingrad, a fost de asemenea surprinzătoare și a strivit Divizia 29 de infanterie motorizată germană și patru dintre cele șapte divizii ale Armatei a 4-a române. Două corpuri motorizate s-au îndreptat spre Kalaci, iar o armată a avansat în sud-vest spre cursul inferior al Donului.

Pe 23 noiembrie, învăluirile s-au închis la sud de Kalaci, încercuind Armata a 6-a germană și o parte din armatele a 4-a Panzere și a 4-a română, în total 20 de divizii germane și două române.

Pe 22 noiembrie, Hitler a ordonat comandantului Armatei a 6-a, general-colonelul Paulus, să-și mute cartierul general în Stalingrad și să fie pregătit să-l apere. Paulus s-a supus și, în aceeași zi, l-a informat pe Weichs, comandantul Grupului de Armate B, că nu prea mai avea muniție și combustibil, iar rațiile mai ajungeau pentru șase zile. Dacă vor fi aprovizionați pe calea aerului vor încerca să reziste, dar dacă nu se putea suplini lipsa lăsată de dispariția românilor, cerea permisiunea de a se retrage către sud-vest. Weichs a considerat urgentă retragerea imediată, la fel ca și cei cinci comandanți de corpuri subordonați lui Paulus. Pe 23 noiembrie, Paulus, sprijinit de Weichs, l-a contactat prin radio pe Hitler pentru a-i cere permisiunea să abandoneze Stalingradul. Hitler a refuzat, încurajat și de asigurările lui Göring că Luftwaffe putea aproviziona Stalingradul.

Dar era ceva complet nerealist. Cantitatea minimă de provizii necesare era de 750 t pe zi, dar avioanele de transport Junkers Ju 52 aveau o capacitate de 2,5 t, ceea ce însemna 300 de zboruri pe zi. Zilele de iarnă erau scurte, iar din cele șapte aerodromuri de pe lângă Stalingrad, doar cel de la Pitomnik era funcțional noaptea. Aparatele de zbor se stricau rapid la ger, iar flota de transport era angajată în aprovizionarea Tunisiei. Acești factori, ca și certitudinea atacurilor asupra avioanelor făceau absurdă promisiunea lui Göring. În acea zi, Wolfram von Richthofen, comandantul Luftflotte 4, și-a exprimat dezacordul către Weichs, OKH și Göring. Hitler a ales să-l creadă pe Göring, dar Richthofen avusese dreptate: cantitatea maximă a fost de 289 t pe zi, iar media a coborât sub 100. Sovieticii au ticsit ruta cu antiaeriene și patrule de avioane de luptă și au doborât 325 de transportoare greoaie și 165 de bombardiere folosite pentru transport.

Pe 27 noiembrie, Hitler a ordonat Armatei a 11-a să pornească din Vitebsk spre sud, iar comandantului acesteia,

feldmareşalul von Manstein, i-a dat comanda noului Grup de Armate Don. Teoretic avea patru divizii de Panzere, 16 de infanterie şi două de cavalerie în afara încercuirii şi 22 înăuntru. Dar numai o singură divizie (6 Panzere, adusă din Franţa) era aproape la capacitate optimă. Două divizii aveau doar câte 30 de tancuri, iar din cele şase divizii române nu mai rămăseseră decât urme. Totuşi, Manstein a conceput o operaţie de ajutor, lăsându-l pe Hitler să creadă că voia să aducă întăriri în Stalingrad, dar voind de fapt să deschidă un coridor pentru retragere.

Cea mai scurtă cale era de la Verhne-Kumskaia, la vreo 64 km. Dar sovieticii o puteau apăra cu uşurinţă, trebuind să treacă peste Cir şi Don şi ar fi fost vulnerabili la un atac din flanc al Armatei a 5-a de tancuri. Aşa că Manstein a ales o cale mai la sud, pe lângă linia ferată Kotelnikovo-Stalingrad. Aceasta era de peste 130 km, dar trebuiau să traversezi doar afluenţi minori ai Donului. Drumul mergea spre capătul frontului în stepa calmucă, unde se aflau doar cinci divizii sovietice de infanterie.

Stavka, aşteptându-se ca Manstein să aleagă calea cea mai scurtă, a trimis Armata a 5-a şoc pentru a ajuta Armata a 5-a de tancuri să întârzie presupusele pregătiri. Manstein a amânat operaţia până pe 12 decembrie. El voia ca două divizii de tancuri, sub comanda general-colonelului Hoth, să avanseze către nord-est. Grupul Hollidt şi Armata a 3-a română trebuiau să apere linia de pe Cir, Corpul 48 Panzere trebuia să atace forţele care veneau din spatele lui Hoth, iar Armata a 4-a română să apere flancul drept al lui Hoth. La momentul propice, Paulus trebuia să atace pentru a se întâlni cu Hoth.

Comandamentul sovietic s-a opus pe două niveluri. Încă de pe 28 noiembrie, Eriomenko şi-a dat seama că încercarea de ajutorare ar putea veni pe frontul său şi nu unde credea Stavka. În acea zi, cavaleria sa a atacat Divizia 6 Panzere debarcată la Kotelnikovo şi a aflat că aceasta venise din Franţa. Eriomenko l-a contactat imediat pe Stalin pentru întăriri urgente şi a început să-şi consolideze flancul sudic. Când a atacat Hoth, pe 12 decembrie, a avansat o treime din drum în două zile, dar, pe 14, a întâlnit tancurile lui Eriomenko şi a fost oprit pe râul Mişkova, la 50 km de Stalingrad. Pe 19 decembrie, Manstein i-a ordonat lui Paulus să se despartă de Hoth, dar acesta a refuzat sub pretextul lipsei de combustibil şi al ordinelor lui Hitler. Pe 24 decembrie, Stavka a mai trimis două armate şi, în două zile, Hoth a fost împins dincolo de punctul de unde plecase. Trupele lui Paulus erau acum condamnate.

Dar aceasta nu era singura problemă a lui Manstein. Stavka a reacţionat la încercarea germanilor printr-un plan aprobat pe 3 decembrie şi care prevedea străpungerea liniei ţinute de armatele a 8-a italiană şi a 2-a maghiară spre coasta Mării Negre, la vest de Rostov, şi să blocheze grupurile de armate Don, în Ucraina, şi A, în Caucaz. După ce Eriomenko a cerut ajutor, planul a fost modificat astfel încât să se pună accent pe străpungerea căilor de comunicaţie ale Grupului de Armate Don şi cucerirea aerodromurilor vestice Taţinskaia şi Morozovsk. Ofensiva a început pe 16 decembrie, şi Armata a 8-a italiană a fost distrusă într-o săptămână. În Ajunul Crăciunului, forţele mobile sovietice au atacat cele doua aerodromuri, iar pe 28 decembrie, Hitler a aprobat o retragere generală la 240 km vest de Stalingrad. Dar oraşul trebuia apărat în continuare. La finalul anului, a ordonat mutarea din Franţa a corpurilor SS Panzere pentru o nouă încercare de despresurare.

1943

Soldaţii din Stalingrad mureau de foame şi de frig. Îşi mâncaseră deja cei aproape 7 000 de cai, raţia zilnică fiind acum de 200 g de carne de cal, 70 g de pâine şi 14 g de margarină sau untură. Pe 8 ianuarie, Voronov (reprezentantul Stavka) şi Rokossovski i-au trimis lui Paulus termenii de capitulare, dar acesta i-a respins, aşa că, pe 10 ianuarie, Rokossovski a început Operaţia Kolţo („Inel") pentru a distruge

O coloană de prizonieri de la Stalingrad în drum spre lagăre. (AKG Berlin)

BCU IASI CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

„punga". Patru zile mai târziu, a căzut aerodromul Pitomnik, forțele aeriene avându-l acum doar pe cel de la Gumrak. În noaptea de 16, zona germană a fost ruptă în două, fiind acum înjumătățită.

Gumrak a căzut pe 21 ianuarie, iar Paulus și-a mutat cartierul general în subsolul unui magazin din oraș. Pe 23, Hitler a interzis din nou retragerea și, pe 30, l-a ridicat pe Paulus la rangul de feldmareșal (o invitație tacită la sinucidere, dat fiind că niciun feldmareșal german nu s-a predat vreodată). Pe 30 ianuarie, generalul Șumilov, comandantul Armatei a 64-a, a aflat poziția lui Paulus și a trimis tancuri și infanterie motorizată împreună cu un agent secret, locotenentul Ilcenko. La scurt timp după ce au început bombardarea magazinului, a ieșit un ofițer german care i-a spus lui Ilcenko: „Șeful nostru vrea să vorbească cu șeful vostru". Ilcenko i-a transmis mesajul lui Șumilov, care și-a trimis ofițerii de operații și informații pentru negocieri. „Punga" din sud s-a predat pe 31 ianuarie, iar cea din nord pe 2 februarie. Dar Stalingradul nu a fost singura înfrângere. Pe 13 ianuarie, Frontul Voronej a distrus Armata a 2-a maghiară

/ Pierderile Axei în campania pentru Stalingrad, inclusiv în luptele de pe Don, au cuprins întreaga Armată a 6-a, o parte din Grupul 4 Panzere, mare parte din armatele a 3-a și a 4-a române și armatele a 2-a maghiară și a 8-a italiană. La Stalingrad au fost luați 91 000 de prizonieri germani, dar fiind slăbiți de foame, frig și tifos, majoritatea vor muri în captivitate: mai puțin de 6 000 vor ajunge acasă. În oraș au murit 147 200 de soldați germani și 46 700 sovietici. Germanii au trimis pe calea aerului 84 000 de soldați, majoritatea răniți, dar mulți vor muri din cauza antiaerienelor. Pierderile totale ale germanilor (morți, capturați, dispăruți sau invalizi) s-au ridicat la 226 000, iar soldații care i-au înlocuit nu se ridicau la nivelul celor pierduți. Rămășițele armatelor română, maghiară și italiană au fost retrase, ceea ce însemna o pierdere de încă pe puțin 200 000 de oameni.

Pierderile sovietice nu au fost documentate până în 1993. În etapa defensivă (17 iulie — 18 noiembrie 1942), 323 856 (59,2%) din totalul de 547 000 de soldați au pierit. Ofensiva (19 noiembrie 1942 — 2 februarie 1943) a luat mult mai puține vieți: dintre cei 1 143 500 de soldați au pierit doar 154 885 (13,5%), iar pe Don încă 55 874. Pierderile sovietice s-au ridicat la 534 615, dar aceștia au putut fi înlocuiți din trupele de rezervă și prin mobilizarea obligatorie în teritoriile recucerite.

Grupul de Armate A a fost forțat să plece din Caucaz, cu excepția Peninsulei Taman și a zonei de coastă Tuapse-Novorossiisk. Planul sovietic inițial, de a-l încercui înaintând pe Don spre zona de coastă, a trebuit schimbat când s-a aflat că în capcana de la Stalingrad erau de trei ori mai mulți soldați decât se credea. Au trebuit reținute aici mai multe trupe, pentru expediția pe Don rămânând destul de puține. Grupul de Armate A a scăpat de la distrugere, dar retragerea acestuia a eliminat amenințarea față de câmpurile petrolifere și fanteziile naziștilor de înaintare către câmpurile petrolifere din Orientul Mijlociu și întâlnirea în India cu japonezii care veneau dinspre Birmania.

O contraofensivă lansată pe 15 februarie de către Manstein a fost o surpriză completă și a recuperat mult din teritoriile pierdute, inclusiv Harkovul, forțându-i pe sovietici să se retragă în nordul Donețkului. Dar dezghețul din primăvară a adus o pauză.

Retragerile sovietice au creat o „pungă" uriașă centrată pe Kursk, iar planul lui Hitler pentru vara anului 1943 era să distrugă cele două fronturi (Centru și Voronej) care o apărau. Dorind ca ofensiva „Zitadelle" („Citadela") să beneficieze de cât mai multe tancuri Tiger (grele) și Panther (medii) și tunuri motorizate Ferdinand, a amânat-o de câteva ori, startul fiind fixat, în cele din urmă, pe 5 iulie.

Informațiile sovieticilor despre intențiile germanilor și desfășurarea forțelor acestora s-au îmbunătățit considerabil în această pauză. Nicio sursă sovietică ori postsovietică

Tanc nazist distrus în zona capului de pod de la Prohorovka. (Novosti [Londra])

nu a putut explica această ameliorare a informațiilor între februarie și aprilie. Pe 8 aprilie, Jukov era suficient de încrezător că cunoștea planurile germanilor, pentru a-i propune lui Stalin apărarea „pungii" spre a-i măcina pe germani, iar apoi o contraofensivă pe întreaga jumătate sudică a frontului. După consultarea comandanților de front Rokossovski și Vatutin, pe 12 aprilie, Stalin a acceptat propunerea.

Planul lui Hitler a fost primit cu reacții diferite din parte generalilor implicați, când s-au întâlnit la München, pe 4 mai. Model nu credea în acuratețea planului de alocare a resurselor; Kluge și Manstein voiau devansarea acțiunii, înainte ca Armata Roșie să-și consolideze forțele mai mult. Guderian, acum inspector general al Forțelor Mobile, s-a opus cu putere oricărei ofensive în est. Forțele Axei din nordul Africii mai aveau nouă zile până la capitulare, iar o invazie anglo-americană în Europa era inevitabilă, dacă nu iminentă. Guderian voia să strângă tancurile pentru apărare, nu să le risipească prin stepă. Hitler n-a ascultat de nimeni. Model a primit doar o parte din resursele suplimentare cerute. Kluge și Manstein nu au obținut devansarea, pentru că Hitler voia să aștepte sosirea mai multor tancuri noi. Guderian va afla că marea majoritate a tancurilor pe care le voia au fost distruse la Prohorokva, pe 12 iulie.

Norocul apărătorilor sovietici a fost că unul dintre noile tancuri Tiger s-a împotmolit în timpul încercărilor de pe frontul de la Leningrad. L-au capturat și au aflat cum pot lupta împotriva acestei blindate. În „pungă", soldații și 300 000 de civili au săpat aproape 9 650 km de tranșee și șanțuri antitanc și mii de cuiburi de pușcași. Șase centuri de apărare se întindeau pe 175 km de la linia frontului, cu încă două unde se afla nou-creatul Front Stepă, și o a noua de-a lungul malului estic al Donului. Minele au fost amplasate la o

Planul german pentru Operația Cidadela

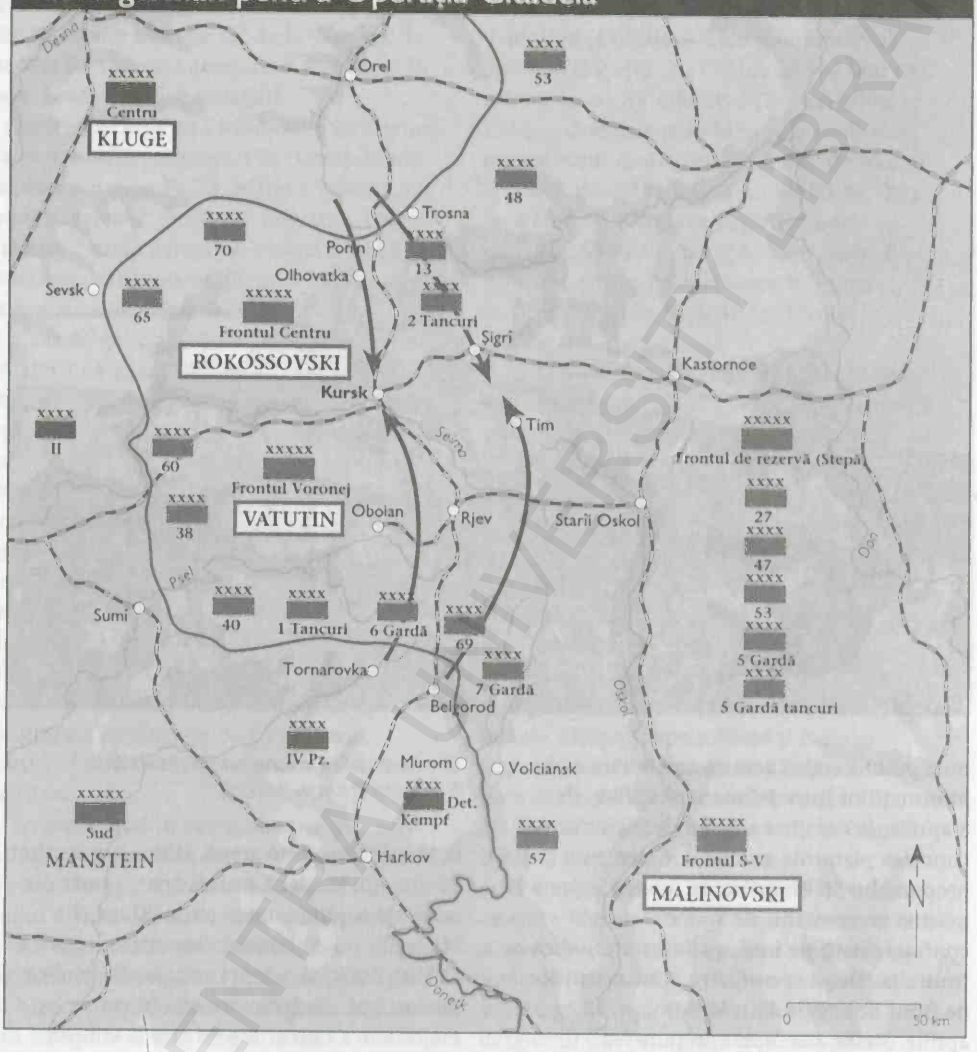

Intenția era de a elimina „punga" prin metoda clasică, blocându-i gurile de la nord și de la sud. Dar sovieticii se așteptau la acest lucru.

densitate (1 500 de mine antitanc și 1 690 de mine antipersonal pe kilometru de front) de patru ori mai mare decât la Stalingrad, existând și mai multă artilerie decât infanterie în „pungă", inclusiv 92 de regimente din rezervele Stavka. Pentru a asigura aprovizionarea, au fost construite o nouă linie ferată și peste 2 900 km de drumuri. Unele divizii fuseseră decimate până la 1 000 de oameni, astfel că au fost aduse întăriri.

Fronturile Centru și Voronej aveau 1 272 700 de oameni, pe o distanță de 560 km, cu 3 306 tancuri și tunuri de asalt, 19 300 de tunuri și mortiere și 920 de lansatoare multiple de rachete, numite „katiușe" de sovietici și „orgile lui Stalin" de către germani. În spatele lor, în rezervă, se afla Frontul Stepă, cu 400 000 de oameni și încă o armată de tancuri. Acestea depășeau cu mult grupurile de Armate Centru și Sud, cu cei 900 000 de oameni, 2 700 de tancuri și

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

10 000 de tunuri. Pe 2 iunie, Hitler a ordonat ca ofensiva să înceapă pe 5. În acea zi, Stakva i-a avertizat pe ambii comandanți de front să se aștepte la un atac până pe 6 iulie.

Prizonierii și dezertorii germani au confirmat că atacul împotriva Frontului Centru trebuia să înceapă la ora 3 dimineața, pe 5 iulie, după un bombardament de artilerie de 30 de minute. Jukov se afla la cartierul general al lui Rokossovski și, după ce au aflat acestea, au ordonat un contraatac de artilerie la ora 2,20. Jukov își va da seama apoi că a fost prea devreme, înainte ca tancurile și infanteria germane să-și fi ocupat pozițiile. Asaltul a început la 5,30, cu câteva divizii de Panzere în avangardă și cinci divizii de infanterie pentru sprijin. Trupele lui Model au avansat aproape 10 km pe un front de 32 km în acea zi; dar Rokossovski și-a retras doar al doilea inel defensiv. Germanii un avansat, dar au pierdut multe tancuri și trupe, fiind opriți după două zile.

Grupul de Armate Sud nu a început nici el mai bine. Ploaia torențială din timpul nopții și zilei următoare a îngreunat traversarea râurilor, încetinind și infanteria, și tancurile. Cu toate acestea, Corpurile 48 Panzere și 2 Panzere SS au străpuns prima linie defensivă sovietică și, până a doua zi seara, au avansat 11 km. Vatutin, în ciuda obiecțiilor lui Jukov și Stalin, și-a îngropat tancurile pentru a oferi ajutor infanteriei, așa că Stavka i-a trimis armatele a 5-a gardă tancuri și a 5-a gardă de la Frontul Stepă. Pe 12 iulie, Armata a 5-a gardă tancuri (cu 850 de tancuri și tunuri motorizate) s-a întâlnit cu Corpul 2 Panzere SS (cu 600 de tancuri) lângă Prohorovka, în cea mai mare bătălie de tancuri a războiului. Pierderile au fost grele de ambele părți, dar germanii s-au retras, iar de aici înainte generalii de tancuri sovietici nu au mai pierdut avantajul.

În acea zi, fronturile vest și Briansk, la nord de „pungă", au atacat spre Orel, amenințând ariergarda Armatei a 9-a germane, în Operația Kutuzov (începutul contraofensivei). Inițial au trimis trei armate, dar când germanii le-au ținut piept, au mai trimis încă trei.

Apoi, alte evenimente au captat atenția lui Hitler. Pe 10 iulie, forțele anglo-americane au invadat Sicilia; era clar că, în curând, aveau să ajungă pe continent, iar entuziasmul italienilor se evapora. Pe 13 iulie, Hitler le-a spus lui Kluge și Manstein că abandona „Citadela" și transfera un set de divizii în vest. Manstein a obiectat în van.

Mussolini a fost răsturnat pe 25 iulie, iar suspiciunile lui Hitler că Italia va capitula sau va trece de cealaltă parte au fost confirmate de o interceptare radio a unei discuții dintre Churchill și Roosevelt. Ca să elibereze trupe pentru Frontul de Vest, pe 1 august, Hitler a ordonat evacuarea imediată a „pungii" de la Orel.

A doua etapă a contraofensivei sovietice (Operația Rumianțev) implica fronturile sud și sud-vest. Pentru a le opri, Manstein a trimis mare parte din blindatele sale în zona Harkovului. Imediat după aceasta, pe 3 august, Jukov a trimis fronturile Voronej și Stepă și aripa dreaptă a Frontului sud-vest în a treia etapă, un avans către Belgorod și Harkov. Germanii au fost luați total prin surprindere și, pe 5 august, au pierdut orașele Belgorod și Orel. Întăririle din Grupul de Armate Centru și întoarcerea grabnică a unor forțe trimise în sud au oprit temporar ofensiva sovietică. Hitler a insistat să fie păstrate Harkovul și bazinul Donețkului, dar, pe 7 august, a început a patra etapă a contraofensivei (Operația Suvorov-1): Frontul vest și aripa stângă a Frontului Kalinin au trimis 11 armate și câteva formațiuni mai mici către Smolensk.

Eroarea opiniei germanilor că rezervele sovieticilor sunt pe terminate devenise evidentă. Cifre publicate în 1993 arată că cele opt fronturi implicate în contraofensivă cuprindeau 4 696 100 de oameni, de patru ori mai mult decât atacul de la Stalingrad. Aproape 358 000 dintre aceștia au fost pierduți „irevocabil", dar o rată de 7,7% pierderi reprezenta o îmbunătățire considerabilă față de cele 13,5% din

contraofensiva de la Stalingrad. Pierderile Wehrmachtului (448 000) au fost aproape duble față de Stalingrad (226 000).

Campania din Kursk a fost mai hotărâtoare decât cea de la Stalingrad și pe alte direcții. Era prima ofensivă de vară importantă a Armatei Roșii, și ultima a germanilor. După Stalingrad, Manstein a organizat o contraofensivă uriașă; după Kursk, așa ceva nu mai era posibil. De acum înainte, Armata Roșie va avea o superioritate copleșitoare în oameni, tancuri, tunuri și aparate de zbor și va galopa peste fluvii (Nipru-Vistula-Odra-Elba) pentru a face joncțiunea cu englezii și americanii. Pierderile enorme din 1941 transformaseră în poveste „tăvălugul rus". Kurskul l-a reactualizat și l-a făcut mai puternic, pe măsură ce noile teritorii ofereau noi recruți, în timp ce capacitatea Germaniei de a înlocui pierderile s-a diminuat, iar aliații ei au început să dispară.

Pe 13 august, Frontul Stepă a intrat în Harkov, și germanii s-au retras după zece zile. Următoarea țintă a sovieticilor era bazinul Donețkului. Pe 27 august, Manstein a încercat să provoace o decizie la Hitler: ori să întărească poziția, ori să o abandoneze. Nu a reușit. Italia era pe punctul de a dezerta, așa că Hitler trebuia să găsească resurse pentru a o ocupa și pentru a înlocui trupele italiene din Balcani, înainte de avansul Aliaților. Dintre cele 227 de divizii germane, 197 (70%) erau pe Frontul de Est, iar noile angajamente se vor sprijini în special pe acestea. Manstein a trebuit să se retragă dincolo de Nipru, reținând doar capetele de pod pe malul estic la Dnepropetrovsk și de la Zaporojie până pe coastă.

Asalt sovietic cu infanterie și tancuri. (AKG Berlin)

Prima „fandare" sovietică a fost către Nipru. Fronturile Centru, Voronej și Stepă, rebotezate în octombrie ca fronturile 2 bielorus, 1 și 2 ucrainene, s-au apropiat de acesta pe un front lung de 600 km, în ultimele zece zile din septembrie. Au cucerit capetele de pod de pe malul vestic, apoi s-au oprit pentru a se regrupa, a realimenta și pentru a înlocui pierderile. Trupele erau organizate în 116 divizii de infanterie, 12 corpuri de tancuri și cinci de motorizate și 12 brigăzi. Deși era în mare parte o armată pedestră, mobilitatea, mai ales în aprovizionare, fusese mult ameliorată de jeepurile și camioanele de 3 t de la americani, dintre care 434 000 fuseseră trimise în timpul războiului. Acestea, plus mașinile-unelte americane, au permis industriei sovietice să construiască până la 2 000 de tancuri pe lună, dublu față de maximumul producției germane. Acestei oști, Grupul de Armate Sud îi putea opune doar 37 de divizii de infanterie și 17 de Panzere sau infanterie motorizată (numite acum Panzergrenadier). Toate erau serios sub capacitate, având doar 257 de tancuri și 220 de tunuri de asalt (o medie de 15 tancuri și 13 tunuri pe divizie).

În ceafa germanilor erau trei armate sovietice care luaseră un cap de pod la Bukrin (80 de km de Kiev) și unul la Liutej (32 km nord-est de oraș). Prima tentativă de recucerire a orașului a fost de la Bukrin, pe 16 octombrie, dar luptele au adus pierderi grele în patru zile, așa că Jukov a încercat celălalt capăt de pod. A trebuit să-și mute 200 km armatele de tancuri. Pentru a nu alerta dușmanul, manevra a fost făcută noaptea, vremea rea ținând la sol avioanele Luftwaffe.

Ofensiva a început pe 3 noiembrie, cu trei armate atacând din nord. Armata a 4-a Panzere nu i-a putut opri, iar Hitler l-a destituit pe comandantul ei, Hoth. Kievul cade pe 6 noiembrie, iar avansul sovietic continuă până pe 26 noiembrie, când ploaia de toamnă și noroiul imobilizează ambele părți.

La sud, Vasilevski a coordonat ofensiva cu fronturile 3 și 5 ucrainene, trecând Niprul. Obiectivul inițial era capul de pod de la Zaporojie, ținut de o parte de Armata 1 Panzere, iar pe 10 octombrie aici au fost aruncate trei armate. Podul este cucerit pe 14, privându-i pe germani de singura cale de aprovizionare a Grupului de Armate A din Crimeea. Pe 23 octombrie, Frontul 4 ucrainean a luat Melitopolul și, pe 25, Frontul 3 ucrainean a intrat în Dnepropetrovsk. La sfârșitul lunii, ambele fronturi se găseau pe cursul inferior al Niprului, două armate în nordul Crimeii, iar Grupul de Armate A era izolat. Pe 16 octombrie, a început ofensiva fronturilor 2 și 3 pentru a distruge Armata 1 Panzere. Au avansat mult, dar o contraofensivă a Corpului 40 Panzere (generalul Schörner) a luat Krivoi Rog, împingând Frontul 2

Stepele Ucrainei nu permiteau partizanilor operații extinse, aici activând grupuri mici. În Bielorusia și în țările baltice, pădurile și mlaștinile au fost un mediu propice pentru formarea unor grupuri mari de partizani care să controleze arii extinse. Aceștia au contribuit mult la victoriile sovietice de la Kursk, în 1943, și din Bielorusia, în 1944, distrugând comunicațiile germanilor și supraveghind mișcările trupelor. Unii partizani din Ucraina și din țările baltice erau naționaliști, luptând și contra sovieticilor. În februarie 1944, partizanii naționaliști l-au ucis pe generalul Vatutin. Aceste formațiuni antisovietice au fost active până în 1947.

ucrainean pe Inguleț, cu pierderi mari de tancuri și 5 000 de prizonieri.

Dar aceste succese germane nu au putut schimba cursul general: fronturile bielorus (Rokossovski) și 1 ucrainean (Vatutin) puteau separa grupurile de armate Centru și Sud. Pentru a proteja continuitatea cu Grupul de Armate Centru, pe 29 decembrie,

PAGINA ALĂTURATĂ. SUS: Imagine care arată amploarea distrugerilor făcute de partizanii sovietici. (AKG Berlin)
PAGINA ALĂTURATĂ. JOS: Pedepsele sălbatice aplicate de germani partizanilor prinși. (AKG Berlin)

Manstein a trimis Armata 1 Panzere pentru a se uni cu Armata a 4-a Panzere.

De la abandonarea „Citadelei", Grupul de Armate Centru a fost la fel de asaltat ca și Grupul de Armate Sud. Trupele lui Kluge erau rărite și fără întăriri din vest, pentru că Hitler considera invazia anglo-americană ca fiind iminentă.

Terenul din centrul și nordul frontului (păduri și mlaștini) era mult mai potrivit pentru un război de gherilă decât spațiile deschise din Ucraina. Kluge a trebuit să dedice mai multe trupe pentru a apăra liniile de comunicație și de a lupta cu partizanii. Operația Herman, din iulie și august, în provincia Baranovici, a implicat 50 000 de germani contra partizanilor.

Războiul cu partizani începuse în 1941, inițial cu atacuri aleatorii din partea soldaților sovietici rătăciți, dar, la mijlocul lui 1943, ajunsese un fenomen organizat care crea probleme mari, mai ales Grupului de Armate Centru. Partizanii (descriși în epoca sovietică drept eroi care beneficiau de sprijinul necondiționat al populației) erau de obicei o pacoste pentru țărani. Aceștia puteau la fel de bine fi uciși de partizani, dacă nu-i ajutau, sau de germani, dacă îi ajutau pe partizani, iar dacă partizanii ucideau germani, satele din apropiere erau de obicei distruse și populația masacrată. Pe măsură ce represaliile germane se înteteau, iar soarta războiului se întorcea împotriva lor, sprijinul țăranilor pentru partizani a crescut, iar pe la mijlocul lui 1943, acțiunile acestora erau coordonate cu cele ale armatei. Pe 3 august, a început „războiul liniilor ferate" în sprijinul ofensivei duse de fronturile vest și Kalinin. Principalele ținte erau liniile ferate de aprovizionare a grupurilor de armate Nord și Centru: au luat parte 167 de unități de partizani, cu aproape 100 000 de oameni, și a ținut până pe 15 septembrie, avariind grav liniile germane de aprovizionare.

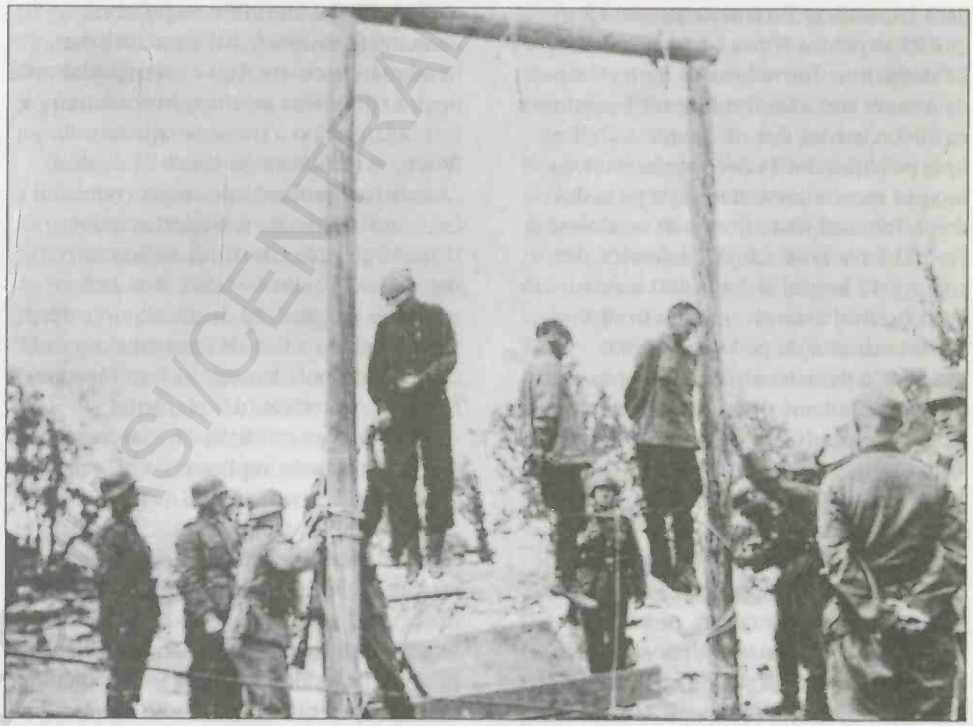

Frontul de la Istmul Kareliei până pe coasta arctică era ținut de finlandezi și de Armata a 20-a vânători de munte germană (la nord). Singura democrație din cadrul Axei, Finlanda a depus eforturi pentru a prezenta războiul ca nefiind unul de cucerire, ci de redobândire a teritoriilor pierdute în 1940. Trupele finlandeze s-au oprit la granița din 1939 sau la prima poziție dincolo de aceasta. Nu au depus eforturi pentru a întrerupe linia ferată Murmansk, pe unde trecea cam un sfert din ajutoarele Aliaților, și, spre disperarea lui Hitler, au refuzat să ia parte la atacul Leningradului. Stavka a lăsat forțe relativ reduse de-a lungul frontului finlandez și așteptă ca Finlanda să admită că greșise. Propunerile de pace făcute de sovietici, în 1943, au fost respinse, dar presiunea anglo-americană și percepția că Germania începea să piardă au dus la intensificarea eforturilor Finlandei de a ieși din război. Armata a 20-a vânători de munte putea fi o problemă și un ostatic, deopotrivă. Pe 28 septembrie, Hitler a ordonat să fie menținut nordul Finlandei, mai ales portul Petsamo și mina de nichel, dacă Finlanda ar fi cerut armistițiu.

Bătălia pentru Nipru s-a încheiat la 22 decembrie. Într-o lună de lupte, Grupul de Armate Sud a împins Frontul 1 ucrainean cu 40 km înapoi, dar nu a putut stabili o linie pe Nipru. Pe 24 decembrie, Stavka a început recucerirea Ucrainei de pe malul drept, folosind toate fronturile ucrainene și Frontul 2 bielorus. Cu 188 de divizii, 19 corpuri, 13 brigăzi și 2 406 100 oameni, cele cinci fronturi erau cât întreaga forță a Wehrmachtului de pe Frontul de Est (2 850 000 de oameni). Aveau de trei ori mai multe tancuri și tunuri decât germanii, frontul lor fiind lung de peste 1 300 km.

1944

Avansul sovietic în sud a continuat timp de 116 zile. Când s-a încheiat, pe 17 aprilie 1944, linia frontului se mutase cu 480 km față de decembrie. În ciuda venirii a 34 de divizii germane din Occident, Armata Roșie a ajuns la Carpații Orientali și a trecut pe teritoriul inamic, respectiv în România (nord-vestul Moldovei a fost ocupat după luptele din mai-august). Stalin acceptase de mult strategia lui Jukov și Vasilevski prin care operațiile limitate, cu obiective clare, erau preferabile ofensivelor generale prin concentrarea resurselor. Dar acum era posibil nu numai ca operațiile „limitate" să devină foarte mari, ci chiar să fie organizate două concomitent. Pe 14 ianuarie, a fost lansată o altă ofensivă contra Grupului de Armate Nord. Obiectivele erau ridicarea asediului Leningradului și împiedicarea despresurării Grupului de Armate Sud. Au fost implicate fronturile Leningrad și Volhov, parte a Frontului 2 baltic, și flota baltică, cu 732 500 de soldați și 89 600 de marinari. Ofensiva a durat până pe 1 martie și i-a împins pe germani 280 km, pe un front lung de 595 km, trupele sovietice ajungând în Estonia prima dată după 1941. Germanii au lovit greu Frontul Leningrad, care a pierdut 56 564 de oameni (13,5%), dar pierderile totale, de 76 686 oameni, se ridicau la 9,3%.

Grupul de Armate Centru rămăsese oarecum în interiorul frontului, zonă botezată de sovietici „balconul bielorus". În februarie, sovieticii au conceput planurile pentru eliminarea acestuia. În acest timp, a fost organizată o a treia operație în sud: Frontul 4 ucrainean (generalul Tolbuhin), Armata independentă de coastă (generalul Eriomenko), Armata a 4-a aeriană, flota Mării Negre și flotila din Azov contra Armatei a 17-a din Crimeea. Aici au fost implicate „numai" 30 de divizii, un corp și cinci brigăzi și a fost recucerită baza navală de la Sevastopol. Armata a 17-a a opus o rezistență puternică, dar pierderile sovieticilor s-au ridicat la 17 754 de oameni (3,8% din trupele implicate).

Pregătirile pentru asaltul asupra „balconului" au continuat în cel mai strict secret. Armata Roșie i-a făcut pe germani să aștepte principala ofensivă în nord și în sud, nu în centru, la fel cum anglo-americanii i-au făcut să creadă ca debarcarea se va produce la Pas de Calais, nu în Normandia. Au fost redeschise stațiile radio în nord și

sud cu mesaje false de la presupuse baze şi parcuri de tancuri protejate de aviaţie, iar instrucţiunile pentru unităţile antiaeriene era să nu opună o rezistenţă prea îndârjită faţă de avioanele germane de recunoaştere. Serviciul „Armatele străine din est" a prezis o vară calmă pentru Grupul de Armate Centru, iar întăririle au fost trimise către grupurile de armate Nord şi Sud (numele actual fiind Ucraina de Nord).

Planul sovietic (Bagration) cuprindea o serie de patru ofensive, ultimele două dependente de succesul celorlalte. Prima, începută pe 10 iunie, a implicat părţi din fronturile Leningrad şi Karelia şi dorea să atragă forţele germane departe de „balcon" şi să silească Finlanda să capituleze. A doua, principală, a fost pornită de fronturile 1 baltic, 1, 2 şi 3 bieloruse împotriva Grupului de Armate Centru (mareşalul Busch) la nord şi sud de Minsk. Dacă ar fi avut succes, Frontul 1 ucrainean (feldmareşalul Konev) ar fi trebuit să intre în Polonia, iar fronturile 2 (generalul Malinovski) şi 3 (generalul Tolbuhin) ucrainene în România, pentru a o sili să capituleze, cucerind singurul câmp petrolifer important al Axei, Ploieştiul. Numele a fost ales de Stalin din istorie: Bagration — georgian ca şi el, prinţ şi general în armata rusă, ucis în 1812 în luptele cu Napoleon.

Debarcarea din Normandia de pe 6 iunie a necesitat ca, pe acest front, să fie trimise forţe germane importante. Aceasta a uşurat oarecum sarcina Armatei Roşii, dar Frontul de Est mai avea 228 de divizii ale Axei (aflate mult sub capacitatea optimă), faţă de cele 58 de pe Frontul de Vest. Evenimentele din Franţa vor cere ca mai multe trupe să fie prezente în vest, iar Luftwaffe trebuia să facă faţă acum superiorităţii forţelor aeriene sovietice superioare şi bombardamentelor din partea Aliaţilor. Aceasta a ocupat mai bine de o treime din aparatele de zbor şi o parte mult mai mare din producţia de arme, iar Flota aeriană 6 (care sprijinea Grupul de Armate Centru) a rămas cu doar 40 de aparate de zbor funcţionale în faţa celor 7 000 sovietice.

Partizanii au avut o contribuţie importantă. Pe 19 iunie, timp de şapte zile, au lansat atacuri susţinute împotriva liniilor de comunicaţie şi aprovizionare ale Grupului de Armate Centru. Au dinamitat 1 100 de poduri, au deraiat multe trenuri şi au distrus mii de locomotive şi vagoane. Pe 21 iunie, le-au venit în ajutor bombardierele, iar pe 23, infanteria urmată de 31 000 de tunuri, cu o densitate de 170 de tunuri sau katiuşe pe kilometru.

Grupul de Armate Centru, cu două divizii de Panzere şi 36 de infanterie, avea de-a face cu 168 de divizii, 12 corpuri de tancuri şi 20 de brigăzi. Iar Hitler le-a îngreunat situaţia, ordonând ca numeroase oraşe să fie transformate în fortăreţe contra valului sovietic. Dar valul a trecut pur şi simplu peste ele. De exemplu, Armata a 3-a Panzere (generalul Reinhardt), care nu avea decât o brigadă de tunuri de asalt şi un batalion de distrugătoare de tancuri Hornet de 88 mm, plus 11 divizii de infanterie, avea de înfruntat cele 24 de divizii de infanterie ale Frontului 1 baltic, un corp de tancuri şi 11 divizii de infanterie ale Frontului 3 bielorus. Totuşi, Hitler a ordonat ca patru divizii să staţioneze în „fortăreaţa" de la Vitebsk.

Pe 23 iunie, prima zi a Operaţiei Bagration, Frontul 1 baltic a avansat 16 km pe un front de 56 km, iar seara, Reinhardt a cerut permisiunea lui Busch de a evacua imediat Vitebskul. Busch a refuzat, aşa că, a doua zi, Reinhardt i-a telefonat lui Zeitzler, care era cu Hitler în Bavaria. Acesta l-a consultat pe Hitler, care a insistat să fie păstrat Vitebskul. După câteva minute, Reinhardt a aflat că drumul spre vest era ameninţat, aşa că l-a contactat din nou pe Busch, care a vorbit mai departe cu Hitler. Acesta a refuzat din nou, dar după două ore a autorizat retragerea, cu condiţia să fie lăsată acolo o divizie.

Reinhardt a considerat lucrul acesta un sacrificiu inutil, dar a acceptat pentru a salva celelalte trei divizii, puse sub comanda comandantului Gollwitzer. Însă a doua zi, 25 iunie, Frontul 3 bielorus s-a întâlnit cu Frontul 1 baltic, încercuind Vitebskul. Dintre cei 35 000 de oameni ai lui Gollwitzer doar 10 000 au supravieţuit pentru a se preda: obsesia lui Hitler l-a

costat pe Reinhardt o treime din trupele sale și așa copleșite.

Pe 24 iunie, Frontul 1 bielorus (mareșalul Rokossovski), cu șase corpuri de tancuri, 77 divizii de infanterie și nouă de cavalerie, a început ofensiva. Pe 27 iunie, a încercuit Bobruiskul și mare parte din Armata a 9-a germană (generalul Jordan) și, împreună cu Frontul 2 bielorus (generalul Zaharov), era pe punctul de a încercui Moghilevul și Armata a 4-a germană (von Tippelskirch). Doar o retragere rapidă mai putea salva Grupul de Armate Centru, dar Hitler a refuzat sub pretextul impresiei proaste pe care o vor lăsa aliaților Germaniei, mai ales finlandezilor. Cu greu i-a permis lui Busch să scoată armatele a 4-a și a 9-a, dar a desenat pe hartă o linie pe care i-a interzis lui Busch să o treacă. Pe 28 iunie, sovieticii trecuseră deja de aceasta, așa că l-a înlocuit pe Busch cu feldmareșalul Model, comandantul Grupului Ucraina de Nord.

În nord, Grupul de Armate Nord începuse să fie strivit de Frontul 1 baltic, iar avansul sovieticilor în sud îi amenințau flancul. Comandantul acestuia, general-colonelul Lindemann, a cerut permisiunea de a se retrage pe un front mai scurt și mai ușor de apărat. Hitler l-a înlocuit cu generalul Friessener.

Minskul a căzut pe 4 iulie; mare parte din armatele a 4-a și a 11-a, circa 100 000 de oameni, au fost prinse la est și au fost distruse în următoarele șapte zile. Pe 17 iulie, cei 57 000 de prizonieri au fost purtați prin Moscova, urmați simbolic de mașini de curățat străzile. Aproximativ 28 din cele 38 de divizii ale Grupului de Armate Centru au fost distruse, cu 300 000 de oameni uciși. Din cele patru armate ale Grupului de Armate Centru, a 4-a și a 9-a au fost nimicite, ca și nouă din cele 11 divizii de Panzere. Armata a 2-a (Weiss) a rămas relativ intactă, dar la o distanță de 400 km de Armata a 2-a Panzere.

Reacția sovieticilor a venit rapid. Frontul 1 baltic a avansat către Vilnius, care a fost cucerit pe 13 iulie de Frontul 3 bielorus, împingând resturile Armatei a 3-a Panzere către nord-vest. Frontul 2 bielorus a avansat 225 km în 10 zile, până la 80 km de granița cu Prusia, iar Frontul 1 bielorus a continuat marșul în Polonia spre Vistula, la finalul lui iulie, apropiindu-se de Varșovia.

Pe 1 august, Armata Krajowa, loială guvernului în exil de la Londra, a început insurecția din Varșovia când zgomotul tunurilor sovietice sugera apropierea iminentă a trupelor acestora. Mareșalul Rokossovski, comandantul Frontului 1 bielorus, nu a fost informat, iar Stalin, care voia să dea puterea Comitetului Național Polonez (comunist), a denunțat insurecția ca fiind o încercare a guvernului din exil de a pune mâna pe Varșovia.

Improvizații — infanteriștii sovietici trec fluviul Dvina în timpul Operației Bagration. (IWM NYP 31136 PR2)

Frontul 1 bielorus avea motive întemeiate de a se opri la Vistula: ataca de două luni, avansase 640 km, avea 28% pierderi și nu mai era aprovizionat. Sarcina lui, pe care o îndeplinise cu exactitate, fusese să cucerească niște capete de pod și apoi să se regrupeze. Nu i se ceruse să cucerească Varșovia și, la finalul lui iulie, a fost împins înapoi 24-32 km. Dar comandantul Armatei Krajowa, generalul Bor-Komorowski, i-ar fi spus lui Rokossovski că intenționa să aștepte reaprovizionarea Frontului 1 bielorus (care includea Armata 1 poloneză echipată de sovietici).

Pe 3 august, tunurile din est au tăcut. Apoi Armata Krajowa a luptat singură împotriva germanilor bine echipați, cu tancuri și sprijin aerian. A fost înghesuită în arii din ce în ce mai restrânse, iar la începutul celei de-a șasea săptămâni, Bor a fost autorizat să ceară termeni pentru capitulare. Tratativele mediate de Crucea Roșie poloneză au dus la o scurtă întrerupere a focului pe 8 și 9 septembrie, căci începuse să se miște Frontul 1 bielorus. În următoarele cinci zile, sovieticii și Armata 1 poloneză au eliminat rezistența germană de la capetele de pod de pe malul estic al Vistulei. Dar pe 11, nou-sosita Divizie 25 Panzere a împins Armata Krajowa de pe malul vestic. Armata 1 poloneză a încercat o contraofensivă, în nopțile de 16 și 17, dar cei care au supraviețuit traversării au fost spulberați de tirurile germane.

Pe 16 august, cererile lui Roosevelt și Churchill către Stalin au avut ca rezultat

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Soldații Armatei I poloneze, Frontul I bielorus, se întorc acasă. (AKG Berlin)

doar o denunțare a insurecției ca „o aventură necugetată" de care comandamentul sovietic „trebuie să se distanțeze". Apoi Aliații au încercat să-i aprovizioneze pe insurgenți pe calea aerului și au cerut lui Stalin permisiunea de a se aproviziona cu combustibil pe aerodromurile controlate de sovietici. Stalin a refuzat inițial, iar necesitatea de a duce și combustibilul pentru întoarcere a limitat sever încărcătura avioanelor. Mai mult, lipsa ajutorului aerian sovietic deasupra Varșoviei făcea ca ajutoarele să fie parașutate de la o altitudine foarte mare, iar majoritatea cădeau în fluviu sau în liniile germane. Abia pe 10 septembrie s-a mai înmuiat Stalin. A fost organizat un convoi aerian de aprovizionare compus din 110 bombardiere americane, dar la acel moment Armata Krajowa controla un spațiu atât de restrâns, încât i-au parvenit doar 30% din ajutoare. De pe 13 septembrie, a început și flota aeriană sovietică să arunce provizii, dar prea târziu pentru a mai avea vreun impact. Insurecția s-a încheiat pe 2 octombrie, după o capitulare negociată.

Operația Bagration a luat sfârșit oficial pe 29 august, ținând 68 de zile. Pe un front de aproape 1 125 km, forțele sovietice au avansat 545-600 km, cu viteză mai mare decât înainte. La Moscova, în 1941, făcuseră cel mult 6 km pe zi, la Stalingrad 4,5 km și la Kursk 10 km pe zi. În Operația Bagration au atins 25 km în prima etapă și 14 în a doua. Pierderile au fost de 180 040 de oameni, 7,7% din cei 2 411 600 de militari, la fel ca în ofensiva de la Kursk și mult mai puțin decât la Stalingrad (13,5%) și cu câștiguri mult mai importante decât în ultimele.

Trupele sovietice debarcă pe coasta finlandeză (AKG Berlin)

Dat fiind că ofensiva avusese succes, pe 13 iulie, Frontul 1 ucrainean (Konev) a lansat-o pe următoarea, Operaţia Lvov-Sandomierz, împotriva Grupului de Armate Ucraina de Nord. Aceasta s-a încheiat pe 29 iulie, la fel de victorioasă. Trupele lui Konev au trecut Vistula pe la Sandomierz şi au stabilit un cap de pod pentru următorul avans în Silezia. La cât de slăbit era Grupul de Armate Ucraina de Nord, rata zilnică de avans a fost şi mai mare (de 65 km), iar pierderile mai reduse (6,5%) decât în Operaţia Bagration.

A patra ofensivă, împotriva Grupului de Armate Ucraina de Sud şi a României, a pornit pe 20 august cu fronturile 2 şi 3 ucrainene. Şi aceasta s-a terminat pe 29 august, după numai 10 zile. Lăţimea frontului a fost de 505 km, iar avansul între 300 şi 320 km; media zilnică de avans a fost de 25 km pentru infanterie şi 32 km pentru forţele mobile. Pierderile (13 197) au fost de numai 1% din trupele ce însumau 1,3 milioane de oameni, dar victoria fost doar parţială: Grupul de Armate Ucraina de Sud a trebuit să se retragă, dar Manstein i-a dejucat lui Jukov planul de o încercui şi distruge. Din punct de vedere politic, a fost un triumf. Cu ajutor de la românii care întorseseră armele împotriva Germaniei, pe 30 august, Frontul 2 ucrainean a ocupat Ploieştiul, intrând în Bucureşti pe 31. România a semnat armistiţiul la Moscova, pe 12 septembrie, şi s-a angajat să ofere cel puţin 12 divizii de infanterie pentru lupta cu germanii.

Problemele Germaniei în Balcani au implicat apoi Bulgaria, care se alăturase Axei în 1941, dar nu declarase război URSS. Pe 26 august, Frontul 3 ucrainean a ajuns în apropiere, a reafirmat neutralitatea acesteia, a ordonat dezarmarea trupelor germane care se retrăgeau din România şi a cerut SUA şi Marii Britanii termeni de armistiţiu. Pe 5 septembrie, URSS a declarat război şi Frontul 3 a început invazia. Nu a întâmpinat nicio rezistenţă, noul guvern bulgar declarând război Germaniei pe 9 septembrie, iar armata bulgară alăturându-se sovieticilor în înaintarea către Iugoslavia.

Consecinţele complotului eşuat împotriva lui Hitler de pe 20 iulie au fost

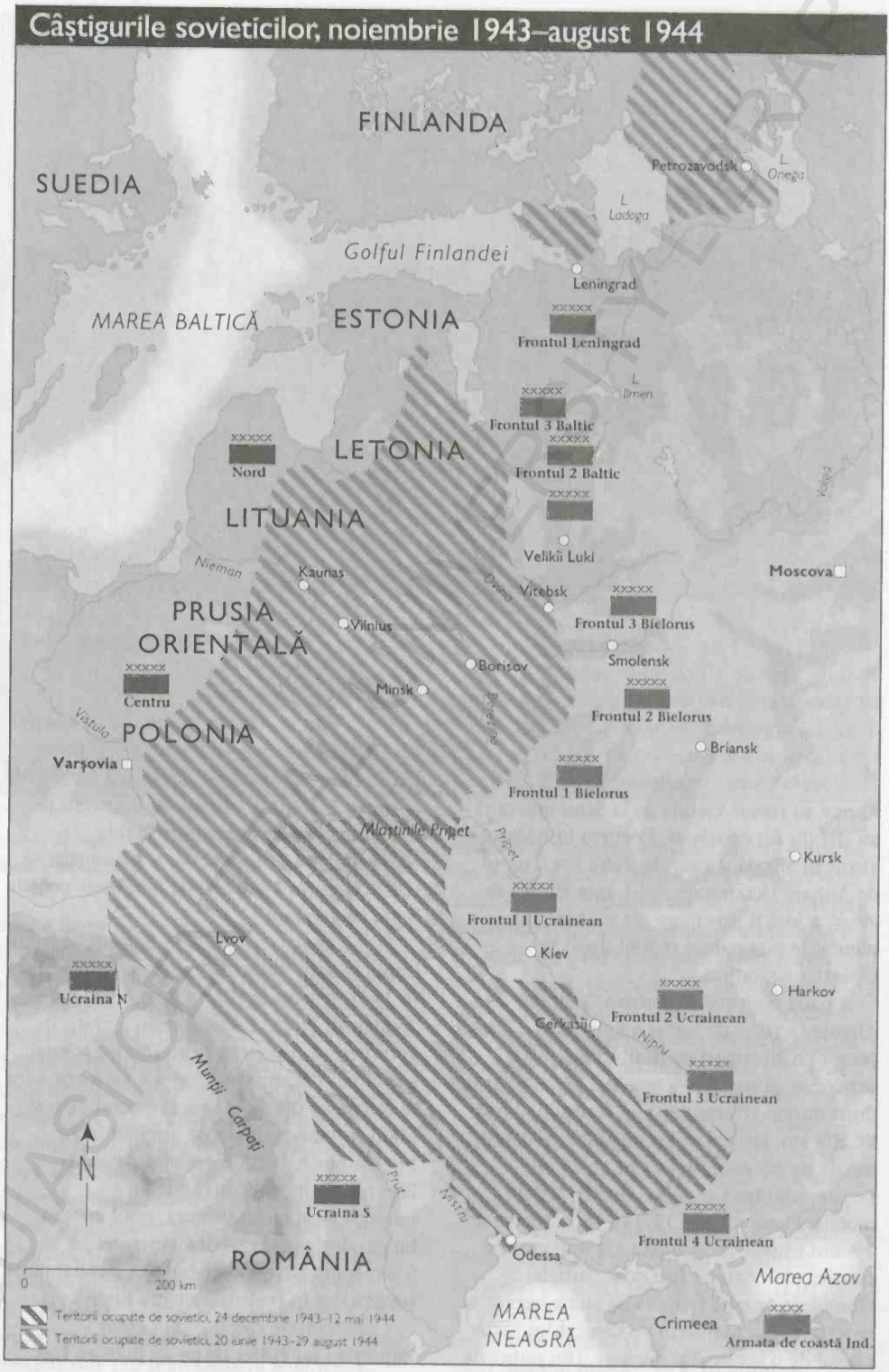
Câștigurile sovieticilor, noiembrie 1943–august 1944
FINLANDA
SUEDIA
Petrozavodsk
Onega
Ladoga
Golful Finlandei
Leningrad
MAREA BALTICĂ
ESTONIA
Frontul Leningrad
Ilmen
Frontul 3 Baltic
Nord
LETONIA
Frontul 2 Baltic
LITUANIA
Volga
Velikii Luki
Nieman
Kaunas
Moscova
Dvina
Vitebsk
Frontul 3 Bielorus
PRUSIA ORIENTALĂ
Vilnius
Smolensk
Borisov
Centru
Minsk
Frontul 2 Bielorus
Vistula
POLONIA
Berezina
Briansk
Varșovia
Frontul 1 Bielorus
Mlaștinile Pripet
Pripet
Kursk
Frontul 1 Ucrainean
Lvov
Kiev
Ucraina N
Harkov
Frontul 2 Ucrainean
Cerkasii
Nipru
Munții Carpați
Frontul 3 Ucrainean
N
Prut
Ucraina S
Nistru
Frontul 4 Ucrainean
Odessa
ROMÂNIA
Marea Azov
0
200 km
MAREA NEAGRĂ
Crimeea
Armata de coastă Ind.
Teritorii ocupate de sovietici, 24 decembrie 1943–12 mai 1944
Teritorii ocupate de sovietici, 20 iunie 1943–29 august 1944

înlăturate îndeajuns de repede pentru a nu afecta direct eforturile de război ale Germaniei. Dar aliații Germaniei dispăreau unul după altul. Eliberarea Parisului, pe 25 august, a fost urmată imediat de fuga guvernului de la Vichy. Pe 29 august, a pornit o revoltă națională în statul-marionetă Slovacia. Trupele germane au fost trimise acolo de urgență, dar lucrurile nu s-au liniștit până în octombrie.

Pe 2 septembrie, Finlanda a acceptat armistițiul sovietic și, pe 4, a rupt relațiile cu Germania și a anunțat încetarea focului. Tratatul de pace, semnat la Moscova pe 19 septembrie, preciza că trebuiau dezarmați toți germanii de pe teritoriul Finlandei. Trupele din sud s-au retras rapid, dar Armata a 20-a vânători de munte, aflată în nord, a format fronturi defensive în est contra sovieticilor și în sud contra finlandezilor. Pe 7 octombrie, mareșalul Merețkov a trimis în luptă soldați și marinari, iar pe 15, germanii s-au retras în Norvegia. Pe 25 octombrie, sovieticii au eliberat Kirkenes, iar pe 21, s-au oprit pe Neiden. Stalin l-a eliberat din comandă pe Merețkov pentru a-l trimite comandant de front împotriva Japoniei, într-un război în care Stalin a implicat URSS la trei luni după capitularea Germaniei.

Liniștea de după încheierea Operației Bagration, pe 29 august, a fost de scurtă durată. Cu forțele anglo-americane apropiindu-se granițele vestice ale Germaniei, avansând în Italia și debarcând pe 15 iunie în sudul Franței, Germania lupta acum pe patru fronturi. Pe 31 iulie, Grupul de Armate Nord a fost izolat scurt timp când Frontul 1 baltic a ajuns la Golful Riga, dar, după ce Hitler l-a destituit pe comandantul acestuia, Friessner, succesorul lui (Schörner) a organizat o contraofensivă care a deschis, până pe 21 august, un coridor către Grupul de Armate Centru. Acesta era lat de numai 19 km, iar Stavka s-a concentrat pe o campanie pentru a izola și eventual a distruge Grupul Nord. Au fost trimise flota baltică și cinci fronturi (Leningrad, 1, 2 și 3 baltice, 3 bielorus). Cu 1 546 400 de oameni, împărțiți în 156 de divizii și 11 brigăzi, ei erau de trei ori mai mulți decât cei Grupul de Armate Nord și mult mai bine înarmați.

Ofensiva a început pe 4 septembrie, la numai 16 zile după Operația Bagration. În primele trei zile, Frontul 1 baltic a avansat 48 km, ajungând la 26 km de Riga, dar rezistența germană a încetinit mult fronturile 2 și 3 baltice. După ce le-a venit în ajutor Frontul Leningrad, pe 17 septembrie, au cucerit Tallinnul pe 22 și s-au întors spre sud pentru a flanca armatele a 16-a și a 18-a. Tot pe 22, fronturile 2 și 3 baltice au străpuns liniile și, pe 27, se aflau la nord-est de Riga în fața secțiunii nordice a „Liniei Sigulda" (un semicerc la 40-48 km distanță de Riga). Cele 31 de divizii germane de pe linie au respins atacurile din marș, așa că cele două fronturi s-au regrupat pentru un asalt planificat. Nici Frontul 1 baltic nu a reușit să pătrundă din sud, iar Stavka i-a ordonat să se îndrepte spre portul lituanian Memel. Au plecat pe 5 octombrie și au ajuns la nord de Memel după cinci zile.

Memel va rezista până în ianuarie 1945, dar până la finalul lui octombrie, Frontul 1 baltic va izola mare parte din Grupul de Armate Nord în Peninsula Kurlandia. Frontul 3 baltic ajunge pe coastă la sud de Memel și în Prusia Orientală, la numai 100 km de capitala Königsberg. Fronturile Leningrad și 3 baltic au alungat germanii din Estonia și, la începutul lui octombrie, toate cele cinci fronturi (afară de 3 bielorus) au ajuns de-a lungul Liniei Sigulda.

Schörner, deși numit acolo pentru „a rezista", și-a dat seama că Grupul de Armate Nord va fi izolat dacă nu se retrage în Prusia Orientală. La începutul lui septembrie, îi cere permisiunea lui Hitler, dar până acceptă acesta, la mijlocul lunii, Armata Roșie făcuse deja acest lucru imposibil.

În această perioadă, bătălia pentru Nipru (august-decembrie 1943) a fost urmată de ridicarea asediului Leningradului (ianuarie 1944) și de Operația Bagration în Bielorusia (iunie-august 1944), cu ofensivele asociate în sectoarele finlandez, carpatic și sudic. La finalul lui august, germanii erau alungați de pe aproape toate teritoriile sovietice, iar Armata Roșie intra în România, Polonia și Prusia Orientală.

În toate campaniile, începând din septembrie 1944, mobilitatea germană a fost foarte scăzută din cauza lipsei de combustibil. Pierderea Ploieștiului și bombardamentele anglo-americanilor asupra uzinelor de fabricare a petrolului din cărbune au redus producția de petrol, în septembrie, la 8% față de cea din aprilie. În 1941, Wehrmachtul fusese mai mobil decât Armata Roșie, iar acum lucrurile se inversaseră. Armata Roșie, datorită rezervelor interne de petrol și camioanelor americane, putea deplasa și aproviziona trupele mult mai repede decât germanii — și mai ales în siguranță, dat fiind că Luftwaffe era ținută la sol tot pe motivul combustibilului.

În același timp cu ofensiva baltică (14 septembrie — 24 noiembrie), au avut loc ofensive în Carpații Orientali (8 septembrie — 28 octombrie) duse de fronturile 1 și 4 ucrainene, în Iugoslavia (28 septembrie — 20 octombrie) și Ungaria (29 octombrie — 13 februarie 1945), duse de către fronturile 2 și 3 ucrainene. În ofensivele simultane din septembrie-octombrie 1944, au fost implicate 295 de divizii și 26 de brigăzi, mai mult decât forțele germane de pe fronturile de Est și de Vest (276 de divizii — multe fiind divizii doar cu numele).

Ungaria a fost următorul aliat al Germaniei care a intrat sub ciocanul sovietic. Pe 1 octombrie, conducătorul ei, amiralul Horthy, a trimis emisari la Moscova pentru a cere pace, dar germanii au aflat acest lucru și au cucerit toate centrele de comunicație importante ale Ungariei. Pe 15 octombrie, Horthy a dat un comunicat radio care anunța finalul războiului pentru Ungaria, dar o lovitură de stat cu sprijinul germanilor a instalat la putere un guvern pronazist. Acesta a ordonat armatei să continue lupta, dar în Ungaria, ca și în alte părți, entuziasmul de a lupta pentru o cauză pierdută se evapora și au început dezertările în masă. Singurul motiv de a continua lupta era reprezentat de atrocitățile comise de sovietici în teritoriile ocupate și de care germanii au aflat după ce au recucerit Nyiregyhaza, după o săptămână de ocupație sovietică.

În ciuda celor trei ani în care au bombardat populația germană civilă, anglo-americanii susțineau că războiul este purtat împotriva naziștilor, nu a poporului german. Cu unele excepții, ocupanții germani s-au purtat destul de bine cu civilii din Occident care nu opuneau rezistență și, de obicei, își tratau prizonierii în acord cu Tratatul de la Geneva.

Dar nazismul îi definea pe slavi a fiind o rasă inferioară, care ar trebui să aibă o soartă doar cu puțin mai bună decât genocidul pregătit pentru evrei. Trupelor sovietice le-au fost întărită ura inculcată prin doctrină atunci când au aflat de atrocitățile comise de germani. Mulți le-au văzut cu propriii ochi, iar restul a aflat de la aceștia: sate arse, populația ucisă, spânzurări publice și, în Bielorusia și Polonia, un șir de lagăre de exterminare.

Când au intrat pe teritoriul inamic, au răspuns cu aceeași monedă (asasinate, mutilări, violuri și jafuri), fără să facă diferența întotdeauna între inamici și aliați. Oficial, guvernul sovietic nu a aprobat lucrurile acestea, dar nu a făcut nimic pentru a le opri decât dacă amenințau disciplina. Când un conducător al partizanilor iugoslavi, Milovan Djilas, i s-a plâns lui Stalin de violurile pe care le practicau sovieticii în Iugoslavia, acesta i-a răspuns: „Și ce-i așa rău să te distrezi cu o femeie?". Un conducător capabil să deporteze popoare întregi ca fiind colaboraționiști potențiali sau reali cu germanii (germanii de pe Volga, tătarii din Crimeea, ingușii, balkarii, calmucii, meskhetii) cu greu ar fi putut avea vreo reacție la comportamentul propriilor soldați. Singurul lucru pozitiv a fost că atrocitățile în masă au durat puțin, nu au avut caracter de genocid și nu au fost urmate, ca sub ocupația germană, de uciderii în masă. Dar echivalentele sovietice ale Gestapoului — echipele NKVD (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne) și SMERSH („Moarte spionilor") — au organizat execuții și deportări ceva mai selective, dar tot pe scară largă. Abia pe 20 aprilie 1945, a ordonat Stalin trupelor sovietice „să-și schimbe acum" atitudinea față de populația germană.

Teama de ceea ce urma să vină a determinat forţele Axei să după o luptă disperată în est, în timp ce în vest voinţa de luptă se diminua. Guderian chiar a propus să se facă pace cu anglo-americanii în timp ce s-ar continua lupta cu sovieticii, dar Hitler nu voia să audă de aşa ceva. Reacţia sa a fost în schimb o încercare de a repeta victoria din 1940, din Ardeni, cerând în acelaşi timp ca în Budapesta lupta să fie dată pentru fiecare casă şi să fie organizată o ofensivă în zona Lacului Balaton, la vest de Dunăre.

1945

Ofensiva din Ardeni a început pe 16 decembrie 1944, având iniţial îndeajuns succes pentru a-l determina pe Churchill să-i ceară lui Stalin să îi atace pe germani pentru a le atrage forţele în altă parte. Stalin a devansat cu opt zile Operaţia Vistula-Odra, ce fusese fixată pentru 20. Unii istorici sovietici au spus că aceasta a salvat armatele Aliaţilor, dar americanii deja înclinaseră balanţa înainte de mesajul lui Churchill.

Pe 12 ianuarie, fronturile 1 bielorus şi 1 ucrainean au atacat, sprijinite fiind de 2 bielorus şi 4 ucrainean; a doua zi, fronturile 2 şi 4 ucrainene au atacat în Carpaţii Occidentali, iar 2 şi 3 bieloruse, în Prusia Orientală. În două zile, au intrat în acţiune 436 de divizii, 30 de corpuri şi 31 de brigăzi, cu aproape 4,5 milioane de oameni. Multe dintre acestea nu erau la capacitate optimă, dar acest lucru era mult mai accentuat la inamic. Diviziile germane de infanterie nu mai aveau nouă batalioane, ci şase sau patru. Diviziile de Panzere aveau mai puţin de 100 de tancuri (faţă de 400, în 1940).

Principala lovitură sovietică va fi dată grupurilor de armate Centru şi A, de către fronturile 1 bielorus şi 1 ucrainean, cu 181 de divizii şi 14 brigăzi.

La începutul lui 1945, frontul din estul Germaniei cuprindea cinci grupuri de armate:

Nord (Armatele a 16-a şi a 18-a), izolat în Kurlandia;

Centru (Armatele a 3-a Panzere, a 4-a şi a 2-a), în Prusia Orientală şi nordul Poloniei;

A (Armatele a 9-a, a 4-a Panzere, a 4-a şi a 2-a Panzere), în sudul Poloniei — nordul Carpaţilor;

Sud (Armatele a 6-a şi a 8-a germane; 1, a 2-a şi a 3-a maghiare), în Ungaria;

F (Armata a 2-a Panzere), în Ungaria şi Iugoslavia.

Pe 26 ianuarie, Grupul de Armate Nord a fost redenumit Kurlandia, Grupul de Armate Centru a fost botezat Nord, iar Grupul de Armate A a devenit Centru.

Cea mai mare ofensivă sovietică împotriva grupurilor Centru şi Nord va pune bazele avansului final spre Berlin. A fost lansată pe Vistula, de pe trei capete de pod: Frontul 1 bielorus la Magnuszew şi Pulawy, iar 1 ucrainean la Baranow. Ambele grupuri trebuiau să avanseze pe Odra, aflată la doar 100 km de Berlin. Stalin a abolit funcţiile reprezentanţilor Stavka: Jukov, adjunctul comandantului suprem, a preluat comanda Frontului 1 bielorus de la Rokossovski, care a preluat Frontul 2 bielorus ce avea menirea să-i învăluie pe germanii din Prusia Orientală şi să protejeze flancul nordic al lui Jukov. Konev a rămas la comanda Frontului 1 ucrainean: el trebuia să meargă în Silezia unde, conform ordinelor lui Stalin, trebuia să se abţină de la distrugeri.

Polonia trebuia împinsă în vest, luându-i-se teritorii şi primind în schimb o parte din teritoriul german, inclusiv Silezia. Stalin dorea zonele industriale din Silezia intacte pentru a îmblânzi pierderea teritoriilor de către Polonia. Konev a reuşit acest lucru trimiţând o armată de tancuri la nord şi una la sud de Silezia, silind astfel Armata a 4-a Panzere să se retragă în grabă, fără a demola prea mult. Mobilitatea Armatei Roşii era acum mult mai mare decât a germanilor, chiar şi infanteria avansând cu 19-22 km pe zi, luând pe parcurs şi marile oraşe precum Varşovia, Poznan, Lodz şi Breslau, cu puţine pierderi „irevocabile" (43 476 — sub 2% din cei 2,2 milioane de oameni).

Această ofensivă sovietică a durat doar 22 de zile (12 ianuarie — 2 februarie 1945), dar s-a terminat prin cucerirea capetelor de pod pe Odra, la doar 10 km de Berlin.

Din cele două ofensive lansate pe 13 ianuarie, fronturile Prusia Orientală, 2 şi 3 bieloruse şi o armată din 1 baltic, una era mult mai amplă: 1,67 milioane de oameni, împărţiţi în 157 de divizii şi 10 brigăzi. Grupul de Armate Nord a rezistat mai bine decât Centru: avansul sovieticilor în cele 103 zile a fost în medie de 2 km pe zi, iar pierderile „irevocabile" de patru ori mai mari (126 464 — 7,6%).

Ofensiva fronturilor 4 şi 2 ucrainene în Carpaţii Occidentali a angajat „doar" 79 de divizii şi 7 brigăzi. Incluzând două armate române (1 şi 4) şi un corp cehoslovac, erau în total 593 000 de oameni. Aceasta a durat 38 de zile, cu pierderi de 19 000 de vieţi (3,2%) şi cu un avans de 6,4 km pe zi, din cauza terenului muntos.

Următoarea ofensivă a pornit pe 10 februarie, în Pomerania, cu Frontul 2 bielorus, aripa dreaptă din 1 bielorus şi, de 1 martie, Armata 1 poloneză. Faptul că această ofensivă, dusă cu 996 000 de soldaţi, a putut porni în timp ce Frontul 2 bielorus era angajat încă în Prusia Orientală şi doar la o săptămână după ce 1 bielorus încheiase Operaţia Vistula-Odra, arată din nou superioritatea copleşitoare a sovieticilor. Dar a avut costuri grele pentru unităţile slăbite de luptele anterioare.

Operaţia a durat până pe 4 aprilie, avansul sovieticilor fiind de 135 km, cu o rată zilnică de 2,4-3,2 km şi pierderi de 55 315 (5,6%). Ei aveau în faţă nou-creatul Grup de Armate Vistula, din armatele a 2-a şi a 9-a (rămăşiţe de unităţi) şi Armata a 11-a, căruia îi lipseau cele necesare luptei. Acesta era comandat nu de un ofiţer de carieră (Hitler nu mai avea încredere în ei pentru că recomandau retrageri sau chiar capitulări), ci de Heinrich Himmler însuşi, şeful poliţiei şi al SS.

Grupul Vistula a fost plasat la nord de Grupul de Armate Centru, acestea trebuind să țină piept avansurilor din est, în timp ce Grupul de Armate Sud din Ungaria, forțele din Italia și Grupul de Armate E (retras din Grecia în Iugoslavia) acopereau sudul și sud-vestul. Hitler și Himmler erau atât de rupți de realitate, încât se așteptau ca această contraofensivă a Grupului de Armate Vistula să le aducă victoria întregului război. Contraofensiva a început pe 16 februarie și a împins Frontul 1 bielorus 11 kilometri, dar, pe 20, s-a oprit și, pe 1 martie, au fost atacate șase divizii de către șase armate, unele unități rezistând până la finalul războiului, dar altele dispersându-se în panică. Grupul de Armate Vistula a încetat să existe ca unitate organizată.

Soldați tineri instruiți să folosească un Panzerfaust (armă antitanc), 1945. (AKG Berlin)

La 20 martie, general-colonelul Heinrici l-a înlocuit pe Himmler, dar nu prea mai avea ce comanda. Gdynia a căzut pe 28 martie, iar Danzig pe 30. Sovieticii au luat 91 000 de prizonieri; operația a eliminat orice risc de atac asupra avansului Frontului 1 bielorus spre Berlin și a eliberat încă 10 armate pentru aceasta.

În timp ce fronturile 1 bielorus și 1 ucrainean se pregăteau pentru avansul final spre Berlin, Hitler a ordonat o ofensivă în Ungaria, pentru a recuceri Budapesta și zonele petrolifere minore din Ungaria și Austria. Armata a 6-a SS Panzere, atacând din estul Lacului Balaton, trebuia să străpungă rezistența, în timp ce Armata a 6-a și un corp maghiar trebuiau să avanseze spre sud, iar Armata a 2-a Panzere să atace zona dintre Balaton și Drava, Grupul de Armate E înfruntând armatele 1 bulgară și a 3-a iugoslavă ce păzeau flancul stâng al Frontului 3 ucrainean.

Mareșalul Tolbuhin știa de iminența ofensivei, iar Stavka aprobase deja o bătălie defensivă urmată de contraofensivă. Grupul E și Armata a 2-a Panzere au atacat în noaptea de 5 martie. Asaltul principal a pornit a doua zi cu armatele a 6-a și a 4-a SS Panzere, ce au avansat 26 km în patru zile, dar apoi au fost oprite de Frontul 3 ucrainean. Pierderile au fost grele de ambele părți și, pe 15 martie, ofensiva și-a pierdut din avânt, așa că Stavka a ordonat contraofensiva pentru 16 martie.

Frontul 3 ucrainean (cu Armata 1 bulgară), o parte din Frontul 2 ucrainean și Flotila Dunăre au început Ofensiva strategică Viena, cu 447 000 de soldați sovietici și 100 900 bulgari, împărțiți în 85 de divizii și trei brigăzi. Alungarea germanilor din Ungaria a silit Grupul de Armate E să se retragă din Iugoslavia. Sovieticii, avansând în estul Austriei și sudul Cehoslovaciei, au luat Viena, pe 13 aprilie. Operația s-a încheiat pe 15, iar a doua zi, fronturile 1 bielorus (Jukov), 2 bielorus (Rokossovski) și 1 ucrainean (Konev), plus armatele 1 și 2 poloneze au început avansul final spre Berlin.

Pentru aceasta au masat 1,9 milioane de soldați sovietici și 156 000 de soldați polonezi în 234 de divizii și 16 brigăzi, cu 41 000 de tunuri și mortiere, 6 200 de tancuri și tunuri de asalt și 7 500 de aparate de zbor. Împotriva lor se plasau Grupul de Armate Vistula (Heinrici) cu două armate, a 3-a Panzere (von Manteuffel) și a 9-a (Busse), în timp ce Armata 1 4-a Panzere (Graeser) și Grupul de Armate Centru stăteau în calea lui Konev, peste Neisse. Aceste trei armate aveau 39 de divizii, dar, în ciuda numelor, cele două armate de Panzere aveau doar câte o divizie de tancuri fiecare, ca și Armata a 9-a, mai existând trei divizii de Panzere și trei de Panzergrenadier în rezervă.

Cu forțele aduse din alte părți, germanii aveau aproximativ 50 de divizii și probabil încă 100 de batalioane *Volkssturm*. Acestea, niște „miliții populare" abia instruite, țineau de Partidul Nazist și nu de armată, fiind echipate cu arme vechi, deși dispuneau de formidabilele Panzerfaust antitanc. Au fost implicate și câteva unități de poliție și ale *Hitlerjugend* (Tineretul Hitlerist). Luftwaffe mai avea doar 300 de aparate de zbor valide.

Jukov plănuia să spulbere apărarea prin tiruri de artilerie și bombardamente aeriene de 30 de minute, iar apoi să trimită infanteria, orbind inamicul cu 143 de proiectoare de căutare, așteptându-se să facă cei 100 km până la Berlin în 11 zile. Aceste calcule se bazau pe experiențele anterioare când tancurile vor ajunge în câmp liber după distrugerea rezistenței. Dar situația diferea aici din cauza terenului și a intensității apărării. Pământul moale era brăzdat de pârâie și canale ale Odrei. Existau până la nouă linii de apărare, iar pozițiile germanilor la Seelow aveau avantajul că erau situate pe înălțimi de unde puteau supraveghea toată zona.

În acest timp, forțele anglo-americane avansau către Germania, iar Churchill și mareșalul Montgomery doreau să cucerească Berlinul înaintea Armatei Roșii. Eisenhower credea că Hitler va continua lupta din „reduta alpină" a sudului Bavariei, vestului Austriei și Cehoslovaciei. Astfel că și-a trimis una dintre cele trei armate să se întâlnească cu sovieticii pe Elba, iar pe celelalte spre presupusa „redută". Pe 28 martie, i-a comunicat acestea lui Stalin care a răspuns

imediat că Berlinul este fără importanță strategică, mințind că avansul principal va fi spre Leipzig și Dresda. Apoi i-a chemat pe Jukov și Konev la Moscova.

Aceștia au sosit pe 1 aprilie, pentru a asculta povestea cu Aliații care vor o lovitură-fulger prin care să ia Berlinul înaintea Armatei Roșii. Stalin le-a ordonat să fie gata de plecare pe 16. Frontul 1 bielorus al lui Jukov trebuia să atace direct spre vest, iar Konev să-l sprijine din sud, pornind în același timp spre Leipzig și Dresda, după cum i se spusese lui Eisenhower. Rokossovski trebuia să apere flancul nordic al lui Jukov, luând Szczecin și pornind spre Schleswig-Holstein. Pentru a profita de rivalitatea dintre Jukov și Konev, Stalin a trasat linia de separație dintre aceștia doar până la Luebben, la 80 km de Berlin, astfel că dacă Konev ar fi ajuns primul, ar fi putut să pornească apoi spre nord.

Jukov a atacat pe 16 aprilie, înaintea zorilor. Proiectoarele au fost aprinse după baraj, dar fumul și praful ridicat de bombardamentul de artilerie reflectau lumina pe infanteriști, orbindu-i și descoperindu-le pozițiile. Armata a 9-a avea poziții defensive bune, mai ales la Seelow, iar soldaților li s-a spus că cei care se retrag fără ordin vor fi împușcați pe loc.

Avansul infanteriei sovietice era atât de lent și costisitor, că la amiază Jukov nu a mai urmat strategia clasică de a trimite tancurile după ce infanteria făcea o breșă, ci a ordonat celor două armate de tancuri să străpungă apărarea. Puținele drumuri erau pline de oameni și vehicule, încetinind tancurile și transformându-le în ținte ușoare, mai ales pentru tunurile de 88 mm de după șanțurile antitanc. Doar a doua zi târziu, a fost străpunsă prima linie de la Seelow și a mai durat o zi până la străpungerea celei de-a doua. După patru zile, Jukov era cu două zile în urma

Tancuri sovietice în centrul Berlinului. (AKG Berlin)

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Bătălia Berlinului, aprilie 1945

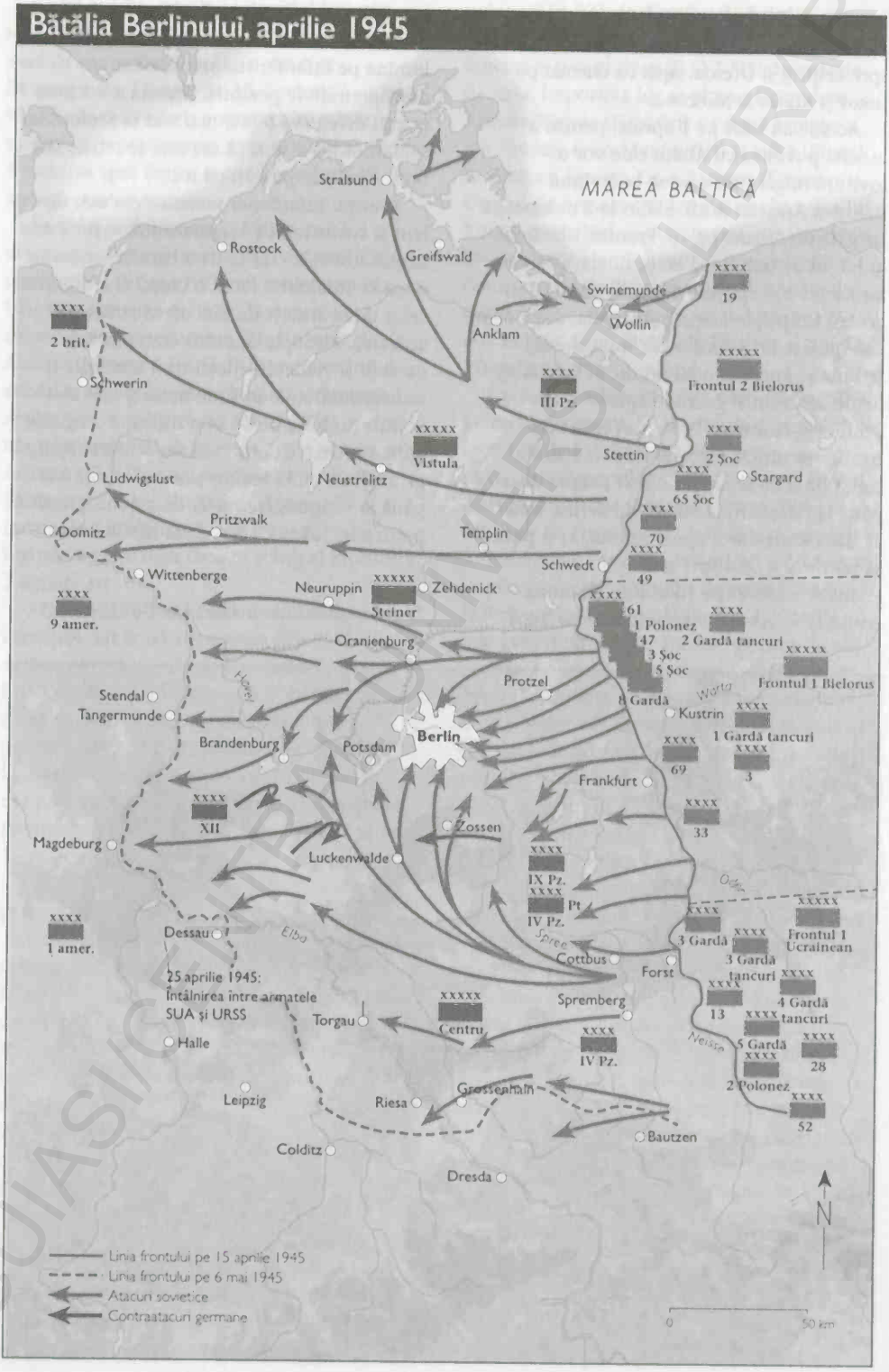

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

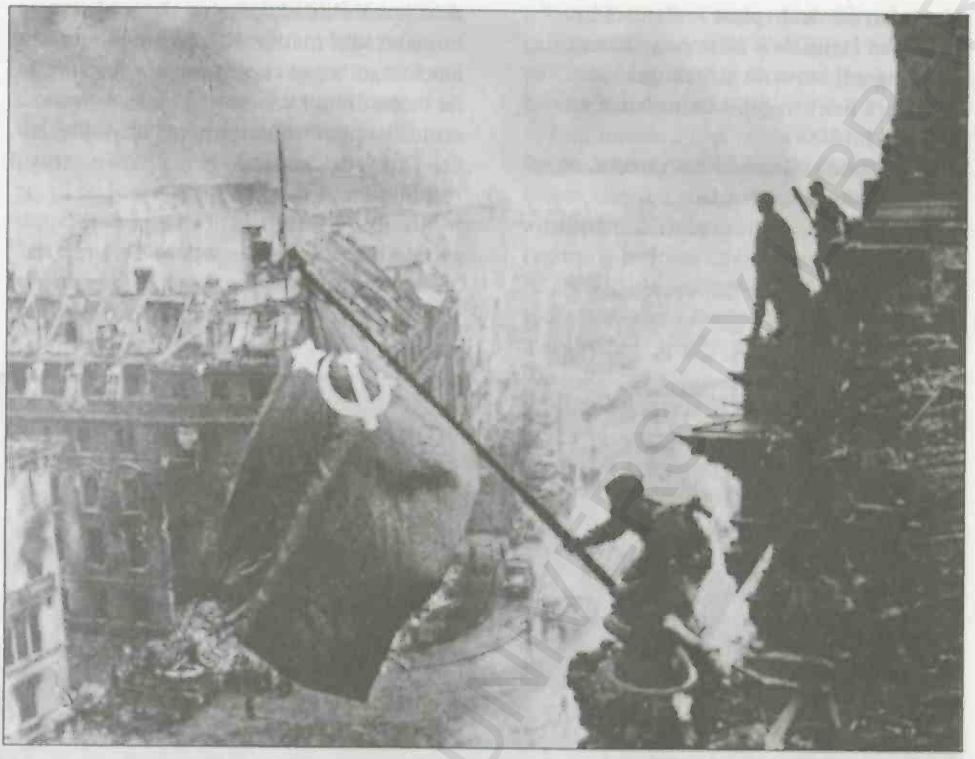

Soldați sovietici arborează steagul roșu pe Reichstag. (AKG Berlin)

planului, așa că Stalin l-a autorizat pe Konev să intre în Berlin dinspre sud.

Asaltul lui Konev a decurs mult mai bine, în ciuda terenului nefavorabil din zona Neisse. El a folosit perdele de fum, și nu proiectoare de căutare, deși unii soldați vor spune mai târziu: „I-or fi ascuns și pe germani, dar pe noi cu siguranță". Acțiunile echipelor sale de ingineri au fost de necrezut, construind poduri în câteva ore. Armatele de tancuri traversaseră râul pe 17 aprilie, iar a doua zi au ajuns la două din „orașele-fortăreață", Cottbus și Spremberg. Tancurile le-au depășit, separând astfel grupurile Vistula și Centru.

Pe 19 aprilie seara, Armata a 2-a tancuri a lui Jukov a reușit să ajungă pe câmp liber în nord-vestul Berlinului, străpungând armatele a 3-a Panzere și a 9-a și continuând în vest spre Elba. Pe 20, Armata a 8-a gardă a ajuns în estul orașului și, contrar tacticii de la Stalingrad, Ciuikov a început să alunge apărarea clădire cu clădire. Hotărârea lui Jukov de nu fi depășit de Konev l-a făcut să maseze tancuri în lupte de stradă, multe fiind distruse cu Panzerfaust. Improvizațiile cu foi de metal și saci de nisip le-a mai oferit ceva protecție, dar numeroasele canale din oraș au blocat avansul până când inginerii de asalt au construit pontoane sub tirurile intense.

În dimineața de 25, Ciuikov a ajuns la aerodromul Schönfeld pentru a găsi Armata a 3-a gardă tancuri acolo. Ei au făcut 100 km în două zile, depășind cartierul general al OKH la Zossen și năruind speranțele de coordonare ale defensivei. Pe 25, Konev a pornit o ofensivă spre nord-vest, prin centrul orașului, pentru a cuceri Tiergarten și Reichstagul. Dar când generalul Ribalko a ajuns pe canalul Landwehr, la numai 275 de metri de Reichstag, i-a găsit acolo pe Ciuikov și un Jukov enervat de prezența lui. Konev a trebuit să se îndrepte spre vest și să lase Reichstagul în mâinile lui Jukov și Ciuikov. Konev era clar dezamăgit, Ribalko și mai și,

ROMANIAN CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

dar era un soi de dreptate romantică în decizia lui Stalin de a-i lăsa pe apărătorii de la Leningrad, Moscova și Stalingrad să cucerească Reichstagul și Cancelaria cu buncărul lui Hitler.

Pe 29 aprilie, Armata a 8-a gardă a atacat Tiergarten din sud, Armata a 3-a șoc (Kuznețov) venind din nord. Îi despărțea doar jumătate de kilometru, dar acolo erau numai clădiri masive și o apărare puternică. Reichstagul a fost cucerit cameră cu cameră, iar oamenii lui Kuznețov au ajuns primii acolo. Au pătruns înăuntru pe 30 aprilie, la ora 1 noaptea, iar zece ore mai târziu, steagul roșu flutura pe acoperiș.

Atunci s-a sinucis Hitler, iar pe seară, germanii au cerut să negocieze. Pe 1 mai, la 3,30 noaptea, general-colonelul Hans Krebs. șeful OKH, a ajuns la sediul lui Ciuikov

Soldații sovietici sărbătoresc cucerirea Reichstagului. (AKG Berlin)

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

pentru a raporta moartea lui Hitler și pentru a cere termenii armistițiului. Acesta i-a telefonat lui Jukov, care a insistat pentru o capitulare necondiționată și a telefonat mai departe la Moscova, trezindu-l pe Stalin pentru a-i comunica știrile. Acesta a fost de acord cu Jukov și s-a culcat la loc. Krebs, reținut la negocierile cu noul guvern al amiralului Dönitz, s-a întors la cartierul general și, la 4 dimineața, a trimis un refuz scris de a capitula, astfel că ofensiva sovietică a fost reluată. Pe 2 mai, comandantul garnizoanei, generalul Weidling, l-a anunțat pe Ciuikov că dorește să se predea, iar focul a încetat la 6 dimineața.

Capitularea a fost valabilă doar pentru Berlin, în rest luptele continuând timp de câteva zile, dar pe 3 mai s-a produs joncțiunea Aliaților pe Elba și Mulde, Frontul 2 bielorus cu britanicii și 1 bielorus cu americanii. Au mai fost încleștări sporadice, unele foarte violente, dar ultima mare acțiune sovietică urma să fie în Cehoslovacia.

Pe 5 mai, la Praga izbucnise o insurecție populară. Germanii au încercat să o înăbușe, iar insurgenții au căutat ajutor. Primul va veni dintr-o direcție neașteptată — Divizia 2 a Armatei Ruse de Eliberare (ROA) condusă de generalul Vlasov, care spera să primească azil politic în Cehoslovacia sau să se predea Armatei a 3-a americane, ce venea din vest. Dar nu era îndeajuns, așa că Stalin a trimis fronturile 1, 3 și 4 ucrainene. Konev l-a trimis pe Ribalko cu tancurile lui la Praga, germanii capitulând pe 11 mai. ROA era așteptată de o soartă cumplită. Vlasov a fost spânzurat pentru trădare, la Moscova, în 1946, iar oamenii săi au fost împușcați sau au stat ani grei în detenție, sovieticii împușcând mulți răniți din ROA pe paturile de spital.

Cu patru zile înainte, general-colonelul Jodl și amiralul von Friedeburg au semnat capitularea necondiționată la Reims. Deși se preciza că acea capitulare era în fața forțelor sovietice și a celor aliate, lui Stalin i s-a părut că nu sunt subliniate îndeajuns meritele sovieticilor, așa că a insistat pentru o ceremonie de capitulare la Berlin. Aceasta a avut loc în Karlshorst, pe 8 mai, Jukov semnând pentru URSS.

La parada victoriei de la Moscova, pe 24 iunie, în ploaia torențială, steagurile armatei germane și ale regimentelor Waffen SS au fost aruncate la picioarele podiumului unde stătea Stalin. Dar războiul nu se încheiase.

Principalul motiv al Aliaților de a cere ajutorul URSS împotriva Japoniei era faptul că, în Pacific și în Birmania, soldații

japonezi preferau moartea capitulării. Cea mai mare forță japoneză din afara Japoniei era Armata Kwantung, despre care se credea că are peste 800 000 de oameni în Manciuria, pe atunci Manchukuo, stat-marionetă al Japoniei. Armata Roșie era cel mai bine plasată pentru ofensivă și, pentru a-i asigura superioritate numerică, Stalin a suplimentat-o cu formațiuni veterane din Europa.

Pe 31 iulie, au ajuns acolo aproape Â1,7 milioane de soldați, împărțiți în 88 de divizii, 34 de brigăzi și 21 de „zone fortificate", cu o cavalerie mongolă de 16 000 de oameni și un contingent de motorizate. Au fost formate trei fronturi, de la est spre vest, Transbaikal (Malinovski), Extrem Orient 1 (Merețkov) și Extrem Orient 2 (Purkaiev), sprijinite de Flota Pacific și de Flotila Amur (Iumașev).

Prima bătălie comandată de Jukov fusese înfrângerea invaziei japoneze ce avusese loc în 1939, în Mongolia, așa că părea alegerea logică pentru comandantul suprem aș campaniei din Extremul Orient. Dar Stalin se simțea amenințat de popularitatea lui Jukov și l-a trimis acolo pe Vasilevski. Principalele dificultăți erau logistice: Transbaikal trebuia să traverseze Deșertul Gobi și Munții Hingan, frontul fiind foarte larg. Cele patru armate din Europa au plecat fără tancuri, pentru că la destinație îi așteptau 5 500 de tancuri noi, superioare celor 1 150 de tancuri ușoare japoneze. Aveau și de cinci ori mai multe tancuri (26 000 față de 5 360) decât japonezii și de două ori mai multe aparate de zbor (3 900 față de 1 800).

Stalin a reușit să scoată un preț bun pe participarea sovietică de la Roosevelt și

Soldații sovietici indică locul în care a fost găsit cadavrul lui Hitler. (Topham Picturpoint)

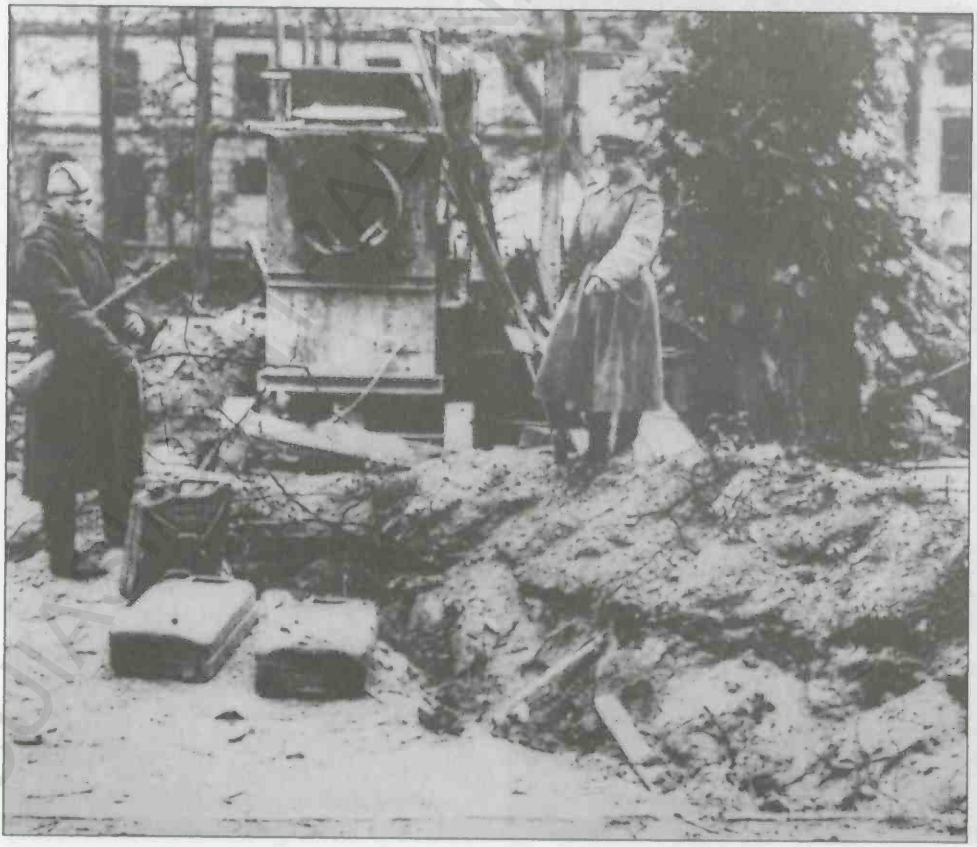

SUS: Generalul transfug Vlasov inspectează trupele ROA echipate de germani. În mod ironic, singurele lupte duse de acestea au fost împotriva germanilor din Praga. (AKG Berlin)

JOS: Soldații sovietici (cu camioane americane) intră în Praga. (AKG Berlin)

Conferința de la Ialta, februarie 1945. Stalin fusese de acord să intre în război împotriva Japoniei, cu trei luni înainte de sfârșitul războiului din Europa. La Conferința de la Potsdam (iulie), SUA aveau un nou președinte anticomunist convins, Truman, care spera că noile arme atomice, testate cu succes pe 24 iulie, vor forța Japonia să capituleze fără ajutorul sovieticilor. Armata sovietică a intrat în război cu câteva ore înainte ca împăratul Japoniei să capituleze. (AKG Berlin)

Churchill (Insulele Kurile, sudul Sahalinului și restabilirea drepturilor în Manciuria, deținută inițial de Rusia țaristă). În fapt, voia să apară poporului sovietic drept actor principal în înfrângerea Japoniei și a Germaniei și ca răzbunător al înfrângerii suferite de Rusia în 1904-1905, din parte japonezilor. Dorința sa de supremație militară a devenit evidentă în pregătirile finale pentru invadarea Manciuriei. Acestea au avut loc la Kremlin, pe 26-27 iulie; în prima zi, a cerut Sovietul Suprem să reînființeze gradul de generalissim, care dispăruse din 1800, iar în a doua zi și l-a acordat sieși.

Pe 5 august, Vasilevski l-a anunțat că este gata să atace pe 10. Dar pe 6, a fost lansată prima bombă atomică la Hiroshima și era clar că, dacă americanii mai aveau o bombă, o vor lansa cât de curând pentru a forța Japonia să capituleze sub impresia că arsenalul atomic este mai mare. Dacă Japonia s-ar fi predat înainte de atacul sovieticilor, Stalin ar fi primit teritoriile cerute doar din mila americanilor. Prin urmare, războiul trebuia pornit înainte de lansarea celei de-a doua bombe, așa că Stalin i-a ordonat lui Vasilevski să devanseze atacul pentru noaptea de 8/9 august. Vasilevski s-a

executat, și URSS a intrat în război cu 12 ore fără două minute înainte de lansarea bombei la Nagasaki.

Împăratul decisese deja, la 7,30 dimineața, să anunțe capitularea Consiliului Suprem de Război, dar aceasta nu a fost făcută publică până pe 14 august. În ciuda rezistenței îndârjite și uneori sinucigașe, aripa dreaptă a Frontului Transbaikal se îndrepta spre Beijing, centrul spre Port Arthur și stânga spre Changchun. Două armate ale Frontului 1 Extrem Orient avansau spre Qiqihar, în timp ce aripa stângă a Frontului 2 Extrem Orient înainta spre Harbin, centrul spre Coreea, dreapta spre Sahalin și Kurile. Kurilele au început să fie ocupate pe 2 septembrie, ziua ceremoniei oficiale de capitulare de la Tokyo. Într-un comunicat din aceeași zi, Stalin a numit victoria drept lucrul „așteptat de peste 40 de ani de cei din generația mea".

Pe 15 august, generalul Yamada, comandantul Armatei Kwantung, a auzit discursul radiofonic al împăratului prin care era anunțată capitularea, dar a decis să aștepte confirmarea scrisă. Pe 17 august, un membru al familiei imperiale a ajuns cu ordine scrise, iar Yamada s-a supus acestora pe 19 august. Pentru a acapara cât mai multe teritorii înainte de armistițiu, Vasilevski a trimis unități improvizate aeropurtate în principalele orașe din Manciuria — Mukden, Harbin, Changchun, Kirin și Port Arthur —

19 august 1945. Generalul japonez Yamada, comandantul Armatei Kwantung, sosește la cartierul general al mareșalului Vasilevski pentru a semna capitularea. (Novosti [Londra])

SUS: Parada trupelor sovietice în Harbin. (Novosti [Londra])

JOS: Soldați japonezi trimiși în lagărele siberiene pentru prizonieri de război. În timpul foarte scurtei campanii, au fost luați 662 000 de prizonieri japonezi, care au fost ținuți în lagărele de muncă forțată din URSS pentru o perioadă de până la 10 ani. (Novosti [Londra])

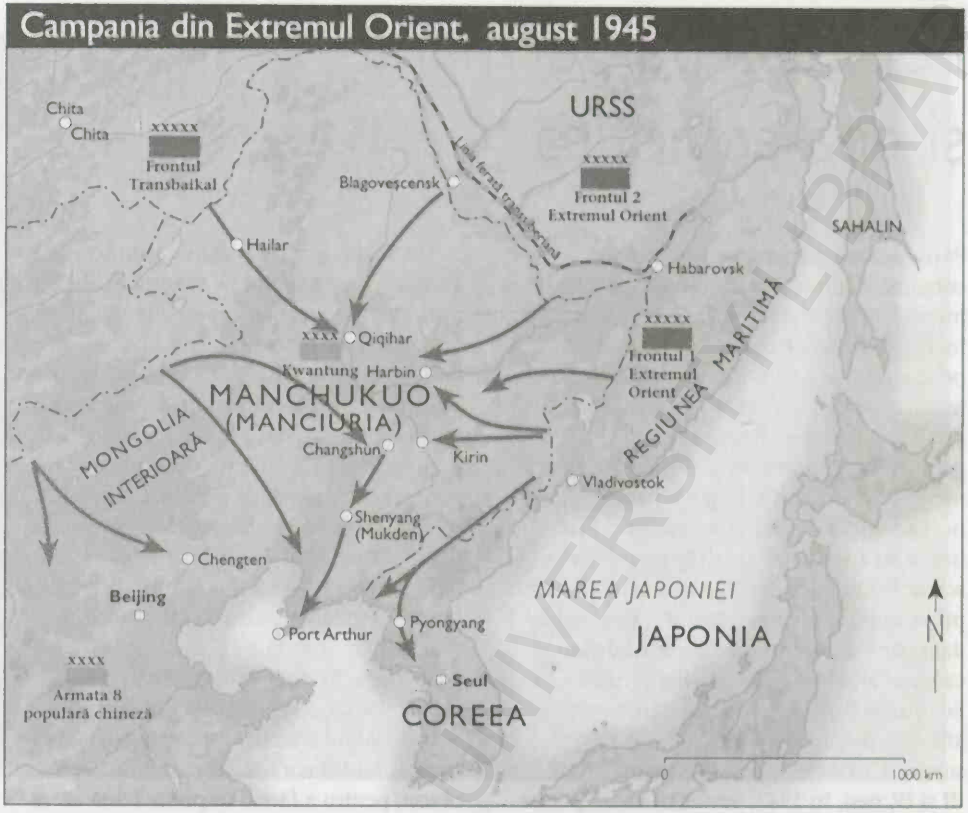

pentru a cuceri aeroporturile şi principalele centre de comunicaţii până la sosirea trupelor terestre. Pe 23, Stalin a proclamat finalul victorios al campaniei. Ultimele cucerite au fost Insulele Kurile de Sud, ocupate fără a întâmpina rezistenţă, pe 2 septembrie, ziua capitulării oficiale de la Tokyo.

Faţă de campaniile din Europa, pierderile au fost mici: 12 031 soldaţi sovietici şi 72 mongoli, 0,7 dintre cei implicaţi.

Campania a fost importantă pentru problemele logistice de aprovizionare a unei armate motorizate în mare parte, cu 1,7 milioane de oameni, pe distanţe enorme. Luptele au durat două săptămâni. Pentru scurta implicare a URSS, Stalin a luat mai multe teritorii japoneze (sudul Sahalinului şi Insulele Kurile) decât Aliaţii, care luptau cu japonezii de câţiva ani. Campania a durat oficial 25 de zile, dar luptele s-au desfăşurat pe parcursul a două săptămâni. Eliminarea luptătorilor de gherilă naţionalişti din Ucraina şi statele baltice va mai lua încă doi ani, dar aceasta era acum treaba NKVD. Războiul Armatei Roşii se încheiase.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Perspectiva germană și cea sovietică

Puțini soldați germani au fost naziști convinși, dar toți s-au implicat în invazie cu încrederea în Hitler și în generalii săi, o încredere adusă de doi ani de victorii, iar pentru cei mai tineri, de anii de îndoctrinare în școală și în organizația Tineretul Hitlerist privitoare la superioritatea rasială a germanilor. Primirea de care au avut parte, mai ales în Ucraina și în țările baltice, și numărul uriaș de prizonieri sovietici luați inițial au augmentat această euforie, care a scăzut totuși după câteva săptămâni de marș prin câmpii aparent nesfârșite și când și-au dat seama că, oricâți inamici ar ucide sau ar captura, alții le vor lua imediat locul. Echipajele Panzerelor au fost consternate să afle că ultimul tanc sovietic, T-34, era superior invincibilelor (până atunci) Mark III și IV, deși, în 1941, sovieticii aveau puține astfel de tancuri.

Înfrângerea de la Moscova nu prea a afectat starea de spirit: soldații au pus-o mai mult pe seama vremii decât a inamicului și se așteptau să revină în forță în cursul verii. Așa s-a și întâmplat, dar numai pentru a suferi o nouă înfrângere hibernală la Stalingrad. Aceasta i-a descurajat mult, dar contraofensiva victorioasă a lui Manstein, din februarie 1943, le-a mai întărit încrederea.

Lovitura a venit la Kursk. Bătălia de tancuri de la Prohorovka a fost ultimul capitol din cariera Panzerelor ca deschizătoare de fronturi, până la ofensivele din Ardeni și de la Balaton, din 1945; infanteria gusta înfrângerea pentru prima oară pe timp de vară, având de-a face cu superioritatea aeriană sovietică și cu o serie de ofensive sovietice care au depășit-o chiar pe cea de la Stalingrad. Mulți soldați germani au rămas disciplinați și destoinici până la final, dar după Kursk, au luptat mai degrabă de teama consecințelor unei înfrângeri decât cu perspectiva victoriei.

Un soldat german obișnuit dintr-o unitate antitanc, care a luptat pe Frontul de Est din prima zi, și-a rezumat experiența după cum urmează. Primele contacte cu Armata Roșie l-au făcut să creadă că nu vor avea probleme prea mari, dar „lucrurile s-au schimbat mai târziu". Mulți credeau că nu ar fi trebuit să pornească invazia, dar nu era o părere care putea fi expusă public. Credința sa că au pierdut războiul a venit odată cu retragerea de pe Volga, iar el și camarazii săi se așteptau să fie împușcați dacă erau capturați, așa că au luptat cu îndârjire și nu a existat niciun dezertor sau transfug.

El a beneficiat de o permisie de o lună, la mijlocul anului 1942; înainte de a ajunge acasă, soldații erau trimiși într-o tabără de tranzit, unde erau hrăniți mai bine decât de obicei, pentru a face o impresie bună acasă. În permisie aveau dreptul de a purta haine civile și primeau rații suplimentare de alimente și ciocolată. Și-a dat seama că propaganda de acasă referitoare la război era atât de contrară realității, că asculta mai mult postul BBC — pentru aceasta putea fi pedepsit cu închisoarea sau moartea, dar soldații care se întorceau în URSS credeau că oricum s-ar putea să fie uciși, așa că nu erau intimidați. A fost consternat de slaba calitate a soldaților care-i înlocuiau pe cei căzuți, iar prietenii săi l-au privit cu invidie când a plecat acasă din cauza unei răni la picior. El „nu i-ar dori nici celui mai mare dușman" să trebuiască să lupte cu rușii.

În ultima perioadă a celui de-al Treilea Reich, s-au întețit dezertările, în ciuda execuțiilor puse în aplicare de SS. Atât de multe unități s-au retras pentru a se preda anglo-americanilor, și nu Armatei Roșii, că generalul Eisenhower a amenințat că va bloca podurile de pe Elba pentru aceștia. Temerile lor nu erau fără motiv: anglo-americanii i-au eliberat pe majoritatea

Realitatea războiului. (AKG Berlin)

prizonierilor în decurs de doi ani, în timp ce prizonierii sovieticilor au fost ținuți în lagăre de muncă forțată între patru și zece ani.

Armata Roșie avea un cod disciplinar draconic, suplimentat de Ordinul lui Stalin nr. 270 care definea „capitularea voluntară" (adică fără a fi rănit sau în stare de inconștiență) ca trădare. Cu toate acestea, în primele șase luni, au existat capitulări în masă de o amplitudine necunoscută până atunci. Dat fiind că doar ceva mai mult de jumătate din populația sovietică era de etnie rusă, atitudinile soldaților față de război acopereau o plajă la fel de largă precum cea a populațiilor din care proveneau. Instinctul de autoconservare îi ținea pe cei mai mulți în linie, dar capitularea cu prima ocazie era în floare în 1941, mai ales în rândul celor recrutați din nou-anexatele state baltice sau din teritoriile acaparate în estul Poloniei.

Grosul Armatei Roșii era format din etnici ruși, în majoritate țărani sau din prima generație de muncitori ajunși la oraș. Aceștia păstraseră robustețea și spiritul de sacrificiu ale înaintașilor, dar aveau în plus o spoială de alfabetizare și ceva abilități tehnice. Instrucția și tacticile de care dispuneau erau în general primitive (pe tot parcursul războiului), infanteria ataca frontal în valuri succesive fără grijă pentru pierderi; manevrele de învăluire erau lăsate de obicei pe seama tancurilor și a infanteriei motorizate. Pierderile grele afectau starea de spirit mai puțin decât s-ar crede: erau îndeajuns de frecvente pentru a fi considerate normale, iar soldații nu puteau face comparație cu situația din alte armate. În campaniile ulterioare, superioritatea materială și experiența au redus mult pierderile, deși erau mari în comparație cu ratele considerate a fi acceptabile și în armatele aliate, și în cele inamice.

În afara primelor săptămâni, când unele unități s-au dispersat în panică, nu s-a petrecut nimic asemănător cu colapsul disciplinar din armata rusă din 1917, deși au

fost multe cazuri în 1941-9142 când agenţi NKVD erau plasaţi în ariergardă pentru a-i împuşca pe cei care încercau să fugă. Spre deosebire de Primul Război Mondial, nu au fost înregistrate cazuri de refuz colectiv în îndeplinirea ordinelor. Aici se cunoştea şi cruzimea mai accentuată a regimului, deşi probabil că rolul mai mare îl juca îndoctrinarea. Spre deosebire de predecesoarea sa, Armata Roşie a făcut eforturi intense, prin ofiţerii politici, de a comunica soldaţilor motivele pentru care se află în război şi de a le inculca ura faţă de inamic.

Oricât de distorsionată şi propagandistică era îndoctrinarea, i-a motivat pe soldaţi mai mult decât dogma ţaristă care spunea că explicarea deciziilor ţarului subminau supunerea necondiţionată. Nu se punea un accent deosebit pe valorile comuniste şi obţinerea carnetului de membru al Partidului Comunist era destul de dificilă, iar majoritatea soldaţilor erau sub vârsta necesară. Oricum, militarii membri ai Partidului Comunist trebuiau să fie un exemplu pentru ceilalţi şi probabil că mulţi şi-au impresionat camarazii, pentru că cererile de aderare au crescut, mai ales în ajunul unor campanii importante.

Starea de spirit era sprijinită de câţiva factori, principalul fiind indignarea faţă de invazie şi de atrocităţile comise de invadatori. Propaganda îi încuraja pe soldaţi să creadă că victoria va aduce cu sine schimbări radicale în politică şi ale condiţiilor de trai. Cultul lui Stalin era ubicuu, dar numai în filme soldaţii porneau la atac strigând: „Pentru patrie! Pentru Stalin!". Mulţi vor admite mai târziu că-şi puneau speranţa mai mult în Dumnezeu, iar alţii că porneau la luptă înjurând. Un soldat care a încheiat războiul la Berlin îşi amintea:

...rar aveam parte de luxuri ca permisia. Mâncarea era simplă, dar bună, hainele (mai ales cele de iarnă) erau mai bune decât ale germanilor, dar nu prea aveam cu ce ne petrece timpul — cărţi de joc, domino, instrumente de scris sau muzicale, acestea fiind de obicei primele lucruri pe care le căutam după ce cuceream o poziţie germană. Corespondenţa era cenzurată şi am învăţat să nu criticăm conducerea şi mai ales pe Stalin, pentru că astfel de critici atrăgeau pedepse mai dure decât divulgarea secretelor militare. Oricum, nu cunoşteam prea multe pentru că ni se spunea doar în ultimul moment că intrăm în luptă, iar uneori nu ni se spunea nimic în afara ordinului ofiţerilor: „După mine!". Mulţi ofiţeri ne-au câştigat respectul luptând alături de noi, dar am fi dorit ca ei să fi fost instruiţi pentru mai mult decât atacuri frontale. Îi respectam pe germani ca soldaţi şi, la început, ne cam îndoiam de propaganda referitoare la atrocităţile comise de aceştia. Dar când am început să recucerim teritoriile pierdute şi am văzut ce făcuseră nemţii acolo, am ajuns să-i urâm, iar când am ajuns pe teritoriul german, unii dintre noi şi-au revărsat ura pe civili, chiar şi asupra celor care spuneau că sunt comunişti, în feluri care mă cutremură şi azi. La finalul războiului, Stalin ne-a ordonat să ne schimbăm atitudinea faţă de germani şi chiar să-i hrănim. Asta a mai redus din asasinate şi violuri, dar nu ne-a oprit să jefuim sau să-i batem pe cei care nu acceptau că pierduseră.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Propaganda, legea de împrumut și închiriere și acapararea teritoriilor

Cele două țări rivale erau dictaturi totalitare care au făcut tot posibilul pentru a controla informațiile primite de cetățeni. Germanii au făcut din ascultarea posturilor inamice de radio o crimă capitală, iar sovieticii pur și simplu au confiscat aparatele de radio și au instalat difuzoare publice pentru emiterea comunicatelor oficiale și a știrilor cenzurate din plin. Ambele au implicat artele în efortul de război, dar foarte puține opere create în timpul războiului au ajuns să facă parte din patrimoniul cultural. Cu o excepție remarcabilă: Simfonia a VII-a a lui Șostakovici — compusă parțial în Leningrad și terminată la Kuibîșev, după ce compozitorul a fost evacuat, a avut prima reprezentație în 1942, în orașul asediat.

Filmul și teatrul au fost folosite de ambele părți, dar nu s-a creat nimic comparabil cu operele antebelice *Triumful voinței* (Germania) sau *Aleksandr Nevski* (URSS). Afișele au fost utilizate intens pentru a demoniza inamicul. Cele germane reprezentau inițial superioritatea rasială a germanilor, pentru a prezenta din ce în ce mai mult campania din est ca fiind o luptă de apărare a civilizației europene de hoardele barbare bolșevico-evreiești. Afișele sovietice invocau apărarea femeilor și copiilor sau a unor orașe ca Moscova și Leningrad ori spiritul eroilor din istorie, iar după ce războiul s-a întors în favoarea Aliaților, prezentau Germania personificată, de exemplu, prin caricaturi cu Hitler strangulat cu steagurile principalelor trei state aliate. Și în afișele sovietice, ca și în film, erau accentuate caracteristicile istorice ruse mai mult decât valorile comuniste, afară doar de includerea ocazională a lui Lenin alături de alte figuri istorice din trecut sau de contribuția popoarelor „înfrățite" din URSS.

Știința armelor a jucat un rol enorm în război, dar cele mai mari realizări ale acesteia, racheta de croazieră V-1, racheta V-2, primul avion de luptă cu reacție (Germania) sau proiectul anglo-american al bombei atomice nu au jucat vreun rol pe Frontul de Est. Tancul sovietic mediu T-34 era superior Panzerelor germane Mark III și IV și a avut nevoie doar de modificări minore pentru a face față noilor tancuri germane Panther, din 1943. Când germanii au introdus tancul greu Tiger, acesta l-a depășit pe cel sovietic KV-1, dar noul JS-1 sovietic avea aceeași putere de foc și mobilitate mai mare decât Tiger. Inginerii sovietici de aviație au produs aparate de luptă calitative și suficiente pentru a obține superioritatea aeriană în 1943, iar Il-2 „Șturmovik" era un avion de atac la sol mai bun decât orice avuseseră germanii.

Producția de război sovietică a beneficiat de ajutor masiv din partea SUA și a Imperiului Britanic. Principala slăbiciune a Armatei Roșii în 1943 fusese la nivel de comandă și control, din cauza lipsei de aparate radio și echipament telefonic de campanie. Aliații le-au furnizat 35 000 de aparate radio, 380 000 de telefoane de campanie, 1 538 491 km de cablu, 14 200 de aparate de zbor și peste 438 000 de vehicule. Acest ajutor, plus un mare număr de mașini-unelte au permis industriei sovietice să supraviețuiască pierderii majorității zonelor industriale europene, să-și mute industria în Urali și Siberia și să producă mai multe tancuri și avioane de luptă decât Germania. Valoarea ajutorului aliat a fost negată complet de istoricii epocii sovietice, abia în anii 1990 făcându-se cunoscut faptul că Stalin și Jukov recunoșteau în particular că URSS nu ar fi putut continua războiul fără acesta.

Alianța a fost efemeră și, imediat cum a fost îndeplinit unicul ei scop de înfrângere a Axei, s-a destrămat. URSS a dus greul

războiului cu Germania și a plătit cel mai mult pentru asta. Cifra de 8,7 milioane de morți sau dispăruți din armata sovietică a fost făcută publică abia în anii 1990, fiind de 11 ori mai mare decât totalul pierderilor din partea SUA și a Imperiului Britanic; au mai murit aproximativ 20 de milioane de civili sovietici. O epigramă sovietică spunea că, pentru a câștiga războiul, britanicii au oferit timp, americanii bani și rușii sânge. Frământările constante ale sovieticilor pentru un al doilea front veneau din neîncrederea în Aliații capitaliști, care erau percepuți ca bucuroși de sacrificiul sovietic, dar și din

Mareșalii Jukov și Rokossovski și subordonații lor îl salută pe mareșalul britanic Montgomery.
(AKG Berlin)

necunoașterea a ceea ce presupunea o invazie importantă pe mare.

O acuzație standard făcută de unii istorici sovietici și postsovietici a fost că Aliații au organizat al doilea front doar de teama că Armata Roșie ar fi putut ocupa (și comuniza) întreaga Europă Occidentală. Retragerea germanilor din est a început într-adevăr cu 10 luni înainte ca Aliații să ajungă în Franța, iar mareșalul Montgomery afirma mai târziu că, în ultimele săptămâni de război, îl îngrijorau mai mult sovieticii care avansau, decât germanii care se retrăgeau. Temerile sale s-au dovedit nefondate: avansul rapid al britanicilor către baza Peninsulei Iutlanda a împiedicat ocuparea Danemarcei de către sovietici (afară de Insula Bornholm).

Alte puncte de controversă au fost Polonia și statele baltice. În cazul Poloniei, Stalin dorea acordul Aliaților pentru granița sovieto-poloneză stabilită în 1939 prin Pactul Ribbentrop-Molotov. Unul din argumentele sale era că frontiera se suprapunea pe Linia Curzon, stabilită în 1919 de către un comitet internațional prezidat de ministrul de externe britanic. Cât despre statele baltice, Estonia, Letonia și Lituania, el a căutat recunoașterea anexării acestora în 1940.

Probleme în relațiile polono-sovietice au apărut din nou în aprilie 1943, când germanii au anunțat descoperirea la Katyn, lângă Smolensk, a gropilor comune cu câteva mii de ofițeri polonezi împușcați în aprilie 1940, adică sub ocupație sovietică. Aceștia au spus că germanii i-au împușcat în 1941, când au cucerit zona, iar când guvernul polonez în exil de la Londra și-a exprimat dezacordul, Stalin a rupt legăturile cu acesta. După 50 de ani, Moscova a recunoscut că 21 857 de ofițeri polonezi capturați au fost într-adevăr uciși la începutul anului 1940, din ordinul lui Stalin.

Occidentul avea mâinile legate. Rolul esențial al URSS în război a descurajat dezbaterea publică a acestor probleme, iar țările menționate au fost toate recucerite de Armata Roșie, stabilind o poziție inexpugnabilă pentru URSS. Polonia a fost compensată cu teritorii germane; statele baltice și-au recuperat independența doar după căderea URSS.

ROMANIAN CULTURAL INSTITUTE LIBRARY

„Eram la fel de mobilizați ca soldații"

Sicherheitsdienst (Serviciul de Securitate) a supravegheat atitudinile civililor germani prin intermediul a aproximativ 25 000 de informatori ce raportau de două ori pe săptămână. Acestea au arătat că sub euforia publică se ascundea un scepticism profund (de exemplu: „Și în Primul Război Mondial am învins la început") și desconsiderare față de reprezentanții Partidului Nazist, care erau numiți *Goldfasanen* (fazani poleiți). Germania nu a trecut la economia exclusiv de război decât după Stalingrad. Ministrul propagandei, Goebbels, la un discurs ținut cu ocazia unei adunări în Berlin, la două săptămâni de la capitularea din Stalingrad, a primit o explozie de „Da!" la întrebarea retorică „Vreți un război total?", dar nu toți germanii erau la fel de entuziaști; o strofă din zona Ruhr se adresa astfel aviației britanice: „Dragă Tommy, te rog zboară mai departe. Noi, aici, suntem mineri cu toții. Zboară la Berlin — ei au urlat «Da»". Viața civililor germani a fost mai afectată de bombardamentele aliate decât de Frontul de Est, până să ajungă Armata Roșie în Prusia Orientală, în 1944. Știrile despre represaliile sovietice ca răspuns la atrocitățile germanilor au provocat valuri de refugiați.

Obediența germanilor față de autorități, creată de un șir lung de conducători despotici, dar de obicei inofensivi, i-a ajutat pe naziști (și a supraviețuit chiar și interzicerii posturilor de radio străine sub pedeapsa cu moartea) — paradoxal, la fel de robust s-a dovedit și scepticismul populației. Dat fiind că nu aveau așteptări mari, nu au fost dezamăgiți. Starea de spirit bună a rezistat bombardamentelor și înfrângerilor care au început în 1942; și dacă, în ultimele zile, mare parte din trupele *Volkssturm* complet neinstruite și detașamentele de membri ai Tineretului Hitlerist a dezertat sau a capitulat, alții au luptat cu îndârjire până la sfârșit.

Civilii ruși au fost la fel de mobilizați ca și soldații. Ziua de muncă a crescut la 12 ore, zilele libere au scăzut de la una pe săptămână la una pe lună, iar rațiile îi favorizau pe muncitorii din producție față de cei bătrân, foarte tineri sau invalizi. Pentru a controla informațiile, au fost confiscate aparatele de radio, fiind înlocuite cu difuzoare amplasate în locuri publice pentru a transmite comunicatele oficiale. Asocierea cu străinii (chiar și aliați), absenteismul, întârzierile la muncă sau neîndeplinirea normei puteau rezulta în ani grei de închisoare în Gulag sau într-un lagăr corecțional de muncă forțată. În 1943, a fost introdusă o nouă pedeapsă pentru infracțiunile mai grave — „munca silnică"; aceasta însemna de obicei moartea prin muncă până la epuizare sau prin malnutriție.

Țăranii nu primeau tichete pentru rații; ei trebuiau să trăiască din ce cultivau pe terenurile proprii și din ce rămânea de la ferma colectivă după îndeplinirea normei. Recrutarea bărbaților și rechiziționarea cailor au lăsat producția într-o agricultură în mare parte nemecanizată pe umerii femeilor și bărbaților care nu mai erau potriviți pentru serviciul militar. Plugurile erau trase de echipe de femei, iar în orașe era tolerată o „piață liberă" unde cei care aveau un surplus îl puteau vinde scump. Orășenii care aveau pământ în suburbii îl puteau cultiva, dar de multe ori producția era furată. În 1944, au fost introduse un sistem de păzire a terenurilor și pedeapsa cu moartea pentru furt de alimente. O femeie din Moscova, pe atunci școlăriță, își amintea:

Ni s-a spus zi și noapte că armata noastră e invincibilă și eram șocați de viteza cu care avansau nemții în primele luni. În octombrie, elevii mai mari de la școală au fost printre cei care au săpat tranșee la marginea orașului. Auzisem că mulți au fugit din Moscova la mijlocul lunii, dar noi nu am văzut așa ceva.

Erau multe raiduri aeriene: nicio bombă nu a căzut în zona noastră, dar zgomotul antiaerienelor ne ținea treji de multe ori; oricum, raidurile au încetat după câteva luni.

Cu tata în armată și mama la brutărie 12 ore pe zi, noi, copiii, aveam singuri grijă de noi, deși slujba mamei făcea să nu trebuiască să stăm la cozi pentru pâine; vecinii spuneau că se așază la coadă înainte de zori. Am avut întotdeauna îndeajuns de mâncare, dar trebuia să stăm o mulțime de timp la cozi pentru alimente. Hainele și pantofii noi erau o problemă — ni se spunea că fabricile erau ocupate cu uniformele și bocancii soldaților. Locuiam într-un apartament mare cu câte o familie în fiecare cameră, iar bucătăria și baia erau la comun. În Moscova, mulți locuiau așa: la multă vreme după război, ne-am luat un apartament numai pentru noi. Unii dintre copiii vecinilor își pierduseră tații sau frații pe front, dar noi am avut noroc. Tata a venit înapoi, iar fratele meu era prea mic ca să lupte, deși în ultimii doi ani a trebuit să lucreze într-o uzină de piese pentru radio.

Dar pe atunci deja îi alungam pe nemți, iar când auzeam tiruri știam că nu e vreun raid, ci un semn de victorie pentru a marca cucerirea vreunui oraș. Nu ne-am dus la parada victoriei pentru că a plouat toată ziua, dar am văzut-o la știrile de la cinema și s-au auzit numai urale când am văzut steagurile armatei germane aruncate la picioarele lui Stalin. L-am venerat atunci cu toții.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Germania capitulează, Stalin intră în război cu Japonia

Berlinul a capitulat la 2 mai 1945; Hitler se sinucisese cu două zile înainte, numindu-l succesor pe amiralul Dönitz. Acesta i-a trimis pe general-colonelul Jodl și pe amiralul Friedeburg la Reims pentru a negocia capitularea. Deși petrecută în fața tuturor Aliaților, Stalin a considerat că o capitulare în fața lui Eisenhower diminua rolul sovieticilor în război și a insistat pentru ținerea unei ceremonii oficiale de capitulare la Berlin. Aceasta a avut loc în seara de 8 mai, iar Jukov a semnat din partea URSS. Toate forțele germane s-au predat până pe 16 mai. Acum venise rândul Japoniei.

Pe 3 iunie, Comitetul de Apărare a Statului a decis să trimită trupe în Extremul Orient și să adune muniție, combustibil, alimente și furaje pentru campania împotriva Japoniei. Pe 17 iulie, conducătorii statelor aliate s-au întâlnit la Potsdam, iar pe 26, guvernele SUA, Marii Britanii și Chinei au semnat declarația de la Potsdam, prin care cereau capitularea necondiționată a Japoniei. Stalin s-a enervat că nu a fost consultat, dar mai târziu a semnat și el. Răspunsul neangajant al Japoniei a fost interpretat ca un refuz, astfel că, pe 9 august, URSS a declarat război Japoniei.

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

De la alianță la Războiul Rece

În 1938, când prim-miniștrii britanic și francez i-au întâlnit pe dictatorii german și italian la München pentru a decide soarta Cehoslovaciei, URSS nu a fost invitată. În 1945, Stalin a organizat Conferința de la Potsdam cu liderii Aliați la Berlin, pe care soldații săi îl cuceriseră cu 12 săptămâni mai înainte. Ei au jucat un rol hotărâtor în înfrângerea Germaniei și au adus puterea sovietică în Europa Centrală.

Regimul sovietic fusese atât de opresiv, încât mulți au salutat venirea invadatorilor, iar soldații din aceste teritorii s-au predat în masă la început. Peste 600 000 au funcționat în trupe auxiliare ale armatei germane și peste 50 000 s-au alăturat armatei generalului transfug Vlasov (Armata de Eliberare Rusă). Mulți ucraineni, cazaci sau din populațiile baltice, caucaziene și din Asia Centrală s-au alăturat Waffen SS sau diverselor „legiuni" încropite de germani sau au fost paznici sau călăi în lagărele de exterminare.

Faptul că acest regim a supraviețuit unor dezastre mult mai năprasnice decât cele care au dărâmat țarismul în 1917 este motivat în mare parte de cruzimea lui. Alți factori au fost industrializarea pornită de Stalin în 1931, talentul administratorilor și inginerilor pe care i-a produs aceasta și, după ce amicii lui Stalin din războiul civil (Voroșilov, Budionîi și Kulik) și-au dovedit incompetența, profesionalismul tinerilor generali, majoritatea având până în 40 de ani. Apoi, este vorba de Înaltul Comandament, care a devenit o unealtă foarte eficientă în coordonarea războiului. Serviciile de informații erau net superioare celor germane. Ca și britanicii, sovieticii au reușit să-i asasineze sau să-i „convertească" pe toți spionii prinși pe teritoriul lor, așa că informațiile care ajungeau la Abwehr erau „cosmetizate" sistematic, în timp ce agenții sovietici au fost sursa unui

O ucraineancă se bucură de sosirea soldaților germani, 1941. (AKG Berlin)

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ LIBRARY

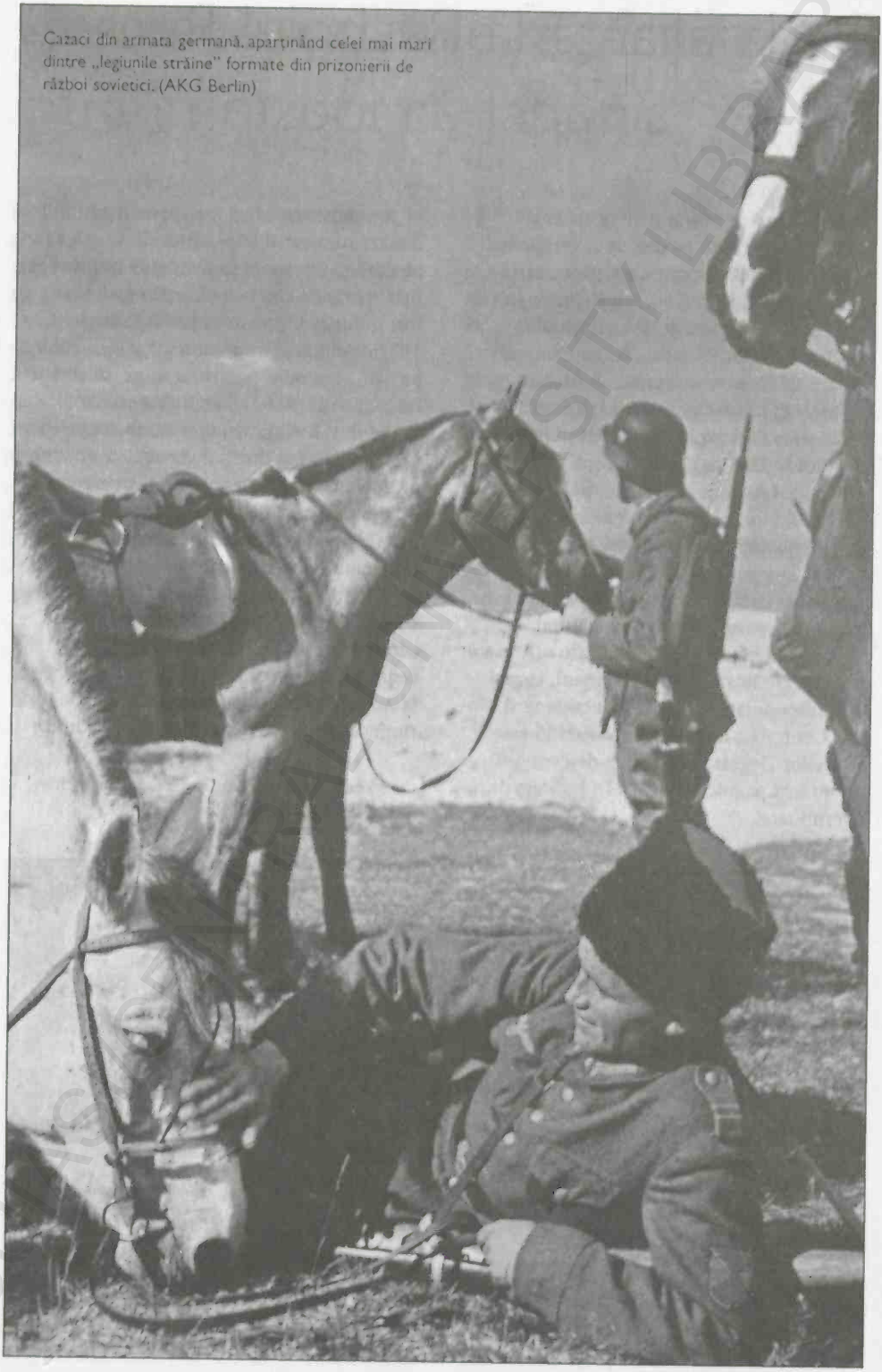

Cazaci din armata germană, aparținând celei mai mari dintre „legiunile străine" formate din prizonierii de război sovietici. (AKG Berlin)

BCU CLUJ UNIVERSITY LIBRARY

puhoi stabil de informații precise. Se pare că, la începutul lui 1943, sovieticii au descifrat mesajele cifrate de germani cu „Enigma", dar chiar dacă nu au făcut-o, englezii le transmiteau oricum informațiile descifrate, la fel ca și „cei cinci spioni" (Philby, Blunt, Cairncross, McLean și Burgess).

Doi factori externi care au influențat războiul din est au fost bombardamentele aliate și ajutorul aliat (în special american). În timpul Războiului Rece, scriitorii sovietici puneau de obicei sub semnul întrebării motivațiile și contribuția Aliaților, arătând întârzierile din organizarea celui de-al doilea front și citând *ad nauseam* declarația senatorului (ulterior președinte) Truman din iulie 1941, în care spunea că, dacă învinge germanii, ar trebui ajutați sovieticii, iar dacă învinge sovieticii, ar trebui ajutați germanii. Bombardamentele aliate, deși au avut rezultate doar în ultimul an, au atras pentru apărarea Germaniei două treimi din avioanele de luptă și armele antiaeriene, ca și o proporție similară din producția de aparate de zbor, de la bombardiere la avioane de atac la sol și avioane de vânătoare. De la mijlocul anului 1944, atacurile asupra uzinelor de hidrogenare care produceau petrol din cărbune și asupra rutelor de transport au redus grav mobilitatea germanilor, în timp ce 438 000 de vehicule americane au îmbunătățit-o considerabil pe cea a sovieticilor. Ajutoarele aliate în vehicule, mașini-unelte, aparate de zbor, echipament pentru calea ferată, radiouri, cabluri, materii prime, textile și alimente au oferit industriei sovietice posibilitatea de a construi mai multe tancuri, tunuri și avioane decât germanii.

Dar cel mai important factor a fost patriotismul sovieticilor. Stalin a înțeles rapid importanța acestuia și discursurile lui abundau în invocări ale victoriilor din trecut. A fost oprită persecuția religioasă, gradele și însemnele ofițerilor țariști și chiar titulatura de „gardă" au fost reînviate, iar numele eroilor din trecut erau folosite pentru noile medalii și ca nume de cod pentru ofensivele importante. Chiar și în locurile unde au fost primiți cu bucurie, germanii au destrămat acest entuziasm prin brutalitatea lor, iar preferința pentru asupritorii băștinași față de cei străini este prinsă în proverbul rus: „Pot să fie mai răi, numai să fie de-ai noștri".

Soldații sovietici au luptat așteptându-se la o lume mult mai bună după război, dar Stalin a continuat războiul împotriva propriului popor, mult timp după înfrângerea Germaniei. Foștii prizonieri, soldații care au scăpat din spatele liniilor inamice și civilii din teritoriile ocupate au trecut prin interogatorii îndelungate, de multe ori urmate de încarcerare, cum au pățit și mulți partizani, doar pentru că au trăit în teritorii aflate temporar în afara legii sovietice. Câteva minorități au fost deportate în masă în Siberia sau Asia Centrală: germanii de pe Volga, în 1941, tătarii din Crimeea, cecenii, ingușii, calmucii și meskhetii, după recucerirea Caucazului și a Crimeii, în 1943-1944, doar pentru că unii dintre ei au colaborat cu invadatorii. În această perioadă, au fost deportați 1,5 milioane de oameni. Refuzul lui Stalin de a sprijini insurecția din Varșovia și recunoașterea unui „comitet național" (lipsit de sprijinul populației) ca guvern al Poloniei a fost într-un fel primul act al Războiului Rece.

Victoriile obținute de generalii săi le-au adus acestora sfârșitul. Temându-se de popularitatea lor și vrând să sublinieze propriul rol de conducător militar, Stalin și-a acordat gradul de generalissim (nu mai era folosit din 1800), înainte de pornirea războiului cu Japonia, iar în discursul victorios de pe 2 septembrie 1945, s-a prezentat pe sine ca răzbunătorul înfrângerii pe care a suferit-o Rusia în războiul cu Japonia din 1904-1905. Până după moartea sa, retragerea pe Volga a fost prezentată drept o capcană pentru a-l momi și distruge pe inamic, precum făcuse Kutuzov în 1812.

Cei mai competenți mareșali au fost trimiși departe de Moscova și de ceilalți ofițeri superiori: Jukov a preluat comanda unei provincii, Rokossovski și Konev au fost trimiși la comanda forțelor sovietice din Polonia și Ungaria, iar Malinovski a fost ținut în Extremul Orient până în 1951. Stalin nu l-a arestat pe Jukov, dar a arestat personaje minore, pe care le-a torturat pentru a mărturisi inexistenta conspirație

„bonapartistă" condusă de acesta. Novikov, comandantul aviației militare, a fost închis sub acuzații false de sabotaj al producției de aparate de zbor; comandantul marinei, Kuznețov, a fost destituit și degradat, iar alți trei amirali au fost închiși sub acuzații precum furnizarea către britanici a unor hărți ale porturilor sovietice — hărțile respective erau copii rusești ale hărților făcute de Amiralitatea britanică.

Sovieticii victorioși și-au impus ordinea socială acolo unde au ajuns armatele lor, dar democrația impusă de anglo-americani s-a dovedit mai acceptabilă și, în cele din urmă, mai durabilă decât comunismul Europei de Est sau chiar al URSS. Dar pentru aceasta au trebuit să treacă patru decenii de Război Rece între cele două țări ridicate la rangul de supraputere de către al Doilea Război Mondial.

Capacitatea militară sovietică a fost la fel de supraestimată în acea perioadă pe cât fusese de subestimată înainte de război; au fost răspândite tot soiul de zvonuri, precum că Aliații occidentali au demobilizat armatele, dar URSS nu și că obiectivul ei e dominația mondială. La timpul respectiv existau dovezi clare că soldații sovietici plecau acasă pentru a fi lăsați la vatră. Cu 70 000 de sate distruse și 1 200 de orașe care trebuiau reconstruite, cu toate colhozurile ținute în ultimii trei ani de femei, copii, bătrâni și invalizi, era nevoie de acești soldați în viața civilă. Militarii Armatei Roșii, care se ridicau, la finalul războiului, la 11 365 000 de oameni, au ajuns, în 1948, la nivelul din 1939 — sub 3 milioane. Doar după moartea lui Stalin, succesorul acestuia, Hrușciov, va proclama că războiul dintre comunism și capitalism nu mai este unul inevitabil; Stalin nu crezuse că acest război era iminent și, probabil, nici inevitabil. Una dintre ultimele sale predicții a fost că un alt război mondial va avea loc, ca și primele două, între țările capitaliste, mai degrabă decât între capitalism și comunism.

Cât despre dominația mondială, comunismul pretinde că este destinat de istorie să fie adoptat în mod universal, doar că nu se știe când; iar Stalin nu a implicat URSS într-un război pe această temă. Expansionismul lui era unul oportunist, țintind la restaurarea pe cât posibil a granițelor vechiului imperiu și impunând regimuri obediente în statele din estul Europei, pe unde au venit toți invadatorii Rusiei în afară de mongoli, în plus slăbind, oriunde se putea cu riscuri minime, poziția occidentalilor.

În Germania, el a testat hotărârea anglo-americanilor în 1948, blocându-le acestora accesul în Berlin, dar fără să interzică explicit, ci declarând toate căile de acces: pe șosea, calea ferată și pe apă, închise pentru reparații. Statele occidentale l-au luat prin surprindere când au organizat o misiune aeriană de furnizare a ajutoarelor în sectorul sovietic, dar Centrul de Siguranță Aeriană din Berlin a continuat să funcționeze. Dacă ar fi fost retrași controlorii sovietici de trafic aerian, decolările s-ar fi putut face numai ziua și s-ar fi putut produce accidente, ducând la un răspuns mai dur al occidentalilor (un răspuns favorizat de unii generali). Când Stalin și-a dat seama că ar putea continua la nesfârșit, aducând astfel servicii propagandei occidentale, a declarat toate drumurile reparate și deschise.

Occidentul s-a alarmat doar atunci când victoria comunistă din China, în 1949, a fost urmată, în 1950, de invazia Coreei de Nord comuniste în Sud. Părerea că acesta era un plan ticluit la Moscova era greșită. Stalin nu credea că o mișcare comunistă veritabilă putea să se sprijine, precum cea chineză, pe țărani mai degrabă decât pe muncitori și, în 1946, i-a sfătuit pe comuniștii chinezi să nu pornească un război civil.

Conducătorul Coreei de Nord, Kim Ir-sen, i-a convins pe Stalin și pe Mao, în 1950, că masele din Coreea de Sud se vor ridica în sprijinul său dacă armata sa echipată de sovietici va proceda la invazie, așa că ambii au presupus capitularea Coreii de Sud înainte ca Occidentul să poată reacționa. Când lucrurile s-au dovedit a sta altfel, Stalin a limitat participarea sovietică la câteva avioane Mig-15 și câțiva piloți și a privit cum intră China în război, trimițând totuși nota de plată pentru toate ajutoarele oferite. Nu a făcut nicio mișcare nici după ce un avion american a bombardat un aerodrom sovietic de lângă graniță și s-a abținut de la orice acte provocatoare până la moartea sa, în martie 1953.

Bibliografie

History of the Second World War, Purnell, Londra, 1966-1969, vol. 3-8.
Barnett, C. (ed.), *Hitler's Generals*, Weidenfeld & Nicolson, Londra.
Overy, R., *Russia's War*, Allen Lane, Londra, 1998.
Shukman, H. (ed.), *Stalin's Generals*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1993.
Jukov, G.K., *The Memoirs of Marshal Zhukov*, Jonathan Cape, Londra, 1971.

BCUIAS/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CORINT
ISTORIE

Războaie care au schimbat lumea

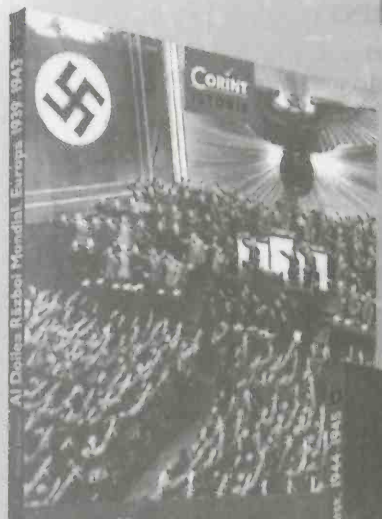

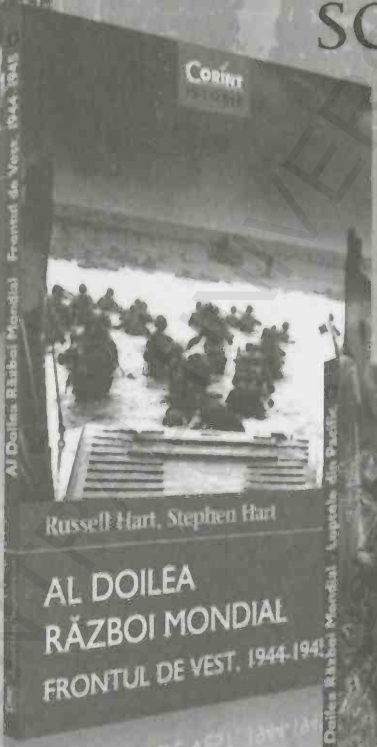

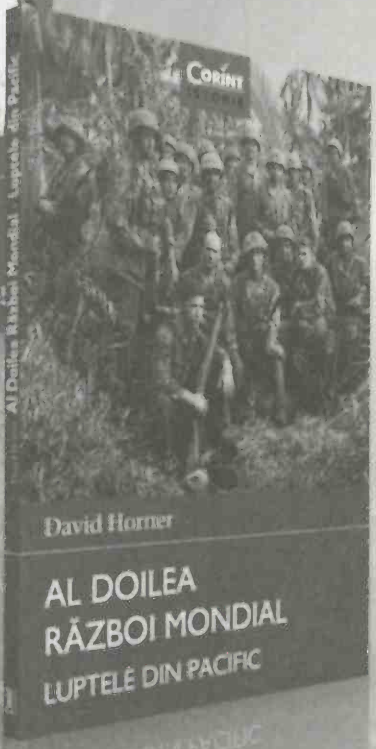

ALTE TITLURI DIN SERIE:

- AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL
  Europa 1939-1943
  Robin Havers
- AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL
  Frontul de Vest 1944-1945
  Russell Hart, Stephen Hart
- AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL
  Luptele din Pacific
  David Horner

9.89 Ch

Pentru comenzi şi informaţii, contactaţi:
GRUPUL EDITORIAL CORINT
Departamentul de Vânzări
Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, Bucureşti, cod poştal 010517
Tel./Fax: 021.319.47.97; 021.319.48.20
Depozit
Calea Plevnei nr. 145, sector 6, Bucureşti, cod poştal 060012
Tel.: 021.310.15.30
E-mail: vanzari@edituracorint.ro
Magazin virtual: www.grupulcorint.ro

Format: 16/70x100
Coli tipo: 6

Tiparul executat la:
ELIT ADVERTISING

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCUIASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Infanteriștii sovietici trec fluviul Dvina în timpul Operației Bagration.
(IWM NYP 31136 PR2)

În anul 1940, imediat după succesul obținut împotriva Franței, Führerul și-a îndreptat atenția spre răsărit. În acest volum, Geoffrey Jukes arată ce anume a dus la decizia lui Hitler de a invada Uniunea Sovietică (Operația Barbarossa) și oferă o descriere concisă a campaniei care a urmat. Germanii credeau că vor cuceri URSS în numai patru luni, dar la Stalingrad și apoi la Kursk sovieticii au ripostat. Cu prețul a 27 de milioane de vieți omenești de partea sovietică, Adolf Hitler a fost obligat la o umilitoare retragere, iar la sfârșitul războiului Uniunea Sovietică era o supraputere pregătită să înfrunte lumea capitalistă.

Războaie care au schimbat lumea

O istorie în mai multe volume a războiului privit din diverse perspective: politică, strategică, tactică, culturală și individuală.

„Citiți-le pentru a înțelege mai bine războiul și pentru a putea pleda mai bine pentru pace."
Profesor Robert O'Neill, coordonatorul seriei

ISBN: 978-606-8623-92-4
9 786068 623924
www.grupulcorint.ro